

HÅNDBOG

Anvendelse af Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder i national ret og politikudformning

Vejledning

Mange oplysninger om Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder findes på internettet. De kan findes via FRA's websted (fra.europa.eu).

Dette dokument udgør på ingen måde en bindende fortolkning af den citerede lovgivning, men er tænkt som et brugervenligt referencedokument. Det afspejler ikke nødvendigvis Europa-Kommissionens holdning helt eller delvist.

Europe Direct er en service, der har til formål at hjælpe med at besvare Deres spørgsmål om Den Europæiske Union.

**Frikaldsnummer (*):
00 800 6 7 8 9 10 11**

(* Oplysningerne er gratis ligesom de fleste opkald (nogle operatører, telefonbokse eller hoteller kan dog kræve penge for opkaldet).

Forsidebillede: © FRA

Yderligere oplysninger om EU fås på internettet via Europaserveren (<http://europa.eu>).

Luxembourg: Den Europæiske Unions Publikationskontor, 2020

Print ISBN 978-92-9474-884-3 doi:10.2811/828024 TK-04-18-616-DA-C
PDF ISBN 978-92-9474-886-7 doi:10.2811/78503 TK-04-18-616-DA-N

© Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder, 2020

Gengivelse tilladt med kildeangivelse, dog ikke til kommerciel brug.

Anvendelse af Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder i national ret og politikudformning

Vejledning

Forord

Den Europæiske Union har haft sin egen borgerrettighedslovgivning – chartret om grundlæggende rettigheder – siden 2000. Den blev retligt bindende i 2009 og har samme retlige værdi som EU's traktater.

Som et meget moderne menneskerettighedskatalog med en masse rettigheder, som ikke findes i gældende borgerrettighedslovgivning, ser chartret særdeles godt ud på papiret. De, der er bekendt med de vigtigste principper i EU-retten, kan normalt hurtigt udtale sig om, at chartret altid er bindende for EU, og for medlemsstaterne kun når de »gennemfører EU-retten«. Men hvad betyder denne ofte citerede vending fra chartrets artikel 51 egentlig?

Realiteten er, at de, der bruger chartret, ofte er usikre på, om chartret finder anvendelse i en given situation, og hvordan det tilfører værdi. Selv eksperter har nogle gange svært ved at forstå, hvad der hører ind under chartrets anvendelsesområde, og hvad der ikke gør. Det er derfor ikke overraskende, at en gennemgang af dets praktiske anvendelse et årti efter chartrets ikrafttræden giver et noget blandet billede. Jurister – det være sig dommere, embedsmænd eller lovgivere og politikere – henviser sjældent til chartret. Når de gør, er henvisningerne som regel overfladiske. Der mærkes en tøvende fornemmelse.

Rådet for Den Europæiske Union har derfor opfordret medlemsstaterne til at udveksle og kortlægge bedste praksis for og udvikle fælles værktøjer til at øge bevidstheden om chartret. Det har også bemærket, at Agenturet for Grundlæggende Rettigheder kan bidrage til at uddanne nationale embedsmænd, og har navnlig anmodet agenturet om at udarbejde en håndbog om chartrets nationale anvendelse for praktikere og ikkespecialister.

Denne håndbog har til formål at fremme en bedre forståelse af chartret, herunder når det bruges ved lovgivning og politikudformning. Det vil altid kunne betale sig nøje at kontrollere, om chartret finder anvendelse. Selv når konklusionen er, at det ikke finder anvendelse, understreger kontrollen af chartret, at menneskerettighederne er relevante i forbindelse med lovgivning og politikudformning. Det er i sig selv en præstation og hjælper med at styrke bevidstheden.

Dr. Mirjam de Mol fra Maastricht Centre for European Law udarbejdede med vejledning fra agenturet og efter høring af en gruppe eksperter, der arbejder i nationale parlamenter, et foreløbigt udkast. Dette blev revideret af FRA, som også hørte FRA's 28 nationale forbindelsesofficerer – et netværk af eksperter, der arbejder i de nationale administrationer. Der blev taget højde for bemærkninger fra vores videnskabelige

komité, inden håndbogen blev gjort færdig. Jeg vil gerne takke alle, som har bidraget med værdifulde input.

Michael O'Flaherty

Direktør

Indholdsfortegnelse

FORORD	3
AKRONYMER OG FORKORTELSER	7
INDLEDNING	9
DEL I: GENEREL ORIENTERING	15
1. Den Europæiske Unions system med grundlæggende rettigheder.....	15
To kilder til grundlæggende rettigheder	15
Almindelige principper i EU-retten.....	16
Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder	17
Anvendelsesområde.....	18
Hvad er rationalet i chartrets artikel 51?	19
Hvem gælder chartret for?	20
Principper og rettigheder i chartret	20
2. Hvordan hænger chartret sammen med nationale og internationale instru- menter om grundlæggende rettigheder?	22
Den europæiske menneskerettighedskonvention	22
Andre internationale menneskerettighedsinstrumenter	24
Nationale grundlæggende rettigheder.....	25
3. Grunde til at kontrollere, om chartret finder anvendelse.....	26
Pligt til at respektere, overholde og fremme chartret.....	26
Flere og/eller stærkere rettigheder i chartret.....	26
Nationale retter kan bruge chartret.....	31
EU-Domstolen kan fortolke chartret	35
Overtrædelse af chartrets rettigheder kan føre til en overtrædelsesprocedure	38
4. Sådan kontrollerer du, om chartret finder anvendelse.....	39
Hvor skal du starte din vurdering?	39
Hvad er den nødvendige forudsætning for at anvende chartret?.....	40
Sammenhæng med EU-retten som et minimumskrav	40

5.	I hvilke situationer finder chartret anvendelse?	42
	Når medlemsstaterne fungerer som agent for Den Europæiske Union.....	42
	Når medlemsstaterne skal bruge en tilladelse i henhold til EU-retten	44
6.	Sådan anvendes chartret	45
	Hvilke værktøjer er relevante for fortolkningen?.....	45
	Under hvilke omstændigheder kan udøvelsen af rettigheder være begrænset?	47
DEL II PRAKTISKE VÆRKTØJER		49
7.	Tjekliste til vurdering af, om chartret finder anvendelse	49
	Vælg den rute, der afspejler dit udgangspunkt	49
	Rute A: Årsagen til en national lovgivningshandling er en EU-retsakt.....	50
	Rute B: Lovforslag uden for processen med at gennemføre EU-retsakter	60
8.	Kontrol af overensstemmelse med chartret.....	70
	Trin I:	
	Afdækning af begrænsninger for grundlæggende rettigheder	71
	Trin II: Vurdering af, om begrænsninger overhovedet er tilladt.....	72
	Trin III: Vurdering af, om begrænsninger kan begrundes	76
BILAG: OVERSIGT OVER RETTIGHEDER I CHARTRET		83
INDEX.....		98

Akronymer og forkortelser

CEDAW	Konventionen om afskaffelse af alle former for diskrimination mod kvinder
CERD	Den internationale konvention om afskaffelse af alle former for racediskrimination
Charter	EU's charter om grundlæggende rettigheder
CRC	Konventionen om barnets rettigheder
CRPD	Konventionen om rettigheder for personer med handicap
Domstolen	Den Europæiske Unions Domstol
ECPT	Den europæiske konvention til forebyggelse af tortur og umenneskelig eller vanærende behandling eller straf
EMD	Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol
EMK	Den europæiske menneskerettighedskonvention
ESC	Den europæiske socialpagt
ESC 96	Den europæiske socialpagt (revideret 1996)
EU	Den Europæiske Union
FN	De Forenede Nationer
FRA	Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder
Generalforsamling	FN's Generalforsamling
ICCPR	Den internationale konvention om borgerlige og politiske rettigheder
ICERD	Den internationale konvention om afskaffelse af alle former for racediskrimination
ICESCR	Den internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder
ILO	Den Internationale Arbejdsorganisation
KAT	Konventionen mod tortur og anden grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf

Konventionen om indsatsen mod menneskehandel	Europarådets konvention om indsatsen mod menneskehandel
OPCAT	Valgfri protokol til konventionen mod tortur og anden grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf
OPCRC – SC	Valgfri protokol til konventionen om barnets rettigheder vedrørende salg af børn, børneprostitution og børnepornografi
OPICCPR – DP	Anden valgfri protokol til den internationale konvention om borgerlige og politiske rettigheder, der sigter mod afskaffelse af dødsstraf
P	Protokol (til EMK)
TEU	Traktaten om Den Europæiske Union
TEUF	Traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde
UDHR	Verdenserklæringen om menneskerettighederne
UNCAT	Konventionen mod tortur og anden grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf

Indledning

Denne håndbog indeholder vejledning i brugen af EU's charter om grundlæggende rettigheder (chartret) på nationalt plan. Ifølge chartrets artikel 51 og i modsætning til internationale og nationale menneskerettighedsinstrumenter er chartrets »anvendelsesområde« begrænset til områder, der er omfattet af EU-retten. Det er ikke meningen, at det skal udvide EU-rettens anvendelsesområde. Men som retspraksis fra Den Europæiske Unions Domstol (Domstolen) viser, er chartret et yderst relevant instrument for jurister, herunder alle dem, der arbejder med lovgivning og politikudformning.

Denne håndbog giver en praktisk orientering om chartrets anvendelsesområde. Det er ikke hensigten, at den skal komme omkring alle detaljer eller dække alt. Den er ganske vist baseret på Domstolens retspraksis, men kan ikke erstatte en individuel vurdering og behovet for at rådføre sig med juridiske tjenester.

Chartrets »defensive« karakter

Selv om chartret er formuleret på et »kompetenceneutralt« sprog, finder det ikke anvendelse på områder, hvor EU ikke har noget at skulle have sagt. Forskellige bestemmelser i EU's primære ret understreger desuden, at det ikke er meningen, at chartret skal kunne overføre kompetencer på bekostning af medlemsstaterne:

»For at udelukke, at Unionens kompetencer udvides i forholdet til medlemsstaterne, foreskriver artikel 51, stk. 1, i chartret om grundlæggende rettigheder navnlig, at

- anvendelsen af chartret om grundlæggende rettigheder ikke begrænser nærhedsprincippet (artikel 51, stk. 1, første punktum)*

- *medlemsstaterne kun er bundet af chartret, når de gennemfører EU-retten (artikel 51, stk. 1, første punktum)*
- *overholdelsen og anvendelsen af chartret sker under overholdelse af grænserne for de kompetencer, der er tildelt Unionen i traktaterne (artikel 51, stk. 1, andet punktum) (1).«*

Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 51 – Anvendelsesområde

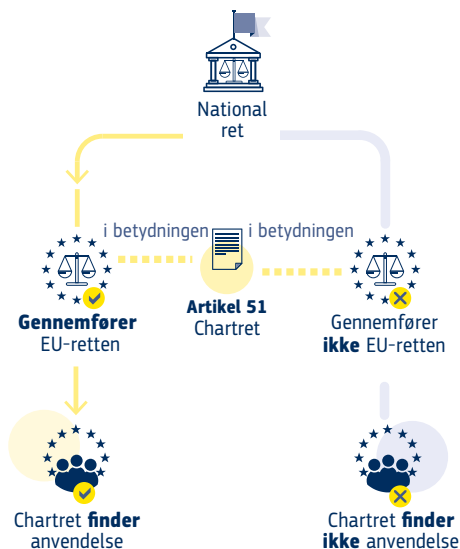
1. Bestemmelserne i dette charter er rettet til Unionens institutioner, organer, kontorer og agenturer under iagttagelse af nærhedsprincippet samt til medlemsstaterne, dog kun når de gennemfører EU-retten. De respekterer derfor rettighederne, overholder principperne og fremmer anvendelsen heraf i overensstemmelse med deres respektive kompetencer og under overholdelse af grænserne for de kompetencer, der er tildelt Unionen i traktaterne.
2. Dette charter udvider ikke anvendelsesområdet for EU-retten ud over Unionens kompetencer og skaber ingen nye kompetencer eller nye opgaver for Unionen og ændrer ikke de kompetencer og opgaver, der er fastlagt i traktaterne.

Hvem henvender denne håndbog sig til?

Håndbogen henvender sig primært til personer, der arbejder med lovgivning og politikudformning på nationalt plan. Disse processer er afgørende for at respektere og fremme de grundlæggende rettigheder i EU. Den primære målgruppe er således alle, der er involveret i nationale lovgivningsmæssige og administrative myndigheder såsom regeringer, parlamenter, regionale og lokale myndigheder. Håndbogen er dog også relevant for personer, der arbejder i domstole og menneskerettighedsinstitutioner i EU's medlemsstater.

(1) Forslag til afgørelse fra generaladvokat V. Trstenjak fremsat den 22. september 2011, præmis 72 i Domstolen, forenede sager C-411/10 og C-493/10, N. S. (C-411/10) mod Secretary of State for the Home Department og M. E. m.fl. (C-493/10) mod Refugee Applications Commissioner og Minister for Justice, Equality and Law Reform [Store Afdeling], 21. december 2011.

Figur 1: Chartrets anvendelsesområde (som er begrænset sammenlignet med den europæiske menneskerettighedskonvention)

Kilde: FRA, 2018

Hvilken rolle spiller du med hensyn til at realisere chartrets garantier?

Menneskerettighederne gælder først og fremmest på nationalt og lokalt plan. Det er her, rettighederne gør en reel forskel. EU-retten gennemføres typisk på nationalt plan. Forpligtelserne i henhold til EU's charter om grundlæggende rettigheder er således navnlig relevante for nationale politiske beslutningstagere. EU-retten giver typisk de nationale lovgivere en vis skønsmargin, når de gennemfører EU-retten, og dette råderum skal anvendes på en måde, som er kompatibel med chartret. Denne forpligtelse pålægger de nationale politiske beslutningstagere og lovgivere et betydeligt ansvar.

Jurister, der arbejder for nationale parlamenter og/eller forvaltninger, spiller en vigtig rolle i henhold til EU's charter om grundlæggende rettigheder, når de udformer lovgivning og/eller politikker, fordi de skal løse tre væsentlige opgaver. De skal fastlægge:

- om chartret finder anvendelse i et givet (lov-)forslag
- hvad chartret indebærer for den nationale lovgiver/den nationale forvaltning med hensyn til negative og positive forpligtelser for at undgå krænkelse af chartret
- om der er potentiale i en bestemt del af lovgivningen og/eller politikudformningen med hensyn til ikke blot at respektere chartret, men også proaktivt fremme det som krævet i henhold til chartrets artikel 51.

Nationale aktører som vigtige »agenter for chartret«

EU anerkender den enorme relevans, som de nationale aktører har for gennemførelsen af chartret. Europa-Parlamentet har f.eks. understreget, at »nationale myndigheder (retslige myndigheder, retshåndhævende organer og myndigheder) er centrale aktører, når det skal sikres, at de rettigheder og friheder, der er fastlagt i chartret, får konkret virkning«. (*)

Rådet for Den Europæiske Union fremhæver betydningen af at anvende chartret som en del af et bredere sæt kilder til gældende grundlæggende rettigheder i nationale sammenhænge. Det understreger »behovet for at begrunde, om chartret finder anvendelse, i individuelle sammenhænge«, samt »at det med henblik på effektiv anvendelse af chartret er nødvendigt, at de nationale myndigheder lægger særlig vægt på de bestemmelser i chartret, hvis betydning og rækkevidde ikke er fastsat i de tilsvarende bestemmelser i EMK«. (**)

Rådet glæder sig over de initiativer, der skal øge kendskabet til og forbedre den praktiske anvendelse af chartret blandt politikere [og] jurister. (***) Denne håndbog er et sådant initiativ. Den vil forhåbentlig bidrage til at tackle en af de hovedudfordringer, som står i vejen for at puste nyt liv i chartret, nemlig at præcisere dets anvendelsesområde. (****)

Kilder: (*) Europa-Parlamentets (2015) beslutning om situationen for de grundlæggende rettigheder i Den Europæiske Union (2013-2014) 2014/2254(INI), Strasbourg, 8. september 2015, punkt 20.

(**) Rådet for Den Europæiske Union (2016), Rådets konklusioner om anvendelsen af chartret om grundlæggende rettigheder i 2015, bilag til Rådets dokument nr. 10005/16 af 9. juni 2016, punkt 6.

(***) Rådet for Den Europæiske Union (2017), Rådets konklusioner om anvendelse af EU's charter om grundlæggende rettigheder i 2016, bilag til Rådets dokument nr. 11546/17 af 28. juli 2017, punkt 5.

(****) FRA (2012), *Bringing the Charter to life – opportunities and challenges of putting the EU Charter of Fundamental Rights into practice*; se også FRA (2018), *Challenges and opportunities for the implementation of the Charter of Fundamental Rights, Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights*, Wien, 04/2018.

Hvordan kan du bruge denne håndbog?

- Håndbogen består af to slags tekst. Hovedteksten er i en normal, sort skrifttype og skal give et hurtigt overblik for at øge læserens forståelse. Eksempler og yderligere oplysninger er i gråt.
- Håndbogen består af to dele og et bilag.
- **Del I** indeholder en »generel orientering« med en introduktion til chartret for alle målgrupper med fokus på:
 - EU's system for beskyttelse af grundlæggende rettigheder (**kapitel 1**)
 - chartrets forhold til andre instrumenter om grundlæggende rettigheder (**kapitel 2**)
 - begrundelser for at anvende chartret (**kapitel 3**)
 - chartrets anvendelsesområde (**kapitel 4**)
 - situationer, hvor chartret finder anvendelse (**kapitel 5**)
 - fortolkning af og begrænsninger for chartrets rettigheder (**kapitel 6**).
- For læsere, som endnu ikke er velbevandrede i EU-retten, vil det give god mening at læse kapitel 1-4, mens andre kan gå direkte til kapitel 5 og 6, og de praktiske værktøjer.
- **Del II** indeholder »praktiske værktøjer« bestående af to tjeklister til personer, som arbejder med lovgivning og politikudformning på nationalt plan:
 - En tjekliste til at vurdere, om chartret finder anvendelse med hensyn til national ret og politikudformning (**kapitel 7**): Denne tjekliste fokuserer primært på national lovgivning og politikudformning. Det vurderer, om chartret finder anvendelse, gennem praktisk orienterede situationer.
 - En tjekliste, som skal give en indledende forståelse af, om (et udkast til) nationale retsakter er i overensstemmelse med chartret (**kapitel 8**).
- **Bilaget** indeholder et hurtigt sammendrag af chartrets rettigheder, og hvordan de relaterer til forskellige andre menneskerettighedskataloger, og viser således den merværdi, som chartret giver.

Terminologi i denne håndbog

- I håndbogen henvises der ofte til nationale »lovforslag« eller »lovgivning«, men den gælder for alle former for nationale foranstaltninger.
- Håndbogen henviser for det meste kun til chartret, men finder også anvendelse på EU's grundlæggende rettigheder som almindelige principper i EU-retten (se [kapitel 1](#)).
- Når der i håndbogen henvises til chartrets bestemmelser, skelnes der ikke nødvendigvis mellem rettigheder og principper i chartret. Bemærk, at selv om begge typer bestemmelser i chartret er bindende, har de ikke samme retsvirkninger (se mere i chartrets artikel 51, stk. 1, og [kapitel 1](#), afsnittet om [principper og rettigheder i chartret](#) i denne håndbog).

Bemærk, at i denne håndbog bruges vendingen »almindelige principper i EU-retten« til at henvise til uskrevne grundlæggende retsprincipper, som kan påberåbes ved domstolene som grundlag for domstolsprøvelse. Denne retskilde omfatter andre principper end grundlæggende rettigheder, såsom retssikkerhedsprincippet, princippet om berettiget forventning og proportionalitetsprincippet. Vendingen »almindelige principper i EU-retten«, som anvendes i denne håndbog, henviser ikke til institutionelle principper såsom nærhedsprincippet eller princippet om institutionel ligevægt.

Del I: Generel orientering

1. Den Europæiske Unions system med grundlæggende rettigheder

To kilder til grundlæggende rettigheder

- Der findes to hovedkilder til grundlæggende rettigheder i EU-retten: i) de (uskrevne) almindelige retsprincipper og ii) chartret ⁽²⁾. Både de almindelige principper og chartrets bestemmelser udgør primær EU-ret, og de overlapper hinanden. Begge finder kun anvendelse inden for rammerne af EU-retten og har således samme anvendelsesområde ⁽³⁾.
- EU's grundlæggende rettigheder kan også findes i traktatbestemmelser ⁽⁴⁾ og afledt EU-ret ⁽⁵⁾. I denne håndbog fokuseres der udelukkende på grundlæggende rettigheder som almindelige principper i EU-retten og i henhold til chartret.

⁽²⁾ De Europæiske Fællesskaber (2012), konsolideret udgave af traktaten om Den Europæiske Union (TEU), EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 6.

⁽³⁾ Forklaringerne til chartrets artikel 51, stk. 1 («Anvendelsesområde») præciserer, at denne bestemmelse er en kodificering af Domstolens retspraksis vedrørende de almindelige princippers anvendelsesområde. Aktuelt bruger Domstolen chartrets artikel 51, stk. 1, analogt for almindelige retsprincipper. Se f.eks. Domstolen, C-406/15, Petya Milkova mod Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsion kontrol, af 9. marts 2017, præmis 50 og 54.

⁽⁴⁾ De Europæiske Fællesskaber (2012), konsolideret udgave af traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF), EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 157.

⁽⁵⁾ Se f.eks. Rådets direktiv 2000/78/EF af 27. november 2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv, EFT L 303 af 2.12.2000, s. 16-22.

Figur 2: To kilder til grundlæggende rettigheder

Kilde: FRA, 2018

Almindelige principper i EU-retten

- Dette er uskrevne principper fastlagt af Domstolen.
- De har eksisteret siden slutningen af 1960'erne ⁽⁶⁾ og kan, ligesom andre kilder til EU's primærret, anvendes til at »[bestemme] en afledt retsakts gyldighed eller anvendeligheden af en national regel« ⁽⁷⁾.
- Den relevante bestemmelse i traktaten er artikel 6, stk. 3, i traktaten om Den Europæiske Union (TEU).

⁽⁶⁾ Domstolen, sag 29-69, Erich Stauder mod byen Ulm – Sozialamt, 12. november 1969, Domstolen, sag 11-70, Internationale Handelsgesellschaft mbH mod Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, 17. december 1970, Domstolen, sag 4-73, J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung mod Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, 14. maj 1974.

⁽⁷⁾ Forslag til afgørelse fra generaladvokat Colomer af 24. januar 2008, præmis 19 i Domstolen, forenede sager C-55/07 og C-56/07, Othmar Michaeler (C-55/07 og C-56/07), Subito GmbH (C-55/07 og C-56/07) og Ruth Volgger (C-56/07) mod Amt für sozialen Arbeitsschutz und Autonome Provinz Bozen, 24. april 2008.

Traktaten om Den Europæiske Union, artikel 6, stk. 3

De grundlæggende rettigheder, som de er garanteret ved den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, og som de følger af medlemsstaternes fælles forfatningsmæssige traditioner, udgør almindelige principper i EU-retten.

Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder

- Chartret er en moderne lov bestående af 50 grundlæggende rettigheder og principper. De yderligere fire artikler i chartret vedrører fortolkningen og anvendelsen af disse 50 bestemmelser. **Bilaget** indeholder en oversigt over alle rettighederne i chartret.
- Chartret består af syv kapitler: værdighed (fem artikler), friheder (14 artikler), ligestilling (syv artikler), solidaritet (12 artikler), borgerrettigheder (otte artikler), retfærdighed (fire artikler) og almindelige bestemmelser (fire artikler).
- Det blev udarbejdet af et europæisk konvent bestående af parlamentsmedlemmer (fra både nationale parlamenter og Europa-Parlamentet) og regeringer med input fra civilsamfundet ⁽⁸⁾.
- Det blev proklameret i 2000 og har været retligt bindende siden ikrafttrædelsen af Lissabontraktaten den 1. december 2009 ⁽⁹⁾.
- Den relevante bestemmelse i traktaten er artikel 6, stk. 1, i traktaten om Den Europæiske Union (TEU).

Traktaten om Den Europæiske Union, artikel 6, stk. 1

Unionen anerkender de rettigheder, friheder og principper, der findes i chartret om grundlæggende rettigheder [...], der har samme juridiske værdi som traktaterne.

⁽⁸⁾ Konventet bestod af 15 repræsentanter for stats- og regeringscheferne fra de daværende 15 EU-medlemsstater, 30 repræsentanter for de nationale parlamenter, 16 repræsentanter for Europa-Parlamentet og en repræsentant for Europa-Kommissionen.

⁽⁹⁾ Se EU-Tidende, EUT C 83 af 30.3.2010, s. 389-403.

Anvendelsesområde

Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 51 – Anvendelsesområde

1. Bestemmelserne i dette charter er rettet til Unionens institutioner, organer, kontorer og agenturer [...] samt til medlemsstaterne, dog kun når de gennemfører EU-retten.

- EU's grundlæggende rettigheder finder kun anvendelse på nationalt plan, når medlemsstaterne »gennemfører EU-retten«. Dette er dog et temmelig bredt begreb. Det »følger [...] utvetydigt af Domstolens retspraksis«, at dette krav omfatter »medlemsstaterne, når de handler inden for rammerne af EU-retten«⁽¹⁰⁾. Kapitel 5 indeholder oplysninger i denne henseende.
- EU's grundlæggende rettigheder er derfor potentielt relevante for en lang række emneområder, herunder dem, der primært er dækket af national ret.⁽¹¹⁾

Chartret kan anvendes på en lang række emneområder. Disse omfatter f.eks. retshjælp⁽¹²⁾, sanktioner for overtrædelser af toldbestemmelserne⁽¹³⁾, karteller⁽¹⁴⁾, ansættelse som betjent i lokalpolitiet⁽¹⁵⁾, bloddonation⁽¹⁶⁾, drift af spilleautomater⁽¹⁷⁾, støtte til udvikling af landdistrikterne⁽¹⁸⁾, TV-selskabers reklameindslag⁽¹⁹⁾, offentliggørelse af regnskabsdokumenter⁽²⁰⁾, forpligtelse til at afgive fingeraftryk til pas⁽²¹⁾ og pensionsalder⁽²²⁾.

⁽¹⁰⁾ Forklaring af artikel 51. Se Den Europæiske Union (EU) (2007), Forklaringer til chartret om grundlæggende rettigheder, EUT C 303 af 14.12.2007, s. 17-37.

⁽¹¹⁾ Se f.eks. Domstolen, C-276/12, Jiří Sabou mod Finanční feditelství pro hlavní město Praha [Store Afdeling], 22. oktober 2013.

⁽¹²⁾ Domstolen, C-279/09, DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH mod Bundesrepublik Deutschland, 22. december 2010.

⁽¹³⁾ Domstolen, C-546/09, Aurubis Bulgaria AD mod Nachalnik na Mitnitsa Stolichna, 31. marts 2011.

⁽¹⁴⁾ Domstolen, C-17/10, Toshiba Corporation m.fl. mod Úřad pro ochranu hospodářské soutěže [Store Afdeling], 14. februar 2012.

⁽¹⁵⁾ Domstolen, C-416/13, Mario Vital Pérez mod Ayuntamiento de Oviedo, 13. november 2014.

⁽¹⁶⁾ Domstolen, C-528/13, Geoffrey Léger mod Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes og Etablissement français du sang, 29. april 2015.

⁽¹⁷⁾ Domstolen, C-390/12, Robert Pflieger m.fl., 30. april 2014.

⁽¹⁸⁾ Domstolen, C-401/11, Blanka Soukupová mod Ministerstvo zemědělství, 11. april 2013.

⁽¹⁹⁾ Domstolen, C-234/12, Sky Italia Srl mod Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni, 18. juli 2013.

⁽²⁰⁾ Domstolen, C-418/11, Texdata Software GmbH, 26. september 2013.

⁽²¹⁾ Domstolen, C-291/12, Michael Schwarz mod Stadt Bochum, 17. oktober 2013.

⁽²²⁾ Domstolen, C-401/11, Blanka Soukupová mod Ministerstvo zemědělství, 11. april 2013.

- Domstolens brug af chartret viser, at visse politikområder er særligt modtagelige for argumenter baseret på chartret ⁽²³⁾.

Ved Domstolen anvendes chartret ofte på følgende områder: socialpolitik (f.eks. ansættelses- og arbejdsvilkår, insolvens, overførsel af virksomheder, forældreorlov), asyl og migration, forbrugerbeskyttelse, retligt samarbejde i civilsager (f.eks. kompetence og anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i ægteskabssager og spørgsmål om forældreansvar), skatter og afgifter (merværdiafgift), intellektuel ejendom, landbrug, miljø, beskyttelse af personoplysninger og retligt samarbejde i straffesager (europæisk arrestordre).

Hvor der på nationalt plan ikke findes en fuldstændig samling af alle nationale retsafgørelser, der henviser til chartret, har agenturet i de seneste år analyseret op til tre relevante domstolsafgørelser ved hjælp af chartret for hver medlemsstat for hvert år. De fleste af disse afgørelser blev fundet i forbindelse med grænsekontrol, asyl og migration samt retligt samarbejde i straffesager, men også på områder som beskæftigelse, ikke-forskelsbehandling og beskyttelse af personoplysninger ⁽²⁴⁾.

Hvad er rationalet i chartrets artikel 51?

- Udgangspunktet for EU's system for beskyttelse af de grundlæggende rettigheder er Unionens pligt til at respektere de grundlæggende rettigheder som fastlagt i artikel 6 i TEU.
- Da gennemførelsen og anvendelsen af EU-retten i høj grad foregår på nationalt plan, omfatter Unionens forpligtelse nødvendigvis retsakter, der vedtages af de nationale myndigheder, når sådanne retsakter kan siges at bidrage til gennemførelsen af EU-retten. Hvis dette ikke var tilfældet, ville chartret ikke finde anvendelse på mange af de situationer, som er omfattet af EU-retten, og der ville være et hul i beskyttelsen af de grundlæggende rettigheder i EU-retten.
- Medlemsstaternes pligt til at respektere chartret er derfor en nødvendig følge af EU's forpligtelse vedrørende grundlæggende rettigheder. Det supplerer de menneskerettighedsforpligtelser, som medlemsstaterne har i henhold til deres egen forfatning og i henhold til internationale menneskerettighedstraktater.

»Eftersom de grundlæggende rettigheder, som er sikret ved chartret, [...] skal efterleves, når en national lovgivning falder ind under EU-rettens anvendelsesområde, findes der ikke situationer, som henhører under EU-retten,

⁽²³⁾ I perioden fra den 1. januar 2014 til den 1. september 2017.

⁽²⁴⁾ Se kapitlerne om anvendelsen af chartret i agenturets rapporter om grundlæggende rettigheder fra de seneste fem år.

uden at de grundlæggende rettigheder finder anvendelse. Den omstændighed, at EU-retten finder anvendelse, indebærer, at de grundlæggende rettigheder, som er sikret ved chartret, finder anvendelse.» Domstolen, C-617/10, *Åklagaren mod Hans Åkerberg Fransson* [Store Afdeling], 26. februar 2013, præmis 21.

»Endvidere må formålet med beskyttelsen af de grundlæggende rettigheder i EU-retten tages i betragtning, hvilket er at sikre, at disse rettigheder ikke krænkes inden for EU's aktivitetsområde, hvad enten det skyldes en handling fra EU's side eller medlemsstaternes gennemførelse af EU-retten.« Domstolen, C-206/13, *Cruciano Siragusa mod Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, 6. marts 2014, præmis 31.

Hvem gælder chartret for?

- Hvor chartret finder anvendelse, kan borgerne påberåbe sig dets bestemmelser. Afhængigt af retten og relevante omstændigheder gælder dette også for private juridiske personer såsom selskaber og andre sådanne juridiske enheder ⁽²⁵⁾.
- De kan påberåbe sig chartret i deres relationer med EU og/eller medlemsstaterne. Med hensyn til chartrets begrænsede anvendelse mellem enkeltpersoner (»horisontal effekt«) henvises til nedenstående.
- Offentlige enheder kan tilsyneladende også påberåbe sig chartret under visse omstændigheder ⁽²⁶⁾.

Principper og rettigheder i chartret

- I chartret skelnes der i artikel 52, stk. 5, mellem »rettigheder« og »principper«. Dette er to typer af bestemmelser i chartret (ikke at forveksle med sondringen mellem de to kilder til EU's grundlæggende rettigheder, nemlig chartret og de almindelige principper i EU-retten).

⁽²⁵⁾ Se f.eks. Domstolen, C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH mod Bundesrepublik Deutschland*, 22. december 2010, præmis 52.

⁽²⁶⁾ Domstolen, C-610/10, *Europa-Kommissionen mod Kongeriget Spanien* [Store Afdeling], 11. december 2012, præmis 48-52, Domstolen, C-176/13 P, *Rådet for Den Europæiske Union mod Bank Mellat*, 18. februar 2016, præmis 49 og 52, Domstolen, C-200/13 P, *Rådet for Den Europæiske Union mod Bank Saderat Iran*, 21. april 2016, præmis 47, forslag til afgørelse fra generaladvokat E. Sharpston af 26. februar 2015, præmis 43 i Domstolen, C-176/13 P, *Rådet for Den Europæiske Union mod Bank Mellat*, 18. februar 2016, og forslag til afgørelse fra generaladvokat E. Sharpston af 20. februar 2015, præmis 34-47 i Domstolen, C-200/13 P, *Rådet for Den Europæiske Union mod Bank Saderat Iran*, 21. april 2016.

- Begge disse typer af charterbestemmelser er bindende. Chartrets rettigheder skal dog »respekteres«, mens principperne skal »overholdes«⁽²⁷⁾. Mens borgerne kan påberåbe sig rettighederne direkte for de nationale retter, er dette ikke tilfældet for principper.
- Forklaringerne til chartret (et fortolkende dokument, som oprindeligt blev udarbejdet under ledelse af præsidiet for det konvent, der udarbejdede chartret)⁽²⁸⁾ kvalificerer udtrykkeligt visse bestemmelser som principper i chartret. Med hensyn til andre af chartrets bestemmelser er det fortsat uklart, om de er rettigheder eller principper i henhold til chartrets artikel 52, stk. 2. Domstolens yderligere retspraksis vil give øget klarhed i denne henseende. Under alle omstændigheder ville det være forkert f.eks. at antage, at bestemmelserne i kapitel IV (solidaritet) alle har status af principper.

Eksempel: Principper i chartret

Nogle bestemmelser er nævnt udtrykkeligt i forklaringerne til chartret som principper i chartret: artikel 25 (ældres rettigheder), 26 (integration af mennesker med handicap) og 37 (miljøbeskyttelse). Nogle bestemmelser er omtalt i forklaringerne som bestemmelser, der indeholder »både [...] elementer af en ret og af et princip«: artikel 23 (ligestilling mellem kvinder og mænd), 33 (familieliv og arbejdsliv) og 34 (social sikring og social bistand).

Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 52, stk. 5

De bestemmelser i dette charter, der indeholder principper, kan gennemføres ved lovgivningsmæssige retsakter og gennemførelsesretsakter vedtaget af Unionens institutioner, organer, kontorer og agenturer og ved retsakter vedtaget af medlemsstaterne, når de gennemfører EU-retten, under udøvelse af deres respektive kompetencer. De kan kun påberåbes over for en domstol i forbindelse med fortolkning af sådanne retsakter og kontrol af disses lovmædholdelighed.

- Principperne i chartret kan gennemføres ved Unionens lovgivningsmæssige retsakter og gennemførelsesretsakter og af medlemsstaternes retsakter, når de gennemfører EU-retten⁽²⁹⁾. Kun i fortolkningen af gennemførelsesretsakter og i vurderingen af deres gyldighed i forhold til kravene i chartret kan chartrets

⁽²⁷⁾ Den Europæiske Union (EU) (2012), Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 51, stk. 1.

⁽²⁸⁾ EU (2007), Forklaringer til chartret om grundlæggende rettigheder, EUT C 303 af 14.10.2007, s. 17-37.

⁽²⁹⁾ EU (2012), Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 52, stk. 5.

principper »påberåbes over for en domstol«. Det vil sige, at kun under sådanne omstændigheder kan et princip i chartret påberåbes for en national ret ⁽³⁰⁾. Chartrets principper giver med andre ord ikke anledning til direkte krav for domstolene om positiv særbehandling fra Unionens institutioner eller medlemsstaternes myndigheder: De kan kun påberåbes i kombination med en gennemførelsesretsakt, som er vedtaget enten af EU eller af nationale myndigheder ⁽³¹⁾.

2. Hvordan hænger chartret sammen med nationale og internationale instrumenter om grundlæggende rettigheder?

Den europæiske menneskerettighedskonvention

Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 52, stk. 3

I det omfang chartret indeholder rettigheder svarende til dem, der er sikret ved den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, har de samme betydning og omfang som i konventionen. Denne bestemmelse er ikke til hinder for, at EU-retten kan yde en mere omfattende beskyttelse.

- Den europæiske menneskerettighedskonvention (EMK) fastlægger minimumsgrænsen for beskyttelse. EU-retten kan yde en mere omfattende beskyttelse.
- Så længe EU ikke har tiltrådt EMK, udgør konventionen ikke en retsakt, der formelt er blevet indarbejdet i EU-retten ⁽³²⁾.
- Ifølge artikel 6, stk. 2, i TEU tiltræder Unionen den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder. I sin udtalelse 2/13 konkluderede Domstolen imidlertid, at tiltrædelse i henhold til

⁽³⁰⁾ Ibid.

⁽³¹⁾ Forslag til afgørelse fra generaladvokat P. Cruz Villalón af 18. juli 2013, præmis 49 og 50, Domstolen, C-176/12, *Association de médiation sociale mod Union locale des syndicats CGT m.fl.* [Store Afdeling], 15. januar 2014.

⁽³²⁾ Domstolen, forenede sager C-203/15 og C-698/15, *Telez Sverige AB mod Post- og telestyrelsen og Secretary of State for the Home Department mod Tom Watson m.fl.* [Store Afdeling], 21. december 2016, præmis 127, Domstolen, C-601/15 PPU, J. N. mod *Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [Store Afdeling], 15. februar 2016, præmis 45, Domstolen, C-501/11 P, *Schindler Holding Ltd m.fl. mod Europa-Kommissionen*, 18. juli 2013, præmis 32, Domstolen, C-571/10, *Servet Kamberaj mod Istituto per l'Edilizia Sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) m.fl.* [Store Afdeling], 24. april 2012, præmis 59-62.

den foreslåede tiltrædelsesaftale ikke ville være i overensstemmelse med EU's primære ret. EMK er således i sig selv ikke en kilde til EU-retten, og EU-retten fortolkes autonomt af Domstolen.

- Men de grundlæggende rettigheder, der er anerkendt af EMK, udgør almindelige principper i EU-retten og spiller dermed en afgørende rolle i EU's retssystem ⁽³³⁾.
- Chartret og de almindelige principper i EU-retten er de primære instrumenter om grundlæggende rettigheder ved vurdering af EU-retten og nationale foranstaltninger inden for EU-rettens anvendelsesområde ⁽³⁴⁾.
- Chartret indeholder rettigheder, der svarer til de rettigheder, som er garanteret af EMK (se [figur 2](#) og [bilaget](#) for at få et overblik over tilsvarende rettigheder). Betydningen og omfanget af de tilsvarende rettigheder i chartret (samt i hvilket omfang disse kan begrænses) skal være det samme som det, der er fastsat ved EMK ⁽³⁵⁾.
- Henvielsen til EMK omfatter både konventionen og protokollerne til den. Betydningen og omfanget af de garanterede rettigheder fastsættes ikke kun af teksten i disse instrumenter, men også af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols og Domstolens retspraksis ⁽³⁶⁾.
- Chartrets merværdi i forhold til EMK, navnlig med hensyn til socioøkonomiske rettigheder, er illustreret i [figur 3](#). Bemærk dog, at det reelle anvendelsesområde for EMK går ud over ordlyden i teksten til EMK, da konventionen er et »levende instrument«, og dens bestemmelser blev fortolket i Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis.

⁽³³⁾ Sammenlign De Europæiske Fællesskaber (2012), konsolideret udgave af traktaten om Den Europæiske Union (TEU), EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 6, stk. 3.

⁽³⁴⁾ Domstolen, forenede sager C-203/15 og C-698/15, [Telez Sverige AB mod Post- och telestyrelsen og Secretary of State for the Home Department mod Tom Watson m.fl.](#) [Store Afdeling], 21. december 2016, præmis 128.

⁽³⁵⁾ EU (2012), Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 52, stk. 3.

⁽³⁶⁾ EU (2007), Forklaringer til chartret, EUT C 303 af 14.12.2007, s. 17-37, på s. 33.

Andre internationale menneskerettighedsinstrumenter

Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 53 – Beskyttelsesniveau

Ingen bestemmelse i dette charter må fortolkes som en begrænsning af eller et indgreb i de grundlæggende menneskerettigheder og frihedsrettigheder, der anerkendes i EU-retten og folkeretten, i de internationale konventioner, som Unionen eller alle medlemsstaterne er parter i, herunder den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, samt i medlemsstaternes forfatninger på disses respektive anvendelsesområder.

- Andre internationale rettighedsinstrumenter kan også fungere som minimumsstandarder og er under alle omstændigheder kilder til fortolkning. Beskyttelsesniveauet i andre menneskerettighedsinstrumenter, som »Unionen eller alle medlemsstaterne er parter i«, bør fastholdes ⁽³⁷⁾. Domstolen tager sådanne instrumenter i betragtning, når den anvender EU's grundlæggende rettigheder.
- Vigtige internationale konventioner omfatter den internationale konvention om borgerlige og politiske rettigheder (ICCPR) ⁽³⁸⁾, den internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder (ICESCR) ⁽³⁹⁾, konventionen om afskaffelse af alle former for diskrimination imod kvinder (CEDAW) ⁽⁴⁰⁾, den internationale konvention om afskaffelse af alle former for racediskrimination (ICERD) ⁽⁴¹⁾, konventionen mod tortur (CAT) ⁽⁴²⁾ og konventionen om barnets rettigheder (CRC) ⁽⁴³⁾ samt de frivillige protokoller til disse instrumenter ⁽⁴⁴⁾.

⁽³⁷⁾ EU (2012), Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, EUT C 326 af 26.10.2012.

⁽³⁸⁾ De Forenede Nationers Generalforsamling (FN's Generalforsamling) (1966), den internationale konvention om borgerlige og politiske rettigheder, 16. december 1966.

⁽³⁹⁾ FN's Generalforsamling (1966), den internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, 16. december 1966.

⁽⁴⁰⁾ FN's Generalforsamling (1979), konventionen om afskaffelse af alle former for diskrimination imod kvinder, 18. december 1979.

⁽⁴¹⁾ FN's Generalforsamling (1965), den internationale konvention om afskaffelse af alle former for racediskrimination, 21. december 1965.

⁽⁴²⁾ FN's Generalforsamling (1984), konventionen mod tortur og anden grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf, 10. december 1984.

⁽⁴³⁾ FN's Generalforsamling (1989), konventionen om barnets rettigheder, 20. november 1989. Se også Domstolen, C-540/03, Europa-Parlamentet mod Rådet for Den Europæiske Union [Store Afdeling], 27. juni 2006, præmis 37.

⁽⁴⁴⁾ Et overblik over alle FN's menneskerettighedsinstrumenter og frivillige protokoller findes på FN's menneskerettighedskontors websted. Et overblik over status på ratificeringen i EU's medlemsstater findes i FRA's onlinedataværktøj (EU's medlemsstater og internationale forpligtelser – De Forenede Nationer).

Konventionen om rettigheder for personer med handicap (CRPD ⁽⁴⁵⁾) er særlig relevant, da EU selv er part i denne FN-konvention.

- Mange artikler i chartret afspejler bestemmelser i internationale menneskerettighedsinstrumenter, der således er relevante for fortolkningen af visse bestemmelser i chartret. Der henvises udtrykkeligt til Genèvekonventionen i artikel 78 i traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF) (om den fælles politik for asyl, subsidiær beskyttelse og midlertidig beskyttelse), ligesom der henvises til den europæiske socialpakt (ESC) i artikel 151 i TEUF (socialpolitik). Se [bilaget](#) for at få et overblik over sammenlignelige rettigheder. Med hensyn til europæiske instrumenter undertegnede EU også Europarådets konvention til forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet (Istanbulkonventionen) ⁽⁴⁶⁾.

Nationale grundlæggende rettigheder

Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 52, stk. 4

I det omfang dette charter anerkender grundlæggende rettigheder, således som de følger af medlemsstaternes fælles forfatningsmæssige traditioner, skal disse rettigheder fortolkes i harmoni med disse traditioner.

- Nationale myndigheder og domstole er frit stillet med hensyn til at anvende nationale standarder for beskyttelse af grundlæggende rettigheder. Beskyttelsesniveauet i chartret gælder altid som minimumsstandard for de nationale gennemførelsesforanstaltninger for EU-retten ⁽⁴⁷⁾. Hvor en EU-retsakt således kræver nationale gennemførelsesforanstaltninger, er de nationale myndigheder og domstole frit stillet med hensyn til at anvende højere nationale standarder for beskyttelse af grundlæggende rettigheder.
- Ifølge Domstolens retspraksis gælder dette dog kun under den forudsætning, at »denne anvendelse hverken strider mod det beskyttelsesniveau, der er fastsat i chartret, som fortolket af Domstolen, eller EU-rettens forrang, enhed og

⁽⁴⁵⁾ FN's Generalforsamling (2006), [konventionen om rettigheder for personer med handicap](#), 13. december 2006.

⁽⁴⁶⁾ Europarådet (2011), [Europarådets konvention til forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet](#), CETS nr. 210, Istanbul, 11. maj 2011. For et overblik over status på ratificeringen i EU's medlemsstater henvises til FRA's onlinedataværktøj ([EU's medlemsstater og internationale forpligtelser – Europarådet](#)).

⁽⁴⁷⁾ EU (2012), [Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder](#), EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 53.

effektivitet«⁽⁴⁸⁾. Domstolen konkluderer dette ud fra princippet om EU-rettens forrang, ifølge hvilket national ret – også forfatningsret – ikke må undergrave EU-rettens effektivitet på den pågældende stats område.

- Nationale grundlæggende rettigheder kan også være en hjælp i fortolkningen af chartrets rettigheder: I det omfang chartret anerkender grundlæggende rettigheder, således som de følger af medlemsstaternes fælles forfatningsmæssige traditioner, skal disse rettigheder fortolkes i harmoni med disse traditioner⁽⁴⁹⁾.

3. Grunde til at kontrollere, om chartret finder anvendelse

Pligt til at respektere, overholde og fremme chartret

- Ifølge chartrets artikel 51, stk. 1, er medlemsstaterne forpligtede til at respektere rettighederne, overholde principperne og fremme anvendelsen af chartret.
- Når medlemsstaterne gennemfører EU-retten, skal de således respektere chartret og fremme dets anvendelse. Denne forpligtelse påhviler alle medlemsstaternes organer, herunder nationale lovgivere, forvaltninger, dommere mv.
- Anvendelse af chartret i lovgivningsprocessen er ikke kun et middel til at sikre, at den nationale lovgivning er »chartersikker«, men bidrager også til at fremme chartret. Yderligere forklaring findes i [kapitel 4](#).

Flere og/eller stærkere rettigheder i chartret

- Chartret tilbyder en vis merværdi sammenlignet med andre instrumenter. Det gør det ved at gøre rettighederne mere synlige, ved at tilføje visse rettigheder til det eksisterende katalog og ved at profitere af EU-rettens styrke.
- Mange af de yderligere rettigheder, som chartret indeholder, findes allerede i Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols eller de nationale retters retspraksis. Chartret gør dog rettigheder og principper mere synlige, da det er et nyt og moderne instrument og samler de mange forskellige politiske, civile, økonomiske og sociale rettigheder og principper, som allerede er anerkendt i EU's retssystem, i ét enkelt instrument.

⁽⁴⁸⁾ Domstolen, C-399/11, [Stefano Melloni mod Ministerio Fiscal](#) [Store Afdeling], 26. februar 2013, præmis 60.

⁽⁴⁹⁾ EU (2012), Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 52, stk. 4.

- Derudover indeholder det rettigheder, som er EU-specifikke, såsom antallet af rettigheder i EU-traktaterne for Unionens borgere (se bilaget for at få et overblik).

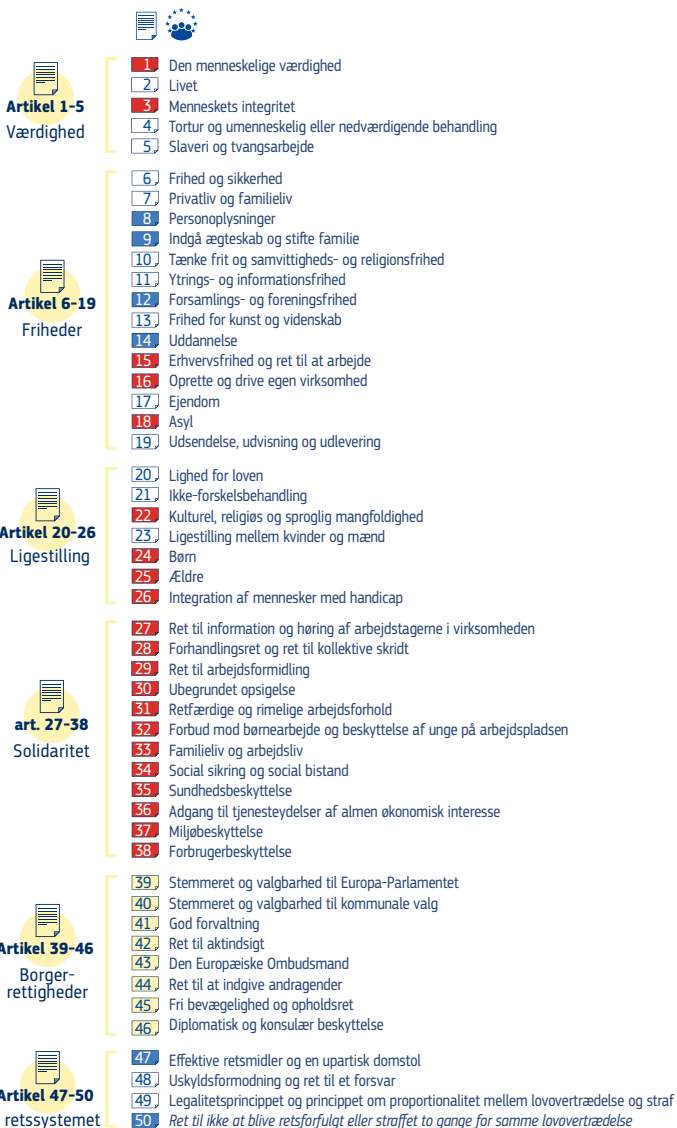
Eksempel: Rettigheder, der findes i chartret, men sjældent i de nationale forfatninger eller menneskerettighedsinstrumenter

Ret til information og høring af arbejdstagerne i virksomheden (chartrets artikel 27), beskyttelse i tilfælde af ubegrundet opsigelse (chartrets artikel 30), forbud mod børnearbejde og beskyttelse af unge på arbejdspladsen (chartrets artikel 32), adgang til tjenesteydelser af almen økonomisk interesse (chartrets artikel 36), forbrugerbeskyttelse (chartrets artikel 38).

Figur 3: Sammenligning af chartret og EMK

Chartrets artikler og EMK's tekst: forskelle og ligheder i dækning

- Ingen tilsvarende i EMK
- Mere vidtgående end EMK
- Samme beskyttelse som i EMK
- EU-kontekstspecifik

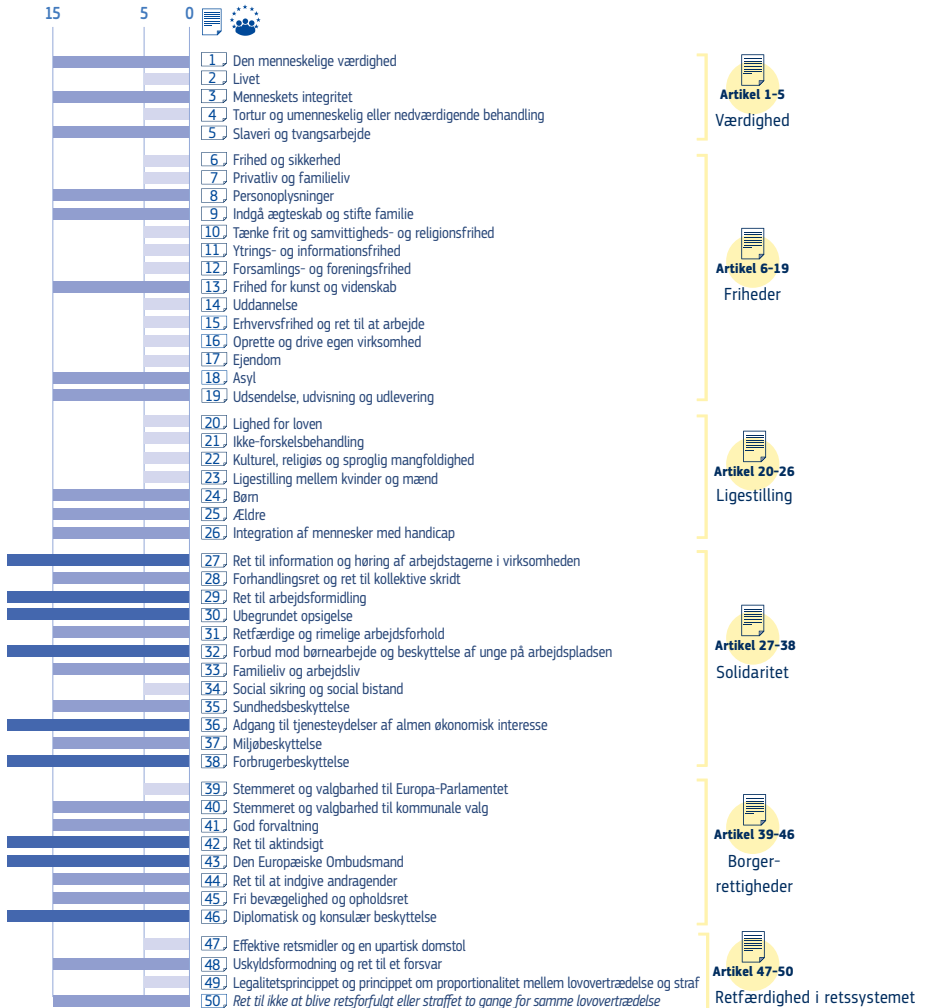

Bemærk: Figuren er baseret på forklaringerne til chartret og en tekstlig sammenligning af de to dokumenter med henblik på at vise, hvordan chartret øger synligheden af rettigheder (nogle af de rettigheder, der ikke eksplicit er indeholdt i den europæiske menneskerettighedskonvention, er omfattet af retspraksis, som imidlertid er mindre synlig for en, som ikke er ekspert).

Kilde: FRA, 2018

Figur 4: Rettigheder i chartret, som ofte ikke er udtrykkeligt omfattet af nationale forfatninger

Antal EU-medlemsstater pr. charterartikel, som ikke har tilsvarende eller eksplicitte bestemmelser i forfatningsretlige tekster

Bemærk: Figuren er baseret på en tekstlig sammenligning af chartret og den nedskrevne forfatningsret i EU's medlemsstater med henblik på at vise, for hvilke bestemmelser det er mest sandsynligt, at chartret øger synligheden af rettigheder. EU-specifikke rettigheder (de charterbestemmelser, der i figur 3 er markeret med gult) anses for at være afspejlet i nationale forfatninger, hvis en sammenlignelig bestemmelse kunne identificeres (for eksempel en forfatningsretlig bestemmelse om en national ombudsmand).

Kilde: FRA, 2018

- Hvor chartret indeholder rettigheder inspireret af internationale eller andre europæiske instrumenter såsom EMK, udvider det undertiden disse rettigheder.

Eksempler: Rettigheder i chartret, som har et bredere sigte end tilsvarende rettigheder i EMK

- Artikel 6 i EMK garanterer kun adgang til en domstol og retten til forsvar i civile sager og i forbindelse med en straffesag. Chartrets artikel 47 går endnu videre: Inden for EU-rettens anvendelsesområde garanterer det retten til effektive retsmidler og til en upartisk domstol på alle områder, herunder administrative procedurer som asyl- og migrationssager og skattelovgivning.
- Chartrets artikel 20 fastslår, at der er lighed for loven. Derudover indeholder chartrets artikel 21 detaljerede, udvidede og udtrykkelige årsager til ikke-forskelsbehandling – herunder på grund af alder, handicap eller seksuel orientering – som ikke fremgår af de mere traditionelle internationale menneskerettighedsinstrumenter fra tidligere generationer. (Disse instrumenter omfatter typisk en åben liste over forbudte årsager til forskelsbehandling. Artikel 14 i EMK er ét eksempel på dette). Denne norm for ikke-forskelsbehandling suppleres af specifikke bestemmelser som dem, der er fastsat i chartrets artikel 23, ifølge hvilken der skal sikres ligestilling mellem kvinder og mænd på alle områder, herunder i forbindelse med beskæftigelse, arbejde og løn (bemærk, at artikel 23 indeholder »både [...] elementer af en ret og af et princip«) ⁽⁵⁰⁾. Chartrets artikel 24 kodificerede det væsentlige indhold af barnets rettigheder i konventionen om barnets rettigheder. Artikel 25 henviser til »ældres rettigheder«, og artikel 26 henviser til »integration af mennesker med handicap«.
- Chartrets artikel 14 (ret til uddannelse), som er baseret på medlemsstaternes fælles forfatningsmæssige traditioner og på artikel 2 i protokollen til EMK, har et bredere anvendelsesområde end den tilsvarende bestemmelse i EMK. Den omfatter også adgang til erhvervsuddannelse og efter- og videreuddannelse, princippet om gratis obligatorisk uddannelse og friheden til at oprette uddannelsesinstitutioner.

⁽⁵⁰⁾ EU (2007), Forklaringer til chartret om grundlæggende rettigheder, EUT C 303 af 14.10.2007, s. 17-35, på s. 35.

- Domstolens fortolkning af visse grundlæggende rettigheder inden for den specifikke ramme af EU's retssystem kan til tider give et andet resultat end det, der forekommer i andre systemer, hvilket er endnu en grund til at kontrollere, om EU-retten finder anvendelse på alle spørgsmål om menneskerettigheder.

Eksempel: et andet resultat

I Soukupová skulle Domstolen undersøge den tjekkiske lovgivning om pensionsforsikring, der bestemmer pensionsalderen i forbindelse med at yde støtte til førtidspensionering i landbruget på grundlag af en EU-forordning⁽⁵¹⁾. Den tjekkiske pensionslovgivning fastsatte en varierende pensionsalder, afhængigt af ansøgerens køn og, for kvinder, antallet af opfostrede børn. Domstolen fastslog, at det i forbindelse med EU's støtte til førtidspensionering var uforeneligt med Unionens almindelige princip om ikke-forskelsbehandling, at den »normale pensionsalder« blev bestemt forskelligt, afhængigt af ansøgerens køn og, for kvinders vedkommende, afhængigt af antallet af børn, som ansøgeren havde opfostret.

I en tidligere sag havde Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fastslået, at den tjekkiske pensionslovgivning var forenelig med artikel 14 i kombination med ejendomsretten i artikel 1, protokol nr. 1 i EMK⁽⁵²⁾. Soukupová viser, at det er muligt, at national lovgivning er forenelig med garantien om ikke-forskelsbehandling i forhold til rettighederne i EMK (artikel 14 kombineret med artikel 1, protokol nr. 1, i EMK) og alligevel kan findes uforenelig med principperne om lighed og ikke-forskelsbehandling, som er garanteret i EU's retssystem i en bestemt sammenhæng.

- Artikel 52, stk. 3, sammenholdt med forklaringerne til chartret fastslår, at protokollerne til EMK (herunder dem, som endnu ikke er ratificeret af en given medlemsstat) kan udgøre en fortolkende støtte⁽⁵³⁾.

Nationale retter kan bruge chartret

- Chartrets indvirkning på den nationale lovgivning afhænger ikke af medlemsstaternes forfatningsret (f.eks. hvordan den relaterer til folkeretten, om spektret

⁽⁵¹⁾ Domstolen, C-401/11, *Blanka Soukupová mod Ministerstvo zemědělství*, 11. april 2013.

⁽⁵²⁾ Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (EMD), *Andrle mod Den Tjekkiske Republik*, nr. 6268/08, 20. juni 2011.

⁽⁵³⁾ Ifølge chartrets artikel 52, stk. 3, gælder det, at »[i] det omfang dette charter indeholder rettigheder svarende til dem, der er sikret ved [EMK], har de samme betydning og omfang som i [EMK].« I forklaringerne til artikel 52 anføres det i denne henseende, at »[h] envisningen til EMK omfatter både konventionen og protokollerne.«

mellem monisme og dualisme), men følger af EU-retten og er derfor baseret på principperne om direkte virkning og suverænitæt.

- De nationale retter er forpligtede til at fortolke nationale foranstaltninger i overensstemmelse med chartret, når de falder inden for rammerne af EU-retten (som fortolket af Domstolen) ⁽⁵⁴⁾.
- Nationale foranstaltninger kan revideres i lyset af chartret, når de falder inden for rammerne af EU-retten. Hvor chartrets bestemmelser er tilstrækkeligt præcise og ubetingede, kan de have en direkte virkning ⁽⁵⁵⁾. Dette indebærer, at nationale normer, der strider mod chartret, erklæres uanvendelige.
- Den direkte virkning giver den enkelte mulighed for at påberåbe sig chartret i sager for nationale retter. Den direkte virkning af chartret kan desuden føre til, at der skabes rettigheder, som ikke er tilgængelige i den nationale lovgivning.

Eksempel: pligt til at give opsættende virkning

Sagen Abdida vedrørte den belgiske asyllovgivning og er et eksempel på, at chartrets artikel 47 (adgang til effektive retsmidler og til en upartisk domstol) under særlige omstændigheder giver adgang til retsmidler med opsættende virkning ⁽⁵⁶⁾. Domstolen fastslog, at anken over en afgørelse om tilbagesendelse måtte omfatte midlertidig beskyttelse, fordi fuldbyrdelsen af tilbagesendelsen kunne have udsat tredjelandstatsborgeren for en alvorlig risiko for at blive udsat for dødsstraf, tortur eller anden umenneskelig eller vanærende behandling eller straf.

- Såfremt det er fastslået, at der er sket forskelsbehandling i strid med EU-retten, og der ikke er vedtaget foranstaltninger, der genindfører ligebehandling, skal en national ret tilsidesætte enhver diskriminerende bestemmelse i national ret. Den behøver ikke anmode om eller afvente, at bestemmelsen forinden ophæves af

⁽⁵⁴⁾ Domstolen, C-426/11, *Mark Alemo-Herron m.fl. mod Parkwood Leisure Ltd*, 18. juli 2013, præmis 30 og 36, Domstolen, C-169/14, *Juan Carlos Sánchez Morcillo og María del Carmen Abril García mod Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA*, 17. juli 2014, præmis 50 og 51.

⁽⁵⁵⁾ Domstolen, sag 26-62, *NV Algemene Transport – en Expeditie Onderneming van Gend & Loos mod Netherlands Inland Revenue Administration*, 5. februar 1963.

⁽⁵⁶⁾ Domstolen, C-562/13, *Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-La-Neuve mod Moussa Abdida [Store Afdeling]*, 18. december 2014, præmis 52 og 53, Domstolen, C-239/14, *Abdoulaye Amadou Tall mod Centre public d'action sociale de Huy (CPAS de Huy)*, 17. december 2015, præmis 58.

lovgiver, og har pligt til at anvende samme regler på den gruppe, der forskelsbehandles, som gælder for den favoriserede gruppe ⁽⁵⁷⁾.

Eksempel: pligt til at give fordele til den gruppe, der forskelsbehandles

I Milkova handlede det om den bulgarske arbejdslov. Denne rammelovgivning yder særlig beskyttelse i tilfælde af afskedigelse af medarbejdere med handicap, men denne garanti omfattede ikke tjenestemænd med samme handicap. Domstolen fandt, at såfremt den forelæggende ret fandt, at princippet om ligebehandling ikke var blevet overholdt, skulle domstolen sikre ligebehandling ved at indrømme tjenestemænd med handicap, som blev forskelsbehandlet af den aktuelle ordning, samme fordele som de almindelige lønmodtagere med handicap, der favoriseres ved denne ordning. Forpligtelsen til at overholde EU-retten ville følgelig kræve, at anvendelsesområdet for de nationale regler, der beskytter almindelige lønmodtagere med et bestemt handicap, skal udvides, således at disse beskyttelsesregler også gælder for tjenestemænd med samme handicap.

- Under visse omstændigheder kan rettighederne i chartret også generere en horisontal virkning, dvs. forpligtelser mellem private parter. Domstolens skelsættende sager, som illustrerer, at Unionens grundlæggende rettigheder har en horisontal direkte virkning, er Mangold og Küçükdeveci ⁽⁵⁸⁾. I disse sager fastslog Domstolen, at de nationale retter bør tilsidesætte enhver bestemmelse i den nationale lovgivning, som er i strid med det almindelige princip om forbud mod forskelsbehandling på grund af alder. Hvor chartrets rettigheder finder direkte anvendelse, kan chartret anvendes i retssager mellem private parter (horisontal direkte virkning).

Eksempel: horisontal direkte virkning af forbuddet mod forskelsbehandling på grund af alder

Küçükdeveci, en sag, der opstod i Tyskland, vedrørte en tvist mellem en lønmodtager og en privat arbejdsgiver om opsigelsesperioden. Denne periode var blevet beregnet på grundlag af lønmodtagerens anciennitet. Men i overensstemmelse med tysk ret blev der ikke taget hensyn til beskæftigelsesperioder forud for lønmodtagerens fyldte 25. år. Domstolen mente, at denne undtagelse var i strid

⁽⁵⁷⁾ Domstolen, C-442/00, *Ángel Rodríguez Caballero mod Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 12. december 2002, præmis 42 og 43, Domstolen, C-399/09, *Marie Landtová mod Česká správa sociálního zabezpečení*, 22. juni 2011, præmis 51, Domstolen, C-482/16, *Georg Stollwitzer mod ÖBB Personenverkehr AG*, 14. marts 2018, præmis 30 og 45.

⁽⁵⁸⁾ Domstolen, C-144/04, *Werner Mangold mod Rüdiger Helm [Store Afdeling]*, 22. november 2005, Domstolen, C-555/07, *Seda Küçükdeveci mod Swedex GmbH & Co. KG [Store Afdeling]*, 19. januar 2010.

med princippet om ikke-forskelsbehandling på grund af alder. Som følge deraf måtte den nationale ret tilsidesætte denne undtagelse.

- I sagen Egenberger fandt Domstolen, at den bindende karakter af chartrets artikel 21 principielt ikke adskiller den fra de forskellige bestemmelser i traktaterne om oprettelse, som forbyder forskelsbehandling af diverse grunde, selv når en sådan forskelsbehandling udspringer af kontrakter indgået mellem private ⁽⁵⁹⁾. I en tvist mellem private skal den nationale ret i sin jurisdiktion således sikre den retsbeskyttelse, der for borgerne følger af chartrets artikel 21 (ikke-forskelsbehandling) ⁽⁶⁰⁾ og 47 (adgang til effektive retsmidler og til en upartisk domstol) og sikre den fulde virkning af disse artikler ved om fornødent at undlade at anvende enhver modstridende national bestemmelse.
- I sagen AMS præciserede Domstolen, at andre grundlæggende rettigheder – ud over forskelsbehandling – også kan have denne horisontale direkte virkning, og at tilgangen i Mangold/Kücükdeveci principielt fandt anvendelse på både EU-retens almindelige principper og chartrets grundlæggende rettigheder ⁽⁶¹⁾.
- Medlemsstaterne kan også gøres ansvarlige for skader forvoldt borgerne som følge af overtrædelse af chartret. En medlemsstat har således erstatningspligt for en sådan skade, hvor:
 - o den overtrådte retsregel skulle tillægge private rettigheder
 - o overtrædelsen er tilstrækkeligt alvorlig (den pågældende medlemsstat har åbenbart og groft har overskredet grænserne for sine skønsmæssige beføjelser)

⁽⁵⁹⁾ Domstolen, C-414/16, *Vera Egenberger mod Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V.* [Store Afdeling], 17. april 2018, præmis 76, 77 og 79. Domstolen trækker paralleller til *Gabrielle Defrenne mod Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena* (Domstolen, sag 43-75, 8. april 1976, præmis 39), *Roman Angonese mod Cassa di Risparmio di Bolzano SpA* (Domstolen, C-281/98, 6. juni 2000, præmis 33-36), *Angelo Ferlini mod Centre Hospitalier de Luxembourg* (Domstolen, C-411/98, 3. oktober 2000, præmis 50), *International Transport Workers' Federation og Finnish Seamen's Union* (Domstolen, C-438/05, 11. december 2007, præmis 57-61). Se også Domstolen, C-68/17, *IR mod JQ* [Store Afdeling], 11. september 2018, præmis 69-71.

⁽⁶⁰⁾ »Enhver forskelsbehandling på grund af køn, race, farve, etnisk eller social oprindelse, genetiske anlæg, sprog, religion eller tro, politiske eller andre anskuelser, tilhørsforhold til et nationalt mindretal, formueforhold, fødsel, handicap, alder, seksuel orientering eller ethvert andet forhold er forbudt.«

⁽⁶¹⁾ Domstolen, C-176/12, *Association de médiation sociale mod Union locale des syndicats CGT m.fl.* [Store Afdeling], 15. januar 2014, præmis 47.

- o og der er en direkte årsagsforbindelse mellem statens tilsidesættelse og de skadelidtes tab ⁽⁶²⁾.

Staten kan også ifalde ansvar efter mindre restriktive betingelser i henhold til national ret ⁽⁶³⁾.

EU-Domstolen kan fortolke chartret

Traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde, artikel 267

Den Europæiske Unions Domstol har kompetence til at afgøre præjudicielle spørgsmål:

- a) om fortolkningen af traktaterne
- b) om gyldigheden og fortolkningen af retsakter udstedt af Unionens institutioner, organer, kontorer eller agenturer.

Såfremt et sådant spørgsmål rejses ved en ret i en af medlemsstaterne, kan denne ret, hvis den skønner, at en afgørelse af dette spørgsmål er nødvendig, før den afsiger sin dom, anmode Domstolen om at afgøre spørgsmålet.

Såfremt et sådant spørgsmål rejses under en retssag ved en national ret, hvis afgørelser ifølge de nationale retsregler ikke kan appelleres, er retten pligtig at indbringe sagen for Domstolen.

Hvis et sådant spørgsmål rejses under en retssag ved en national ret, der vedrører en person, der er frihedsberøvet, træffer Domstolen afgørelse hurtigst muligt.

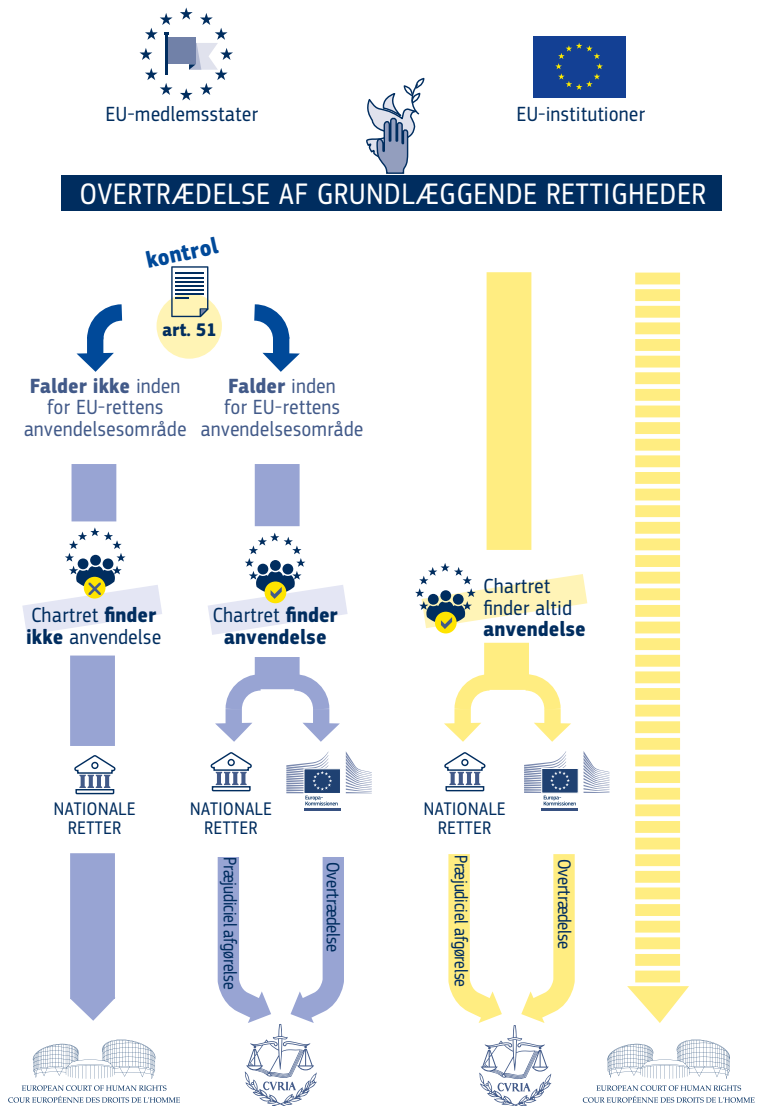
- Nationale retter kan forelægge præjudicielle spørgsmål for EU-Domstolen ⁽⁶⁴⁾. Muligheden for eller pligten til at forelægge en sag for Domstolen er baseret på et samarbejde etableret med henblik på at sikre en korrekt anvendelse og ensartet fortolkning af EU-retten, herunder chartret om grundlæggende rettigheder.

⁽⁶²⁾ Se Domstolen, forenede sager C-6/90 og C-9/90, *Andrea Francovich og Danila Bonifaci m.fl. mod den Italienske Republik*, 19. november 1991. Specifikt i forbindelse med overtrædelse af de grundlæggende rettigheder henvises til Domstolen, C-300/04, *M. G. Eman og O. B. Sevinger mod College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [Store Afdeling], 12. september 2006, præmis 69.

⁽⁶³⁾ Domstolen, forenede sager C-46/93 og C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA mod Bundesrepublik Deutschland og The Queen mod Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd m.fl.*, 5. marts 1996, præmis 66.

⁽⁶⁴⁾ Se Domstolen, Henstillinger til de nationale retter vedrørende forelæggelse af præjudicielle spørgsmål, EUT C 257 af 20.7.2018. Se også domstolens faktablad om *Anvendelsesområdet for den europæiske unions charter om grundlæggende rettigheder*, december 2017.

Figur 5: Chartret og adgang til EU-Domstolen

Kilde: FRA, 2018

- Det påhviler den nationale ret at træffe beslutning om at forelægge en sag for Domstolen. En præjudiciel forelæggelse vil ofte give hurtigere og større retsbeskyttelse end en klage til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Domstolen har enekompetence til at erklære EU-retsakter ugyldige. Hvis og når en national ret således er i tvivl om gyldigheden af en sådan retsakt, skal den forelægge sagen for Domstolen med en begrundelse for, hvorfor den anser retsakten for at være ugyldig. De nationale retter eller tribunaler, hvis afgørelser ikke kan appelleres i henhold til national ret, er endvidere retligt forpligtet til at forelægge et spørgsmål om EU-retten, som de skal behandle, for Domstolen. Dette er ikke tilfældet, hvis retten fastslår, at spørgsmålet »ikke er irrelevant«, eller at bestemmelsen »allerede er blevet fortolket af Domstolen«, eller at den korrekte anvendelse af bestemmelsen »fremgår med en sådan klarhed, at der ikke er plads til fortolkningstvivl«. Når retten vurderer, om der foreligger en sådan tvivl, skal det ske i forhold til EU-rettens »særegenheder«, herunder »de særlige vanskeligheder fortolkningen heraf frembyder samt risikoen for afvigende retspraksis« inden for EU ⁽⁶⁵⁾.

Eksempel: anderledes situation for en national dommer end for Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol

Hvor en præjudiciel afgørelse i henhold til EU-retten giver nationale retter direkte adgang til Domstolen, er situationen (aktuelt) en anden for Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Inden der kan indgives en ansøgning til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, skal de tilgængelige retsmidler gennem de nationale retter være udtømt, og de andre betingelser for antagelighed skal være opfyldt. Disse hindringer eksisterer ikke i præjudicielle sager, der forelægges for Domstolen. Domstolen tilbyder også en langt hurtigere retssag. Den gennemsnitlige varighed af retssagerne er 16,3 måneder ⁽⁶⁶⁾.

Bemærk dog, at protokol nr. 16 til EMK trådte i kraft den 1. oktober 2018. Den giver de højeste nationale retter mulighed for at anmode Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol om rådgivende udtalelser »om principielle spørgsmål vedrørende fortolkningen eller anvendelsen af de rettigheder og friheder, som er fastsat i konventionen eller de dertil knyttede protokoller« i de verserende sager for dem. I den forstand ligner den nye procedure til en vis grad den præjudicielle procedure for Domstolen ⁽⁶⁷⁾.

⁽⁶⁵⁾ Domstolen, sag 283/81, Srl CILFIT og Lanificio di Gavardo SpA mod Ministry of Health, 6. oktober 1982, præmis 21.

⁽⁶⁶⁾ Domstolen (2018), Årsrapport 2017, Luxembourg, 2018, s. 14.

⁽⁶⁷⁾ Pr. 1. august har kun fem EU-medlemsstater ratificeret instrumentet (Estland, Finland, Frankrig, Litauen og Slovenien).

Overtrædelse af chartrets rettigheder kan føre til en overtrædelsesprocedure

Traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde, artikel 258

Finder Kommissionen, at en medlemsstat ikke har overholdt en forpligtelse, der påhviler den i henhold til traktaterne, fremsætter den en begrundet udtalelse herom efter at have givet den pågældende stat lejlighed til at fremsætte sine bemærkninger.

Retter den pågældende stat sig ikke efter den fremsatte udtalelse inden for den frist, der er fastsat af Kommissionen, kan denne indbringe sagen for Den Europæiske Unions Domstol.

- Europa-Kommissionen overvåger anvendelsen af traktaterne. »Finder Kommissionen, at en medlemsstat ikke har overholdt en forpligtelse, der påhviler den i henhold til traktaterne«, kan den indlede en overtrædelsesprocedure (åbningskrivelse, begrundet udtalelse og forelæggelse for Domstolen). ⁽⁶⁸⁾
- Chartret er en del af EU's primære ret, og Europa-Kommissionen kan indlede en overtrædelsesprocedure, hvis en medlemsstat overtræder chartret, forudsat at chartret finder anvendelse (dvs. at den påståede krænkelse af menneskerettighederne fandt sted inden for EU-rettens anvendelsesområde, se [kapitel 4](#)) ⁽⁶⁹⁾.

Eksempel: chartret og overtrædelsesprocedurer

Aktuelle eksempler på et sådant indgreb fra Kommissionen omfatter en overtrædelsesprocedure mod en national asyllov, hvor Kommissionen fandt, at sidstnævnte ikke var i overensstemmelse med EU-retten (direktiv 2013/32/EU om asylprocedurer, direktiv 2008/115/EF om tilbagesendelse, direktiv 2013/33/EU om modtagelsesforhold) og flere af chartrets bestemmelser ⁽⁷⁰⁾. Et andet eksempel (verserer også stadig i skrivende stund) vedrører en lov om reform af retsvæsenet med den virkning, at en betydelig del af en højesteret ville blive tvunget til at trække sig tilbage. Kommissionen mener, at aspekter af reformen undergraver princippet om domstolenes uafhængighed, herunder dommernes

⁽⁶⁸⁾ De Europæiske Fællesskaber (2012), konsolideret udgave af traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF), EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 258.

⁽⁶⁹⁾ Med hensyn til overtrædelsesprocedure og måder at optimere brugen deraf på i forbindelse med grundlæggende rettigheder henvises til de Schutter, O. (2017), *Infringement proceedings as a tool for the enforcement of fundamental rights in the European Union*, Open Society Institute, oktober 2017.

⁽⁷⁰⁾ Overtrædelse nr. 20152201.

uafsættelighed, og dermed er i strid med forpligtelserne i henhold til artikel 19, stk. 1, i traktaten om Den Europæiske Union sammenholdt med artikel 47 i EU's charter om grundlæggende rettigheder ⁽⁷¹⁾.

4. Sådan kontrollerer du, om chartret finder anvendelse

Hvor skal du starte din vurdering?

- Artikel 51 danner udgangspunkt for enhver vurdering af, om chartret finder anvendelse. Den kodificerer Domstolens retspraksis vedrørende anvendelsen af EU-rettens generelle principper ⁽⁷²⁾. Se kapitel 1, afsnittene om [Anvendelsesområdet](#) og [Hvad er rationalet i chartrets artikel 51?](#)
- For at undgå enhver overtrædelse af EU-retten bør beslutningsprocesserne på nationalt plan (herunder især lovgivningsprocedurer) omfatte en systematisk undersøgelse af, om EU's charter om grundlæggende rettigheder finder anvendelse. Denne vurdering bør finde sted i løbet af de meget tidlige forberedende stadier af ethvert påtænkt lovgivningsmæssigt eller politisk initiativ. Hvis visse kategorier af lovgivningen eller politikudformningen fra starten er fritaget fra enhver charterrelateret undersøgelse, er der en risiko for, at der i en senere konsekvensvurdering eller retlig vurdering af forslaget ikke vil blive taget højde for chartrets bestemmelser, selv om chartret – i modsætning til en for generisk antagelse om, at EU-retten ikke finder anvendelse – finder anvendelse.
- En systematisk kontrol af, om betingelserne i artikel 51 er opfyldt, fungerer som et vigtigt redskab til at sikre, at chartrets anvendelse fremmes. En løbende »artikel 51-screening« skaber synlighed, bevidsthed og viden om chartrets anvendelighed.

⁽⁷¹⁾ Overtrædelse nr. 20172121.

⁽⁷²⁾ Se forklaringerne til chartrets artikel 51, stk. 1, EUT C 303 af 14.12. 2007, s. 17-37. Se også forslag til afgørelse fra generaladvokat P. Cruz Villalón af 12. juni 2012, præmis 25, i Domstolen, C-617/10, [Åklagaren mod Hans Åkerberg Fransson](#) [Store Afdeling], 26. februar 2013. Med hensyn til almindelige retsprincipper og chartrets artikel 51 henvises til note 8.

Hvad er den nødvendige forudsætning for at anvende chartret?

- Chartret er altid bindende for Unionens organer – selv »når disse handler uden for rammerne af EU-retten«⁽⁷³⁾, men for medlemsstaterne kun, når de »gennemfører EU-retten«.
- Ifølge Domstolens retspraksis har »gennemførelse af EU-retten« en bred betydning, der dækker al udøvelse (*mise en œuvre*) og anvendelse af EU-retten i medlemsstaterne⁽⁷⁴⁾. Det betyder det samme som at handle »inden for rammerne af EU-retten« og dækker alle situationer, som er omfattet af EU-retten.
- For at chartret kan finde anvendelse på en national retsakt, skal det derfor (potentielt) være en retsakt om gennemførelse af EU-retten i henhold til chartrets artikel 51, stk. 1, hvilket betyder, at det er inden for rammerne af anvendelsen af EU-retten.

Sammenhæng med EU-retten som et minimumskrav

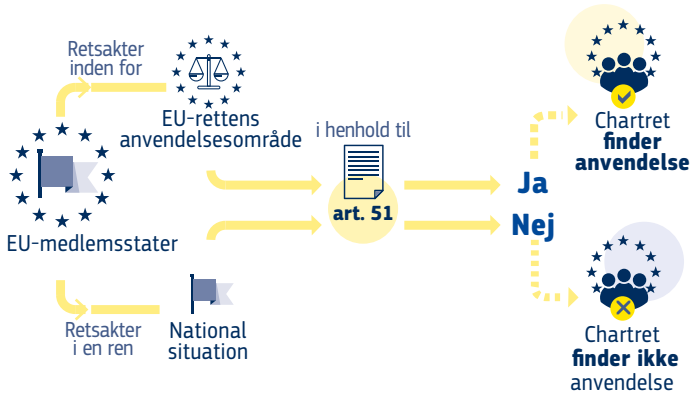
- Hvor det ikke er muligt at konstatere en sammenhæng med EU-retten, er medlemsstaterne ikke forpligtede i henhold til EU's grundlæggende rettigheder – chartret finder ikke anvendelse.
- EU's grundlæggende rettigheder finder kun anvendelse, hvis de går »hånd i hånd« med bestemmelserne i EU-retten. Minimumskravet for anvendelsen af EU's grundlæggende rettigheder er, at der skal være en tilstrækkelig sammenhæng med EU-retten ud over chartret⁽⁷⁵⁾.

⁽⁷³⁾ Se Domstolen, forenede sager C-8/15 P til C-10/15 P, *Ledra Advertising Ltd m.fl. mod Europa-Kommissionen og Den Europæiske Centralbank (ECB)* [Store Afdeling], 20. september 2016, præmis 67.

⁽⁷⁴⁾ Domstolen, C-419/14, *WebMindLicenses kft mod Nemzeti Adó- és Vámhivatal Kiemelt Adó- és Vám Főigazgatóság*, 17. december 2015, præmis 66, Domstolen, C-650/13, *Thierry Delvigne mod Commune de Lesparre Médoc og Préfet de la Gironde* [Store Afdeling], 6. oktober 2015, præmis 25-27, Domstolen, C-418/11, *Texdata Software GmbH*, 26. september 2013, præmis 73, Domstolen, C-265/13, *Emiliano Torralbo Marcos mod Korota SA og Fondo de Garantía Salarial*, 27. marts 2014, præmis 29 og 30, Domstolen, C-617/10, *Åklagaren mod Hans Åkerberg Fransson* [Store Afdeling] 26. februar 2013, præmis 19.

⁽⁷⁵⁾ Se f.eks. Domstolen, C-92/14, *Liliana Tudoran m.fl. mod SC Suport Colect SRL*, 3. juli 2014, præmis 43-48, Domstolen, C-483/12, *Pelckmans Turnhout NV mod Walter Van Gastel Balen NV m.fl.*, 8. maj 2014, præmis 20, Domstolen, C-457/09, *Claude Chartry mod État belge*, 1. marts 2011, præmis 22-25.

Figur 6: Kontrol af, om chartret finder anvendelse

Kilde: FRA, 2018

- En sammenhæng med EU-retten betyder ikke nødvendigvis, at EU's grundlæggende rettigheder finder anvendelse. Ikke en hvilken som helst sammenhæng med EU-retten er tilstrækkelig til at udløse anvendelsen af EU's grundlæggende rettigheder ⁽⁷⁶⁾.

Eksempler: »Utilstrækkelig« sammenhæng med EU-retten

- De omhandlede områder (i den nationale retsakt og en bestemmelse i EU-retten) har en »beslægtethed [eller] den indirekte virkning, som et område kan have på et andet« ⁽⁷⁷⁾ (se kapitel 7, situation B.1).
- Den kendsgerning, at en national foranstaltning falder ind under et område, hvor EU har beføjelser ⁽⁷⁸⁾ (se kapitel 7, situation B.6).

⁽⁷⁶⁾ Se f.eks. Domstolen, C-20/10, *Vino Cosimo Damiano mod Poste Italiane SpA*, 11. november 2010, præmis 53, 54, 56, 57 og 64, Domstolen, C-161/11, *Vino Cosimo Damiano mod Poste Italiane SpA*, 22. juni 2011, præmis 38 og 39.

⁽⁷⁷⁾ Domstolen, C-198/13, *Victor Manuel Julian Hernández m.fl. mod Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) m.fl.*, 10. juli 2014, præmis 34-36. Se også Domstolen, forenede sager C-483/09 og C-1/10, *Straffesager mod Magatte Gueye (C-483/09) og Valentín Salmerón Sánchez (C-1/10)*, 15. september 2011.

⁽⁷⁸⁾ Domstolen, C-206/13, *Cruciano Siragusa mod Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, 6. marts 2014, Domstolen, C-198/13, *Victor Manuel Julian Hernández m.fl. mod Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) m.fl.*, 10. juli 2014, præmis 24, 27, 34-36 og 46. Se også Domstolen, C-309/96, *Daniele Annibaldi mod Sindaco del Comune di Guidonia og Presidente Regione Lazio*, 18. december 1997.

- Den nationale retsakt udgør »strengere nationale beskyttelsesforanstaltninger« (mere vidtgående retsakter end de minimumskrav, der er fastsat af EU) ⁽⁷⁹⁾ (se kapitel 7, situation A.3).
- Der er frivillige henvisninger i den nationale lovgivning til EU-retten ⁽⁸⁰⁾ (se kapitel 7, situation B.5).
- Sammenhængen med EU-retten bør være tilstrækkelig konkret til at udgøre »EU-ret«. Denne sammenhæng er tilstrækkelig konkret, hvis medlemsstaterne handler som agenter for EU, eller hvis de skal bruge en form for godkendelse i henhold til EU-retten (se kapitel 5).

5. I hvilke situationer finder chartret anvendelse?

Når medlemsstaterne fungerer som agent for Den Europæiske Union

- En medlemsstat fungerer som »agent« eller »repræsentant« for EU, hvis den handler på vegne af EU. Alle medlemsstaternes myndigheder og domstole kan handle som sådan.
- »Agentsituationen« vedrører al udøvelse eller gennemførelse af retsakter, der foretages af Den Europæiske Unions institutioner, organer, kontorer eller agenturer ⁽⁸¹⁾. Den bør vedrøre retsakter som forordninger ⁽⁸²⁾, direktiver ⁽⁸³⁾, eksterne aftaler (internationale aftaler indgået af EU) ⁽⁸⁴⁾ eller specifikke bestemmelser

⁽⁷⁹⁾ Domstolen, C-6/03, *Deponiezweckverband Eiterköpfe mod Land Rheinland-Pfalz*, 14. april 2005, præmis 58-64, Domstolen, C-2/97, *Società italiana petroli SpA (IP) mod Borsana Srl*, 17. december 1998.

⁽⁸⁰⁾ Domstolen, C-482/10, *Teresa Cicala mod Regione Siciliana*, 21. december 2011.

⁽⁸¹⁾ Domstolen, C-587/15, *Lietuvos Respublikos transporto priemonių draudikų biuras mod Gintaras Dockevičius og Jurgita Dockevičienė*, 15. juni 2017, præmis 36 og 44, Domstolen, C-258/14, *Eugenia Florescu m.fl. mod Casa Județeană de Pensii Sibiu m.fl.* [Store Afdeling], 13. juni 2017, præmis 35.

⁽⁸²⁾ Se f.eks. Domstolen, C-384/05, *Johan Piek mod Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 11. januar 2007, præmis 32.

⁽⁸³⁾ Se f.eks. Domstolen, forenede sager C-20/00 og C- 64/00, *Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) og Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) mod The Scottish Ministers*, 10. juli 2003, præmis 88.

⁽⁸⁴⁾ Domstolen, C-7/98, *Dieter Krombach mod André Bamberski*, 28. marts 2000, præmis 18-28, Domstolen, forenede sager C-7/10 og C-9/10, *Staatssecretaris van Justitie mod Tayfun Kahveci og Osman Inan*, 29. marts 2012, præmis 23. Se også Domstolen, C-370/12, *Thomas Pringle mod Government of Ireland m.fl.*, 27. november 2012, præmis 178-181.

i traktaten ⁽⁸⁵⁾. »Gennemførelse af EU-retten« som agent kan opstå i forskellige situationer, hvor (udkast til) nationale retsakter spiller en rolle. Baseret på Domstolens omfattende retspraksis om anvendeligheden af EU's grundlæggende EU-rettigheder kan der konstateres forskellige agentsituationer ⁽⁸⁶⁾.

- o Gennemførelse af EU-retsakter i den nationale ret ⁽⁸⁷⁾: I denne ofte forekommende situation skal nationale love gennemføre specifikke obligatoriske krav i kraft af EU-retsakter – f.eks. ved at gennemføre et direktiv. Yderligere forklaring findes i kapitel 7, [situation A.1](#) og [situation A.2](#).
- o Nationale retsakter, som vedtages på grundlag af beføjelser i kraft af EU-retten ⁽⁸⁸⁾: Her anvender en medlemsstat skønsmæssige beføjelser i kraft af EU-retten. Et eksempel på dette ville være beslutninger truffet af medlemsstaterne på grundlag af en skønsmæssig beføjelse eller en undtagelse, som de har til rådighed i henhold til en EU-retsakt. Yderligere oplysninger findes i kapitel 7, [situation A.3](#).
- o Nationale retsakter, der omfatter retsmidler, sanktioner eller fuldbyrdelse, som kan anvendes i forbindelse med en EU-retsakt eller en traktatbestemmelse: ⁽⁸⁹⁾ Ifølge pligten til loyalt samarbejde i artikel 4, stk. 3, i TEU og i mangel af relevante procedureregler i EU er medlemsstaterne forpligtede til at sikre effektiviteten af EU-rettigheder og -forpligtelser i henhold til EU-retten. Selv om medlemsstaterne har procesautonomi, skal de bruge deres procedurer til at sikre en korrekt gennemførelse af EU's materielle rettigheder (kapitel 7, [situation A.4](#)).

⁽⁸⁵⁾ Se f.eks. Domstolen, C-300/04, *M. G. Eman og O. B. Sevinger mod College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [Store Afdeling], 12. september 2006, præmis 56-61, Domstolen, C-650/13, *Thierry Delvigne mod Commune de Lesparre Médoc og Préfet de la Gironde* [Store Afdeling], 6. oktober 2015, præmis 33.

⁽⁸⁶⁾ Disse situationer er delvist baseret på De Mol, M. (2014), *De directe werking van de grondrechten van de Europese Unie*, Dissertation, Maastricht University, Oisterwijk Wolf Legal Publishers. Domstolens retspraksis udvikler sig naturligvis, og listen skal derfor ikke anses for at være udtømmende eller på anden måde mejslet i sten.

⁽⁸⁷⁾ Se f.eks. Domstolen, forenede sager C-20/00 og C- 64/00, *Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) og Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) mod The Scottish Ministers*, 10. juli 2003, Domstolen, C-300/04, *M. G. Eman og O. B. Sevinger, mod College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [Store Afdeling], 12. september 2006.

⁽⁸⁸⁾ Se f.eks. Domstolen, forenede sager C-356/11 og C-357/1, *O og S mod Maahanmuuttovirasto og Maahanmuuttovirasto mod L*, 6. december 2012, Domstolen, C-276/12, *Jiří Sabou mod Finanční feditelství pro hlavní město Prahu* [Store Afdeling], 22. oktober 2013.

⁽⁸⁹⁾ Se f.eks. Domstolen, C-682/15, *Berlioz Investment Fund SA mod Directeur de l'administration des contributions directes* [Store Afdeling], 16. maj 2017, præmis 40-42 og 49-52, Domstolen, C-405/10, *Straffesag mod Özlem Garenfeld*, 10. november 2011, Domstolen, C-617/10, *Åklagaren mod Hans Åkerberg Fransson* [Store Afdeling], 26. februar 2013, Domstolen, C-418/11, *Texdata Software GmbH*, 26. september 2013.

- Nationale retsakter, der omfatter retlige begreber, der er nævnt i en EU-retsakt⁹⁰: Nogle gange henviser EU-retsakter til begreber i national ret. Sådanne nationale begreber kan siges at bidrage til »gennemførelsen af EU-retten«, når de anvendes i forbindelse med EU's bestemmelser (kapitel 7, situation A.5).
- Nationale retsakter, der falder ind under det (præcise) anvendelsesområde for EU-retten uden udtrykkelig gennemførelseslovgivning (⁹¹): Denne situation vedrører hovedsagelig udeladelse af gennemførelse (kapitel 7, situation B.1).

Når medlemsstaterne skal bruge en tilladelse i henhold til EU-retten

- Denne form for »gennemførelse af EU-retten« vedrører nationale retsakter, der falder ind under et EU-forbud. For at retfærdiggøre sådanne nationale retsakter skal medlemsstaterne bruge undtagelser i EU-retten. I sådanne situationer tillader EU-retten sådanne nationale retsakter, som dog ikke må gribe ind i EU's grundlæggende rettigheder. Af denne grund finder chartret anvendelse for at sikre, at EU-retten ikke giver medlemsstaterne lov til at træffe foranstaltninger, der er i strid med de grundlæggende rettigheder (⁹²).

Eksempel: en national foranstaltning, der udgør en begrænsning for den frie bevægelighed (og derfor skal berettiges)

Et eksempel er national lovgivning, der forbyder drift af spilleautomater uden for kasinoer. En sådan lovgivning begrænser friheden til at yde tjenester, som er garanteret ved artikel 56 i TEUF og derfor kun er acceptable i henhold til EU-lovgivningen, hvis det kan begrundes i tvingende hensyn til den offentlige interesse. Når det skal undersøges, om en sådan foranstaltning er berettiget,

(⁹⁰) Se f.eks. Domstolen, C-442/00, Ángel Rodríguez Caballero mod Fondo de Garantía Salarial (Fogasa), 12. december 2002, præmis 29-32, Domstolen, C-520/03, José Vicente Olaso Valero mod Fondo de Garantía Salarial (Fogasa), 16. december 2004, præmis 34, Domstolen, C-177/05, María Cristina Guerrero Pecino mod Fondo de Garantía Salarial (Fogasa), 13. december 2005, præmis 25 og 26.

(⁹¹) Se f.eks. Domstolen, C-555/07, Seda Küçükdeveci mod Swedex GmbH & Co. KG [Store Afdeling], 19. januar 2010.

(⁹²) Domstolen, C-260/89, Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE og Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou mod Dimotiki Etairia Pliroforissis og Sotirios Kouvelas og Nicolaos Avdellas m.fl., 18. juni 1991, præmis 41-43. Se også Domstolen, C-390/12, Robert Pflieger m.fl., 30. april 2014, præmis 30-37, Domstolen, C-145/09, Land Baden-Württemberg mod Panagiotis Tsakouridis [Store Afdeling], 23. november 2010, præmis 52.

bliver chartret relevant. De pågældende nationale regler anses kun for at være berettigede, hvis de er forenelige med chartret ⁽⁹³⁾.

- Baseret på Domstolens retspraksis om anvendeligheden af EU's grundlæggende rettigheder kan der konstateres to vigtige underkategorier af denne situation med EU-tilladelse ⁽⁹⁴⁾. En yderligere forklaring af disse kategorier findes i kapitel 7, situation B.2.
 - Nationale retsakter, som udgør begrænsninger for den frie bevægelighed for personer, tjenesteydelser, varer eller kapital eller etableringsfriheden ⁽⁹⁵⁾: Denne situation afspejler den klassiske tilgang i Domstolens retspraksis.
 - Nationale retsakter, der udgør fratagelse af unionsborgerskab i henhold til artikel 20 i TEUF ⁽⁹⁶⁾: Denne situation vedrører en nyere udvikling i Domstolens retspraksis.

Specifik vejledning til national lovgivning og politikudformning: Se vores tjekliste!

Kapitel 7 i denne håndbog indeholder en »artikel 51-tjekliste«, som skal anvendes i forbindelse med national lovgivning og politikudformning til at vurdere, om (udkast til) nationale retsakter udgør en »gennemførelse af EU-retten« i henhold til chartrets artikel 51, stk. 1.

6. Sådan anvendes chartret

Når det under en undersøgelse af udkastet til en national retsakt eller politik konkluderes, at chartret finder anvendelse, skal en sådan retsakt eller politik fortolkes i overensstemmelse med chartret og om nødvendigt gennemgås i forhold til chartret. Dette kræver, at nationale aktører ved, hvordan chartret skal fortolkes, og forstår om og i hvilket omfang udøvelsen af chartrets rettigheder kan begrænses.

Hvilke værktøjer er relevante for fortolkningen?

Forskellige værktøjer kan præge fortolkningen af chartrets rettigheder:

⁽⁹³⁾ Domstolen, C-98/14, *Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft m.fl. mod Magyar Állam*, 11. juni 2015.

⁽⁹⁴⁾ Der kan naturligvis opstå andre i fremtidens retspraksis.

⁽⁹⁵⁾ Domstolen, C-390/12, *Robert Pflieger m.fl.*, 30. april 2014, præmis 30-37.

⁽⁹⁶⁾ Domstolen, C-98/14, *Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft m.fl. mod Magyar Állam*, 11. juni 2015, præmis 74.

- Forklaringerne til chartret ⁽⁹⁷⁾. Forklaringerne er et godt udgangspunkt, idet de giver vejledning i at fortolke chartret, og de skal tages i betragtning, når chartrets bestemmelser fortolkes⁹⁸.
- Domstolens retspraksis ⁽⁹⁹⁾.
- EMK og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis ⁽¹⁰⁰⁾.
- Medlemsstaternes fælles forfatningsmæssige traditioner ⁽¹⁰¹⁾.
- Relevante kilder i folkeretten (ud over EMK), navnlig den europæiske socialpagt, som inspirerede til formuleringen af en række bestemmelser i EU's charter om grundlæggende rettigheder. I både chartret og dets forklaringer nævnes visse instrumenter i folkeretten, som er relevante for fortolkningen af chartret ⁽¹⁰²⁾.
- Relevante nationale retsakter. Nogle af chartrets bestemmelser henviser til national ret. I artikel 9 (ret til at indgå ægteskab og ret til at stifte familie) anføres det f.eks., at »[r]etten til at indgå ægteskab og retten til at stifte familie sikres i overensstemmelse med de nationale love om udøvelsen af denne ret.«

⁽⁹⁷⁾ EU-Tidende, EUT C 303 af 14.12.2007, s. 17-35.

⁽⁹⁸⁾ De Europæiske Fællesskaber (2012), konsolideret udgave af traktaten om Den Europæiske Union (TEU), EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 6, stk. 1, og EU (2012), Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 52, stk. 7.

⁽⁹⁹⁾ Findes i *Curia* eller *EUR-Lex*.

⁽¹⁰⁰⁾ EU (2012), Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 52, stk. 3.

⁽¹⁰¹⁾ EU (2012), Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 52, stk. 4.

⁽¹⁰²⁾ Se bilaget til denne håndbog.

FRA-AKTIVITET

Assistance fra FRA: Charterpedia og håndbøger

Der findes flere tematiske håndbøger, som er udarbejdet i samarbejde med FRA og Europarådet/Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, på FRA's websted. De giver et overblik over Domstolens og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols mest relevante retspraksis vedrørende brugen af chartret og EMK på relevante politikområder og på alle EU-sprog.

- *Handbook on European data protection law – 2018 edition*, 2018
- *Handbook on European non-discrimination law – 2018 edition*, 2018
- *Håndbog om europæisk lovgivning vedrørende adgang til klage, administrativ rekurs og domstolsprøvelse*, 2016
- *Håndbog om europæisk lovgivning om børns rettigheder*, 2015
- *Håndbog om europæisk lovgivning vedrørende asyl, grænser og indvandring*, 2014.

FRA's Charterpedia er en online one-stop-shop, der giver adgang, artikel for artikel, til europæisk og national retspraksis om chartret. Charterpedia indeholder desuden alle chartrets bestemmelser, de relevante bestemmelser i den nationale forfatningsret samt international og europæisk menneskerettighedsret. Charterpedia giver også nem adgang til landespecifikke charterrelaterede oplysninger (f.eks. landespecifikke papirer om chartret).

Charterpedia kan åbnes via FRA's websted.

Under hvilke omstændigheder kan udøvelsen af rettigheder være begrænset?

Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 52 – Rækkevidde og fortolkning af rettigheder og principper

1. Enhver begrænsning i udøvelsen af de rettigheder og friheder, der anerkendes ved dette charter, skal være fastlagt i lovgivningen og skal respektere disse rettigheders og friheders væsentligste indhold. Under iagttagelse af proportionalitetsprincippet kan der kun indføres begrænsninger, såfremt disse er nødvendige og faktisk svarer til mål af almen interesse, der er anerkendt af Unionen, eller et behov for beskyttelse af andres rettigheder og friheder.

- Chartret indeholder, i artikel 52, en generel bestemmelse om begrænsning af rettigheder.
- En begrænsning i udøvelsen af de rettigheder og friheder, der anerkendes af chartret, er tilladt på følgende betingelser:
 - Den skal være fastlagt i lovgivningen.
 - Den skal respektere de pågældende rettigheders og friheders væsentligste indhold.
 - Den skal forfølge mål af almen interesse, der er anerkendt af Unionen, eller et behov for beskyttelse af andres rettigheder og friheder (legitimt mål).
 - Den skal, i overensstemmelse med proportionalitetsprincippet, være nødvendig og faktisk svare til de forfulgte mål (proportionalitetsprincippet).
- Derudover skal en begrænsning af chartret, der svarer til en ret i EMK, også opfylde kravene om begrænsning i EMK ⁽¹⁰³⁾.

Særlig vejledning: Se vores tjekliste!

Kapitel 8 i denne håndbog indeholder en tjekliste, som kan bruges til at kontrollere, om lovforslag stemmer overens med chartret om grundlæggende rettigheder.

⁽¹⁰³⁾ EU (2012), Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, EUT C 326 af 26.10.2012, artikel 52, stk. 3.

Del II: Praktiske værktøjer

7. Tjekliste til vurdering af, om chartret finder anvendelse

- Denne tjekliste er et værktøj til at vurdere, om og i hvilket omfang EU's grundlæggende rettigheder finder anvendelse i national lovgivning eller politikudformning. Den er baseret på Domstolens retspraksis både før og efter chartrets ikrafttrædelse ⁽¹⁰⁴⁾.
- Det centrale spørgsmål i sådan en artikel 51-screening er, om (udkastet til) den relevante nationale retsakt »gennemfører EU-retten« i henhold til chartrets artikel 51, stk. 1 (»gennemførelse af EU-retten« eller »gennemfører EU-retten«). En indledende forklaring findes i [kapitel 1](#), [kapitel 4](#) og [kapitel 5](#).

Vælg den rute, der afspejler dit udgangspunkt

- Tjeklisten er bygget på to forskellige »ruter« afhængigt af, om den nationale lovgivning eller politikudformning reagerer på en specifik EU-retsakt (f.eks. en forordning, et direktiv, en ekstern aftale eller en specifik traktatbestemmelse). Din situation (se kapitel 5) afhænger af dit udgangspunkt.
- Tag rute A, hvis målet for den nationale lovgivning eller politikudformning er at gennemføre, anvende eller håndhæve en EU-retsakt i det nationale retssystem.

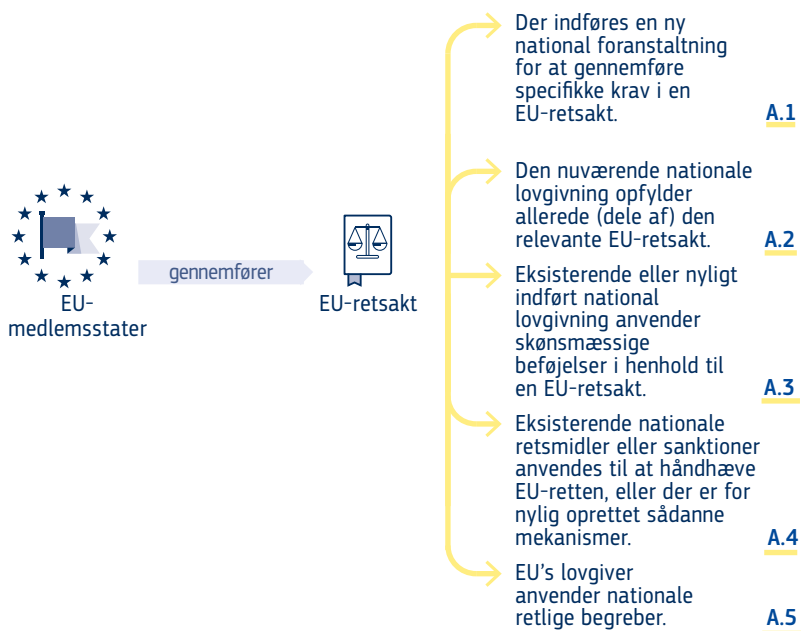
⁽¹⁰⁴⁾ Denne tjekliste er i høj grad baseret på Mol, M. (2016), »Article 51 of the EU Charter in the legislative processes of the Member States«, *Maastricht Journal of European and Comparative Law (MJ)*, 23(4), s. 640-666.

- Tag rute B, hvis målet for den nationale lovgivning eller politikudformning ikke er en EU-retsakt.

Rute A: Årsagen til en national lovgivningshandling er en EU-retsakt

- Det mest oplagte eksempel på »gennemførelse af EU-retten« er et scenarie, hvor en medlemsstat gennemfører en EU-retsakt. I dette scenarie fungerer medlemsstaterne som EU's »agenter« eller »repræsentanter« (»agentsituationen«, se [kapitel 4](#)). I et sådant scenarie er det klart, at principperne i EU's grundlæggende rettigheder finder anvendelse.
- EU-retsakter kan påvirke de nationale retsakter på forskellige måder og dermed give forskellige former for »gennemførelse af EU-retten« i henhold til chartrets

Figur 7: Situationer, hvor chartret finder anvendelse som følge af en EU-retsakt

Kilde: FRA, 2018

artikel 51. Følgende situationer giver mere detaljerede eksempler på, hvad der i denne sammenhæng kan anses for at være »gennemførelse af EU-retten«.

Der indføres en ny national foranstaltning for at gennemføre specifikke materielle krav og/eller procedurekrav i en EU-retsakt (situation A.1)

Den relevante EU-retsakt kan kræve, at der indføres nye nationale foranstaltninger, der gennemfører specifikke materielle krav og procedurekrav. Disse nationale foranstaltninger »gennemfører EU-retten«⁽¹⁰⁵⁾. EU's grundlæggende rettigheder finder i princippet anvendelse.

Forskellige typer bindende EU-retsakter

- Artikel 51: gennemførelse vedrører gennemførelse eller anvendelse af retsakter, der foretages af Den Europæiske Unions institutioner, organer, kontorer eller agenturer⁽¹⁰⁶⁾.
- Disse retligt bindende EU-retsakter kan f.eks. være forordninger⁽¹⁰⁷⁾, direktiver⁽¹⁰⁸⁾, eksterne aftaler (indgået af EU)⁽¹⁰⁹⁾ eller specifikke traktatbestemmelser⁽¹¹⁰⁾.

Gennemførelse af nye nationale foranstaltninger

- Nye nationale regulerende eller lovgivningsmæssige foranstaltninger, der skal vedtages med henblik på at indarbejde de obligatoriske krav i EU-retsakter i de nationale retsregler udgør en »gennemførelse af EU-retten«.
- »Gennemførelse af EU-retten« omfatter alle former for nationale foranstaltninger fra alle medlemsstaternes myndigheder, herunder nationale retsakter eller politiske handlinger fra centrale og decentrale organer, fra højere og lavere lovgivende forsamlinger, fra administrative organer mv. Alle nationale

⁽¹⁰⁵⁾ Domstolen, sag 5/88, Hubert Wachauf mod Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft, 13. juli 1989.

⁽¹⁰⁶⁾ Domstolen, C-587/15, Lietuvos Respublikos transporto priemonių draudikų biuras mod Gintaras Dockevičius og Jurgita Dockevičienė, 15. juni 2017, præmis 36 og 44, Domstolen, C-258/14, Eugenia Florescu m.fl. mod Casa Județeană de Pensii Sibiu m.fl. [Store Afdeling], 13. juni 2017, præmis 35.

⁽¹⁰⁷⁾ Se f.eks. Domstolen, C-384/05, Johan Piek mod Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 11. januar 2007, præmis 32.

⁽¹⁰⁸⁾ Se f.eks. Domstolen, forenede sager C-20/00 og C-64/00, Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) og Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) mod The Scottish Ministers, 10. juli 2003, præmis 88.

⁽¹⁰⁹⁾ Domstolen, C-7/98, Dieter Krombach mod André Bamberski, 28. marts 2000, præmis 18-28, Domstolen, forenede sager C-7/10 og C-9/10, Staatssecretaris van Justitie mod Tayfun Kahveci og Osman Inan, 29. marts 2012, præmis 23. Se også Domstolen, C-370/12, Thomas Pringle mod Government of Ireland m.fl., 27. november 2012, præmis 178-181.

⁽¹¹⁰⁾ Se f.eks. Domstolen, C-300/04, M. G. Eman og O. B. Sevinger mod College van burgemeester en wethouders van Den Haag [Store Afdeling], 12. september 2006, præmis 56-61, Domstolen, C-650/13, Thierry Delvigne mod Commune de Lesparre Médoc og Préfet de la Gironde [Store Afdeling], 6. oktober 2015, præmis 33.

foranstaltninger, som kan spores til EU-retsakter, udgør »gennemførelse af EU-retten«. I scenarier, hvor EU-retsakter gennemføres ved national lovgivning og yderligere (på grundlag af denne nationale lovgivning) af andre former for lovgivningsmæssige eller administrative foranstaltninger, udgør alle niveauer af nationale foranstaltninger en »gennemførelse af EU-retten«.

Skønsmargen

- Ofte giver EU-retten medlemsstaterne en vis skønsmargen. Det tydeligste tilfælde er direktiver, hvori det kræves, at staterne skal opnå et bestemt resultat, men midlerne til at opnå dette resultat dikteres ikke. Andre EU-retsakter såsom forordninger giver imidlertid ofte medlemsstaterne et vist spillerum i deres gennemførelse.
- Nationale foranstaltninger, der gør brug af EU-rettens skønsmargen, udgør »gennemførelse af EU-retten«⁽¹¹¹⁾.

Eksempel: Betalt ferie

I et EU-direktiv om tilrettelæggelse af arbejdstiden fastlægges det, at medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at alle arbejdstagere får en årlig betalt ferie af mindst fire ugers varighed i overensstemmelse med de kriterier for opnåelse og tildeling heraf, som er fastsat i national lovgivning og/eller praksis. I dette eksempel udgør gennemførelsen i national ret af retten til betalt ferie af fire ugers varighed »gennemførelse af EU-retten«. Hertil kommer, at betingelserne for berettigelse til og tildeling af denne ferie er »gennemførelse af EU-retten«, selv om EU-direktivet lader disse betingelser være op til medlemsstaternes skøn. I udøvelsen af denne skønsmargen skal medlemsstaterne respektere EU's grundlæggende rettigheder⁽¹¹²⁾.

Den nuværende nationale lovgivning gennemfører EU-retten i det omfang, den allerede afspejler (dele af) den pågældende EU-retsakt (situation A.2)

Måske indeholder den nuværende nationale lovgivning allerede nogle af de specifikke materielle krav og procedurekrav, som følger af den relevante EU-retsakt. I så fald udgør de eksisterende nationale regler, der (allerede) opfylder de materielle krav og procedurekrav, som følger af EU-retten, »gennemførelse af EU-retten«⁽¹¹³⁾. EU's grundlæggende rettigheder finder i princippet anvendelse.

⁽¹¹¹⁾ Domstolen, C-384/05, *Johan Piek mod Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 11. januar 2007, præmis 32.

⁽¹¹²⁾ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4. november 2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden, EUT L 299 af 18.11.2003, artikel 7, s. 9-19.

⁽¹¹³⁾ Domstolen, sag 5/88, *Hubert Wachauf mod Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft*, 13. juli 1989.

Gennemførelse i eksisterende national lovgivning

- Nogle gange er det muligt at sikre, at national ret er i overensstemmelse med den pågældende EU-retsakt på grundlag af allerede eksisterende nationale bestemmelser. I så fald er der ikke noget behov for at skabe nye nationale bestemmelser, som specifikt har til formål at gennemføre EU-retsakten.
- Disse former for allerede eksisterende nationale bestemmelser, som kan sikre, at den nationale ret stemmer overens med den pågældende EU-retsakt, udgør »gennemførelse af EU-retten«. Med ikrafttrædelsen af den relevante EU-retsakt ændres de fra rent nationale foranstaltninger til foranstaltninger, der »gennemfører EU-retten«.
- Hvor allerede eksisterende nationale bestemmelser sikrer, at den nationale ret er i overensstemmelse med den nye EU-retsakt, opstår der et behov for at kontrollere, at disse bestemmelser stemmer fuldt ud overens med den pågældende EU-retsakt, og for at kontrollere, om de overholder chartret.

Eksisterende eller nyligt indført national lovgivning anvender skønsmæssige beføjelser i henhold til en EU-retsakt (situation A.3)

Udøvelsen af skønsmæssige beføjelser i henhold til EU-retsakter udgør i princippet »gennemførelse af EU-retten«. EU's grundlæggende rettigheder finder i princippet anvendelse, men der er undtagelser fra denne regel.

Skønsmæssige beføjelser

- Meget ofte giver EU-retsakterne medlemsstaterne visse skønsmæssige beføjelser, som ses tydeligt i forbindelse med direktiver.
- Medlemsstaternes udøvelse af sådanne skønsmæssige beføjelser udgør i princippet »gennemførelse af EU-retten«, uanset om de vedrører en obligatorisk eller valgfri udøvelse af skønsmæssige beføjelser⁽¹¹⁴⁾. Der er dog undtagelser, hvor udøvelsen af skønsmæssige beføjelser ikke anses for at være en gennemførelse af EU-retten.

⁽¹¹⁴⁾ Domstolen, C-276/12, Jiří Sabou mod Finanční ředitelství pro hlavní město Prahu [Store Afdeling], 22. oktober 2013, præmis 41-43, Domstolen, C-406/15, Petya Milkova mod Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol, 9. marts 2017, præmis 52 og 53, Domstolen, forenede sager C-411/10 og C-493/10, N. S. (C-411/10) mod Secretary of State for the Home Department og M. E. m.fl. (C-493/10) mod Refugee Applications Commissioner og Minister for Justice, Equality and Law Reform [Store Afdeling], 21. december 2011, præmis 64-69 og 77.

Undtagelse: gunstigere eller strengere nationale bestemmelser (overregulering)

- EU-retsakter kan tillade, at medlemsstaterne går ud over EU's minimumskrav, ved at vedtage gunstigere eller strengere nationale bestemmelser. Udøvelsen af denne kompetence i medlemsstaterne udgør ikke »gennemførelse af EU-retten«, hvis muligheden for gunstigere lovgivning blot omfatter anerkendelse af en beføjelse, som medlemsstaterne (allerede) har i henhold til national ret. EU-bestemmelsen bekræfter blot, at medlemsstaterne fortsat har den relevante beføjelse. Den betyder ikke, at statens handling i henhold til en sådan klausul ville falde ind under EU-rettens anvendelsesområde ⁽¹¹⁵⁾.
- Et tegn på, at en situation blot er en anerkendelse af den allerede eksisterende beføjelse til at vedtage gunstigere nationale bestemmelser er, at klausulen om »gunstigere nationale bestemmelser« findes i et kapitel om almindelige og endelige bestemmelser. Et andet tegn er, at beføjelsen til at vedtage gunstigere nationale bestemmelser er baseret på traktatens bestemmelser såsom artikel 153, stk. 4 (social politik), artikel 169, stk. 4 (forbrugerbeskyttelse) eller artikel 193 (miljø) i TEUF.

Eksempel: gunstigere nationale bestemmelser, der ikke udgør »gennemførelse af EU-retten«

Ifølge direktivet om tilrettelæggelse af arbejdstiden skal medlemsstaterne træffe de nødvendige foranstaltninger til at sikre, at alle arbejdstagere får en årlig betalt ferie af mindst fire ugers varighed. Derudover hedder det i en af direktivets bestemmelser, at »dette direktiv berører ikke medlemsstaternes adgang til at anvende eller indføre love og administrative bestemmelser, der er gunstigere med hensyn til beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed«.

Hvis en medlemsstat skulle vælge at give en årlig ferie af fem ugers varighed, finder EU's grundlæggende rettigheder kun anvendelse på den nationale gennemførelse af EU's minimum på fire uger, ikke på den ekstra uge, som gives i den nationale ret. Dette kan f.eks. være relevant, hvis den femte betalte uges ferie

⁽¹¹⁵⁾ Domstolen, C-2/97, *Società italiana petroli SpA (IP) mod Borsana Srl*, 17. december 1998, præmis 40, Domstolen, C-6/03, *Deponiezweckverband Eiterköpfe mod Land Rheinland-Pfalz*, 14. april 2005, præmis 62 og 63, Domstolen, C-282/10, *Maribel Dominguez mod Centre informatique du Centre Ouest Atlantique og Préfet de la région Centre [Store Afdeling]*, 24. januar 2012, præmis 45-50 (implicit), Domstolen, C-198/13, *Víctor Manuel Julian Hernández m.fl. mod Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) m.fl.*, 10. juli 2014, præmis 44 og 45.

kun blev givet til medarbejdere i alderen 50 år eller derover. EU-princippet om ikke-forskelsbehandling på grund af alder vil sandsynligvis ikke finde anvendelse på denne forskelsbehandling på grund af alder, da den femte uge ikke ville udgøre »gennemførelse af EU-retten«.

Men af den pågældende EU-retsakt kan det udtrykkeligt fremgå, at national overregulering er omfattet af EU-retten og derfor skal overholde chartret. I dette scenarie er det klart, at EU-retten, herunder EU's grundlæggende rettigheder, finder anvendelse.

Eksempel: overregulering, der udgør »gennemførelse af EU-retten«

Af artikel 4, stk. 1, i direktivet om audiovisuelle medietjenester fremgår det, at »medlemsstaterne kan kræve, at medietjenesteudbydere under deres jurisdiktion overholder mere detaljerede eller strengere bestemmelser på de områder, der er omfattet af dette direktiv, hvis sådanne bestemmelser er forenelige med EU-retten« (fremhævelse tilføjet)⁽¹¹⁶⁾. I dette tilfælde følger det af selve direktivet, at strengere beskyttelsesforanstaltninger i henhold til national ret falder inden for rammerne af EU-retten. Chartret finder således ikke kun anvendelse på direktivets minimumskrav, men også på national overregulering⁽¹¹⁷⁾.

- Det er muligt, at de mere stringente beskyttelsesforanstaltninger i national ret kan falde ind under en slags EU-forbud. I så fald finder chartret anvendelse på national overregulering, fordi disse foranstaltninger kræver tilladelse fra EU på grundlag af mulige årsager til berettigelse. Yderligere oplysninger findes i [situation B.2](#).

Undtagelse: spærreklausuler

- Indimellem giver EU-retten medlemsstaterne ret til at opretholde visse bestemmelser i deres tidligere nationale lovgivning, som uden denne tilladelse ville være uforenelige med EU-retsakten.
- I det omfang en medlemsstat opretholder sådanne bestemmelser, gennemfører den ikke EU-retten i henhold til chartrets artikel 51, stk. 1. I stedet og som

⁽¹¹⁶⁾ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2010/13/EU af 10. marts 2010 om samordning af visse love og administrative bestemmelser i medlemsstaterne om udbud af audiovisuelle medietjenester (direktiv om audiovisuelle medietjenester), EUT L 95 af 15.4.2010, s. 1, og berigtigelse, EUT L 263 af 6.10.2010, s. 15.

⁽¹¹⁷⁾ Domstolen, C-234/12, *Sky Italia Srl mod Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni*, 18. juli 2013, præmis 14.

i tilfældet med overregulering anerkender denne undtagelse de beføjelser, som medlemsstaterne (allerede) har i henhold til national ret.

Eksempel: en spærreklausul inden for skatteretten

Rådets direktiv 77/388/EØF af 17. maj 1977 om harmonisering af medlemsstaternes lovgivning om omsætningsafgifter gav ikke fuld harmonisering. Dette skyldes, at dette såkaldte sjette direktiv i medfør af artikel 28, stk. 3, litra b), uforbeholdent giver medlemsstaterne tilladelse til at opretholde visse bestemmelser i deres nationale lovgivning, der er ældre end sjette direktiv, og som uden nævnte tilladelse ville være uforenelige med direktivet. Domstolen erklærede således, at »[I] det omfang en medlemsstat opretholder sådanne bestemmelser, gennemfører den følgelig ikke det sjette direktiv og krænker således hverken dette direktiv eller de generelle principper i fællesskabsretten, som medlemsstaterne ifølge Klenschdommen skal overholde ved gennemførelsen af fællesskabsbestemmelserne«⁽¹¹⁸⁾.

Indførelse eller brug af nationale bestemmelser om retsmidler, sanktioner og håndhævelse, der finder anvendelse med hensyn til den pågældende EU-retsakt eller med hensyn til national lovgivning, der gennemfører EU-retsakten (situation A.4)

Nationale foranstaltninger, som anvendes til at sikre anvendelsen og effektiviteten af EU-retten (sanktioner, retsmidler og håndhævelse) udgør »gennemførelse af EU-retten« i henhold til artikel 51, stk. 1. EU's grundlæggende rettigheder finder anvendelse på disse nationale foranstaltninger, hvis de anvendes i denne sammenhæng. Denne regel gælder normalt, uanset om den pågældende EU-retsakt indeholder specifikke bestemmelser (forpligtelser) vedrørende effektiviteten (sanktioner, retsmidler og håndhævelse) af EU-retten.

Traktaten om Den Europæiske Union, artikel 4, stk. 3

»I medfør af princippet om loyalt samarbejde respekterer Unionen og medlemsstaterne hinanden og bistår hinanden ved gennemførelsen af de opgaver, der følger af traktaterne.

Medlemsstaterne træffer alle almindelige eller særlige foranstaltninger for at sikre opfyldelsen af de forpligtelser, der følger af traktaterne eller af retsakter vedtaget af EU-institutionerne.

Medlemsstaterne bistår Unionen i gennemførelsen af dens opgaver og afholder sig fra at træffe foranstaltninger, der kan bringe virkeliggørelsen af Unionens mål i fare.«

⁽¹¹⁸⁾ Domstolen, C-36/99, *Idéal tourisme SA mod den belgiske stat*, 13. juli 2000, præmis 37 og 38.

Forpligtelse til at træffe alle nødvendige foranstaltninger til at sikre EU-rettens effektivitet

- Medlemsstaternes forpligtelse til at gennemføre de specifikke (materielle og proceduremæssige) forpligtelser i EU-retsakterne ledsages af en pligt til at træffe alle nødvendige foranstaltninger til at sikre EU-rettens effektivitet i deres nationale retssystem.
- Der er en pligt til at gennemføre EU-retten på en sådan måde, at individuelle parter kan påberåbe sig de rettigheder, de har i henhold til EU-retten. Denne pligt findes altid, også når EU-retsakter ikke indeholder specifikke bestemmelser om sanktioner, retsmidler og håndhævelse ⁽¹¹⁹⁾. Der er en generel pligt med hensyn til effektiviteten af EU-retten, som stammer fra princippet om loyalt samarbejde som fastsat i artikel 4, stk. 3, i TEU. Det følger af Domstolens retspraksis, at dette indebærer en pligt til at gøre EU-retten effektiv ⁽¹²⁰⁾. Mere specifikke udtryk for dette princip kan findes i artikel 19, stk. 1, og artikel 325 i TEUF og i afledte bestemmelser i EU-retten.
- Nationale foranstaltninger, som har til formål eller anvendes til at sikre anvendelsen og effektiviteten af EU-retten udgør »gennemførelse af EU-retten« i henhold til artikel 51, stk. 1 ⁽¹²¹⁾. Sådanne foranstaltninger omfatter sanktioner (strafferetlige eller administrative) for overtrædelse af EU-retten, retsmidler til at sikre retsbeskyttelse af de individuelle rettigheder i henhold til EU-retten,

⁽¹¹⁹⁾ Se f.eks. Rådets direktiv 2000/78/EF af 27. november 2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv, EFT L 303 af 2.12.2000, artikel 9, s. 16-22. Eksempler i Domstolens retspraksis, hvor chartret eller generelle principper i EU-retten fandt anvendelse, selv om der ikke var nogen specifik pligt i afledt ret til at gøre EU-retten effektiv (f.eks. ved at sanktionere manglende overholdelse): Domstolen, C-262/99, Paraskevas Louloudakis mod Elliniko Dimosio, 12. juli 2001, præmis 67, Domstolen, C-430/05, Ntonik Anonymi Etaireia Emporias H/Y, Logismikou kai Paroxys Ypiresion Michanografisis og Ioannis Michail Pikoulas mod Epitropi Kefalaliagoras, 5. juli 2007, præmis 50, 52 og 53, Domstolen, C-546/09, Aurubis Bulgaria AD mod Nachalnik na Mitnitsa Stolichna, 31. marts 2011, præmis 41, Domstolen, C-405/10, Straffesag mod Özlem Garenfeld, 10. november 2011, præmis 48, Domstolen, C-682/15, Berlioz Investment Fund SA mod Directeur de l'administration des contributions directes [Store Afdeling], 16. maj 2017, præmis 41.

⁽¹²⁰⁾ Domstolen, C-177/95, Ebony Maritime SA og Loten Navigation Co. Ltd mod Prefetto della Provincia di Brindisi m.fl., 27. februar 1997, præmis 35, Domstolen, C-186/98, Straffesag mod Maria Amélia Nunes og Evangelina de Matos, 8. juli 1999, præmis 14, Domstolen, C-432/05, Unibet (London) Ltd og Unibet (International) Ltd mod Justitiekanslern [Store Afdeling], 13. marts 2007, præmis 38, Domstolen, C-268/06, Impact mod Minister for Agriculture and Food m.fl. [Store Afdeling], 15. april 2008, præmis 44.

⁽¹²¹⁾ Domstolen, C-617/10, Åklagaren mod Hans Åkerberg Fransson [Store Afdeling], 26. februar 2013, præmis 26 og 27.

procedureregler for sådanne handlinger, foranstaltninger vedrørende tilbagebetaling af afgifter, som er opkrævet i strid med EU-retten, og foranstaltninger, der straffer adfærd, som skader Unionens finansielle interesser.

- Disse former for foranstaltninger udgør »gennemførelse af EU-retten«, uanset om de er vedtaget for at gennemføre EU-retten i national ret ⁽¹²²⁾. De kan også være generelle strafferetlige eller procesretlige foranstaltninger, der falder inden for rammerne af de nationale suveræne kompetencer i medlemsstaterne, men kun så længe de anvendes inden for rammerne af EU-retten.

Eksempel: administrativ sanktion for manglende overholdelse af EU-retten

Direktiv 2001/34/EF vedrørende betingelserne for værdipapirers optagelse til officiel notering på en fondsbørs samt oplysninger, der skal offentliggøres om disse værdipapirer foreskriver ikke udtrykkeligt en strafferamme, hvor de oplysninger, som er registreret i forbindelse med noteringen, viser sig at være urigtige eller vildledende. Medlemsstaterne har derfor kompetence til at vælge de sanktioner, som de finder passende. I Ntinionik og Pikoulas anførte Domstolen, at udøvelsen af denne kompetence skal ske under iagttagelse af de almindelige retsprincipper ⁽¹²³⁾.

Eksempel: strafferetlig sanktion for manglende overholdelse af EU-retten

Et andet eksempel er forordning (EF) nr. 1013/2006 om overførsel af affald ⁽¹²⁴⁾. Nationale strafferetlige foranstaltninger med sanktioner for manglende overholdelse af bestemmelserne i denne forordning udgør gennemførelse i henhold til artikel 51. I Garenfeld fandt Domstolen, at den tyske straffelov udgjorde gennemførelse i henhold til denne forordning, og at chartrets artikel 49, stk. 1 (legalitetsprincippet og princippet om proportionalitet mellem lovovertrædelse og straf) fandt anvendelse. ⁽¹²⁵⁾

Domstolen udtalte: »Dette princip [princippet om lovligheden af straffbare handlinger og straf], som medlemsstaterne er bundet af, bl.a. når de foreskriver en straf for tilsidesættelse af EU-rettens bestemmelser, indebærer, at loven klart skal definere overtrædelserne og den straf, de medfører. Denne betingelse er

⁽¹²²⁾ Domstolen, C-218/15, *Straffesag mod Gianpaolo Paoletti m.fl.*, 6. oktober 2016, præmis 18.

⁽¹²³⁾ Domstolen, C-430/05, *Ntinionik Anonymi Etaireia Emporias H/Y, Logismikou kai Paroxis Ypiresion Michanografisis og Ioannis Michail Pikoulas mod Epitropi Kefalalaigoras*, 5. juli 2007, præmis 50, 52 og 53.

⁽¹²⁴⁾ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1013/2006 af 14. juni 2006 om overførsel af affald, EUT L 190 af 12.7.2006, s. 1-98.

⁽¹²⁵⁾ Domstolen, C-405/10, *Straffesag mod Özlem Garenfeld*, 10. november 2011, præmis 48.

alene opfyldt, når borgerne ud fra den relevante bestemmelses ordlyd og, om fornødent, ved hjælp af retternes fortolkning heraf kan vide, hvilke handlinger og undladelser der medfører strafansvar».

- Det er endnu ikke afgjort i Domstolens retspraksis, om den samme fremgangsmåde gælder for civile retlige foranstaltninger over for private parter for overtrædelse af normer, der er baseret på EU-retten (f.eks. civilretligt erstatningsansvar). Disse former for foranstaltninger kan, uanset om de bør anses for at være foranstaltninger, der har karakter af retlig oprejsning (kompensation) og/eller straf, udgøre »gennemførelsesforanstaltninger«⁽¹²⁶⁾. Sagen *Miravittles m.fl.* kan dog tyde på en strengere tilgang fra Domstolens side⁽¹²⁷⁾. Disse former for nationale foranstaltninger udgør imidlertid »gennemførelsesforanstaltninger«, hvis de udtrykkeligt er fastlagt i EU-retten.

Eksempel: civilretlig sanktion for manglende overholdelse af EU-retten

I henhold til artikel 12 i Rådets ellefte direktiv om offentlighed vedrørende filialer skal medlemsstaterne fastsætte passende sanktioner for det tilfælde, at de i direktivet påbudte forhold ikke offentliggøres⁽¹²⁸⁾. I *Texdata Software* mente Domstolen, at den østrigske lovgivning, som pålægger tvangsbøder for overtrædelse af oplysningspligten i det ellefte direktiv, udgør en »gennemførelse af EU-retten« i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i chartrets artikel 51, stk. 1. Følgelig skulle bestemmelserne i den østrigske handelslov stemme overens med chartret⁽¹²⁹⁾.

En EU-retsakt henviser til begreber i national ret (situation A.5)

I denne situation finder EU's grundlæggende rettigheder anvendelse på de (måske allerede eksisterende) nationale begreber, hvis de anvendes i forbindelse med de pågældende EU-retsakter eller med den nationale gennemførelseslovgivning for den pågældende EU-retsakt.

⁽¹²⁶⁾ Forslag til afgørelse fra generaladvokat Y. Bot af 27. juli 2017, præmis 53 i Domstolen, C-243/16, *Antonio Miravittles Ciurana m.fl. mod Contimark SA og Jordi Socias Gispert*, 14. december 2017.

⁽¹²⁷⁾ Domstolen, C-243/16, *Antonio Miravittles Ciurana m.fl. mod Contimark SA og Jordi Socias Gispert*, 14. december 2017, præmis 33 og 34.

⁽¹²⁸⁾ Rådets ellefte direktiv 89/666/EØF af 21. december 1989 om offentlighed vedrørende filialer oprettet i en medlemsstat af visse former for selskaber henhørende under en anden stats retsregler, EFT L 395/36 af 30.12.1989, s. 36-39.

⁽¹²⁹⁾ Domstolen, C-418/11, *Texdata Software GmbH*, 26. september 2013, præmis 71-75.

EU-lovgiverens henvisninger til begreber i national ret

- Bestemmelser i EU-retsakter kan henvise til begreber i national ret – f.eks. i mangel af en harmonisering på EU-plan. På denne måde »låner« EU-lovgiveren begreber i national ret, som falder ind under medlemsstaternes kompetence.
- Resultatet er, at lovgivning eller politikker, der anvender sådanne eksisterende nationale begreber, kan medføre situationer, hvor medlemsstaterne gennemfører EU-retten i henhold til artikel 51, men kun hvis begreberne anvendes inden for rammerne af de pågældende EU-bestemmelser ⁽¹³⁰⁾.
- Som national lovgiver er det derfor nødvendigt at undersøge, om disse nationale begreber er »chartersikre«, når de anvendes inden for rammerne af EU-retten.

Eksempel: insolvens

I direktivet om beskyttelse af arbejdstagerne i tilfælde af insolvens hedder det, at direktivet ikke berører medlemsstaternes nationale retsregler for så vidt angår definitionen af udtrykkene »arbejdstager«, »arbejdsgiver« og »løn«. Direktivet henviser således til national ret, men det er op til den nationale ret at præcisere disse udtryk og definere dem. Hvis disse nationale retsbegreber anvendes i forbindelse med det pågældende direktiv, finder EU's grundlæggende rettigheder anvendelse, uanset om disse begreber indføres i ny national lovgivning, som specifikt har til formål at gennemføre direktivet, eller om de er eksisterende nationale retsbegreber (f.eks. i ansættelsesret) ⁽¹³¹⁾.

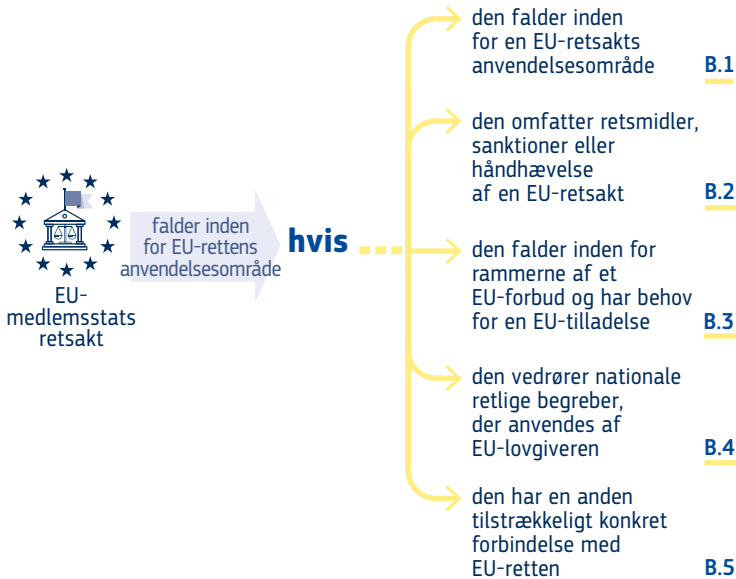
Rute B: Lovforslag uden for processen med at gennemføre EU-retsakter

- National lovgivning, som ikke vedtages for at gennemføre EU-retten, og som dermed er af ren national oprindelse, kan omfatte »gennemførelse af EU-retten« i flere situationer (se figur 8).
- For lovforslag med ren national oprindelse, som således ikke er indledt som følge af EU-retsakter, kan der være mindre eller ingen opmærksomhed på chartrets mulige bindende virkning.

⁽¹³⁰⁾ Se f.eks. Domstolen, C-442/00, *Ángel Rodríguez Caballero mod Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 12. december 2002, præmis 29-32, Domstolen, C-177/05, *María Cristina Guerrero Pecino mod Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 13. december 2005, præmis 25 og 26.

⁽¹³¹⁾ Domstolen, C-520/03, *José Vicente Olaso Valero mod Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 16. december 2004, præmis 4 og 34.

Figur 8: Situationer, hvor chartret finder anvendelse uden for processen med at gennemføre EU-retsakter

Kilde: FRA, 2018

Den nationale lovgivningsforanstaltning falder inden for en EU-retsakts anvendelsesområde (situation B.1)

Nationale foranstaltninger, der falder inden for rammerne af det materielle, personlige og tidsmæssige anvendelsesområde for EU-retsakter, udgør gennemførelse i henhold til artikel 51, også når det ikke var hensigten med dem at gennemføre denne lovgivning⁽¹³²⁾.

- Men selv i scenarier, hvor medlemsstaterne lovgiver inden for deres kompetence eller uden intentioner om at gennemføre EU-retten i national ret, kan chartret finde anvendelse.

⁽¹³²⁾ Domstolen, C-555/07, Seda Küçükdeveci mod Swedex GmbH & Co. KG [Store Afdeling], 19. januar 2010, præmis 25.

Manglende gennemførelse i henhold til chartrets artikel 51, stk.1

- Denne form for »gennemførelse af EU-retten« kan ses som en undladelse af gennemførelse. Den nationale lovgiver har ikke til hensigt at gennemføre EU-retten, men den bør gøre det.

Eksempel: sag om den tyske civillov

I Küçükdeveci var den nationale lovgivning den tyske civillov (Bürgerliches Gesetzbuch), som indeholdt bestemmelser om afskedigelsesfrister ⁽¹³³⁾. Lovgivningen blev ikke vedtaget for at gennemføre EU-retten. Domstolen mente imidlertid, at den tyske lovgivning i dette specifikke tilfælde faldt ind under rammerne af EU-retten, eftersom afskedigelsesbetingelser er reguleret ved direktiv 2000/78/EF ⁽¹³⁴⁾. Direktivet havde således den virkning, at den nationale lovgivning blev bragt inden for EU-rettens anvendelsesområde. Som følge deraf fandt det almindelige princip om ikke-forskelsbehandling anvendelse.

Interaktion med EU-retsakter alene er ikke tilstrækkeligt

- Den pågældende lovgivning bør reelt set falde ind under den specifikke EU-retsakts anvendelsesområde, uanset om det handler om dens personelle anvendelsesområde (hvem er omfattet?), dens materielle anvendelsesområde (hvilke situationer er omfattet?) eller dens tidsmæssige anvendelsesområde. Alene det, at genstanden for en national lovgivning interagerer med en EU-retsakt, er ikke tilstrækkeligt til at bringe den nationale lovgivning inden for rammerne af EU-retten ⁽¹³⁵⁾.

Eksempel: sag vedrørende den spanske straffelov

I Gueye og Sanchez var spørgsmålet, om chartrets artikel 7 (respekt for privatliv og familieliv) fandt anvendelse med hensyn til en bestemmelse i den spanske straffelov (Código Penal) om virkningen af en tillægsstraf, i henhold til hvilken

⁽¹³³⁾ Domstolen, C-555/07, Seda Küçükdeveci mod Swedex GmbH & Co. KG [Store Afdeling], 19. januar 2010.

⁽¹³⁴⁾ Rådets direktiv 2000/78/EF af 27. november 2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv, EFT L 303 af 2.12.2000, s. 16-22.

⁽¹³⁵⁾ Domstolen, C-206/13, Cruciano Siragusa mod Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo, 6. marts 2014, præmis 24, Domstolen, C-198/13, Victor Manuel Julian Hernández m.fl. mod Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) m.fl., 10. juli 2014, præmis 25 og 37.

gerningsmanden navnlig forbydes at nærme sig sit offer ⁽¹³⁶⁾. Domstolen fandt, at den omhandlede nationale materielle ret ikke kunne bedømmes i henhold til chartrets bestemmelser. Navnlig havde rammeafgårelsen om ofres stilling i forbindelse med straffesager ⁽¹³⁷⁾ ikke den virkning, at den omhandlede nationale lovgivning blev bragt inden for EU-rettens anvendelsesområde. Formålet med rammeafgårelsen var udelukkende i forbindelse med straffesager, at der skulle udarbejdes minimumsstandarder for beskyttelse af ofre for kriminalitet, og at ofre skulle sikres et højt beskyttelsesniveau, navnlig med hensyn til deres adgang til domstolene. Endvidere skal det erindres, at hvis en medlemsstat under udøvelsen af sine beføjelser til at håndhæve lovgivningen sikrer, at dens straffetretlige bestemmelser yder beskyttelse mod vold begået i hjemmet, er formålet at beskytte ikke blot offerets interesser, således som de opfattes af offeret, men ligeledes legitime samfundsinteresser.

Den nationale lovgivningsmæssige foranstaltning falder inden for rammerne af et forbud i EU-retten og skal derfor bruge en tilladelse (begrundelse, undtagelse) i henhold til EU-retten (situation B.2)

Nationale foranstaltninger, der falder inden for rammerne af et forbud i EU-retten, og som henviser til en begrundelse i henhold til EU-retten, udgør »gennemførelse af EU-retten« ⁽¹³⁸⁾.

Forbud og tilladelse

- Gennemførelse som begreb finder ikke kun anvendelse i situationer, hvor en medlemsstat fungerer som EU's agent (se [kapitel 4](#)). En anden form for gennemførelse opstår i situationer, hvor en medlemsstat anvender en undtagelse i henhold til EU-retten til at retfærdiggøre en national retsakt, som ellers ville være forbudt i henhold til EU-retten. Disse nationale foranstaltninger kræver en tilladelse i henhold til EU-retten, og derfor finder EU's grundlæggende rettigheder anvendelse. Grundlaget for denne form for gennemførelse er, at EU-retten

⁽¹³⁶⁾ Domstolen, forenede sager C-483/09 og C-1/10, *Straffesag mod Magatte Gueye (C-483/09) og Valentin Salmerón Sánchez (C-1/10)*, 15. september 2011, præmis 69. Se også Domstolen, C-117/14, *Grima Janet Nisttahuz Poclava mod Jose Maria Ariza Toledano (Taberna del Marqués)*, 5. februar 2015, præmis 30-38 og 40-42.

⁽¹³⁷⁾ Rådets rammeafgårelse 2001/220/RIA af 15. marts 2001 om ofres stilling i forbindelse med straffesager, EFT L 82 af 22.3.2001, s. 1-4.

⁽¹³⁸⁾ Domstolen, C-260/89, *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE og Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou mod Dimotiki Etairia Pliroforissis og Sotirios Kouvelas og Nicolaos Avdellas m.fl.*, 18. juni 1991, præmis 41-43, Domstolen, C-201/15, *Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) mod Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalisis kai Koinonikis Allilengyis [Store Afdeling]*, 21. december 2016, præmis 62-64.

måske ikke giver medlemsstaterne tilladelse til at træffe foranstaltninger, der overtræder chartret ⁽¹³⁹⁾.

- Ifølge den relevante retspraksis, således som den indtil videre har udviklet sig, forekommer denne situation, hvor de nationale foranstaltninger:
 - udgør forskelsbehandling på grund af nationalitet i medfør af artikel 18 i TEUF
 - udgør begrænsninger for unionsborgernes frie bevægelighed (artikel 21 i TEUF), personer (artikel 45 og 49 i TEUF), tjenesteydelser (artikel 56 i TEUF) eller kapital (artikel 63 i TEUF) eller som (foranstaltninger med tilsvarende virkning i forhold til) kvantitative ind- og udførselsrestriktioner (artikel 34 og 35 i TEUF)
 - har den (potentielle) virkning at fratage unionsborgere muligheden for at nyde kerneindholdet af de rettigheder, som de har i medfør af deres status som unionsborgere (artikel 20 i TEUF).
- For at afgøre, om et lovforslag indebærer denne form for »gennemførelse af EU-retten«, er det først og fremmest nødvendigt at vurdere, om det nationale lovforslag falder ind under en eller anden form for forbud i EU-retten ⁽¹⁴⁰⁾.

Eksempel: nationale regler om butikkers åbningstid

Pelckmans vedrørte belgisk lovgivning om åbningstider inden for handel, håndværk og tjenesteydelser ⁽¹⁴¹⁾. Ifølge Domstolen fandt chartret ikke anvendelse, fordi de nationale regler om butikkers åbningstid normalt ikke udgør en begrænsning for varernes frie bevægelighed (artikel 34 og 36 i TEUF), hvis sådanne regler kan håndhæves over for alle erhvervsdrivende, der udøver virksomhed i indlandet, og som – såvel retligt som faktisk – påvirker afsætningen af indenlandsk fremstillede varer og varer fra andre medlemsstater på samme måde.

-
- ⁽¹³⁹⁾ Domstolen, C-235/14, *Safe Interenvios, SA mod Liberbank, SA m.fl.*, 10. marts 2016, præmis 109, Domstolen, C-260/89, *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE og Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou mod Dimotiki Etairia Pliroforissis og Sotirios Kouvelas og Nicolaos Avdellas m.fl.*, 18. juni 1991, præmis 41-43, Domstolen, C-390/12, *Robert Pflieger m.fl.*, 30. april 2014, præmis 30-37, Domstolen, C-145/09, *Land Baden-Württemberg mod Panagiotis Tsakouridis [Store Afdeling]*, 23. november 2010, præmis 52.
- ⁽¹⁴⁰⁾ Domstolen, C-159/90, *The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd mod Stephen Grogan m.fl.*, 4. oktober 1991, præmis 27 og 31.
- ⁽¹⁴¹⁾ Domstolen, C-483/12, *Pelckmans Turnhout NV mod Walter Van Gastel Balen NV m.fl.*, 8. maj 2014, præmis 24 og 25.

Begrænsninger for fri bevægelighed

- Nationale foranstaltninger, der udgør forskelsbehandling på grund af nationalitet i medfør af artikel 18 i TEUF, som en begrænsning af den frie bevægelighed for unionsborgere (artikel 21 i TEUF), personer (artikel 45 i TEUF), tjenesteydelser (artikel 56 i TEUF) eller kapital (artikel 63 i TEUF) eller for etableringsfriheden (artikel 49 i TEUF) eller som (foranstaltninger med tilsvarende virkning som) kvantitative ind- og udførselsrestriktioner (artikel 34 og 35 i TEUF) er i princippet forbudt, medmindre medlemsstaten kan begrunde den omhandlede begrænsning.
- En begrænsning for den frie bevægelighed er berettiget, hvis den er nødvendig for at forfølge et legitimt mål i offentlighedens interesse. Når det skal vurderes, om det omhandlede lovforslag er berettiget i henhold til EU-retten, bliver chartret relevant. Nationale regler, som udgør begrænsninger for den frie bevægelighed, kan kun drage nytte af EU's undtagelser/begrundelser, hvis de er forenelige med EU's grundlæggende rettigheder ⁽¹⁴²⁾.
- Nationale retsakter, der udgør begrænsninger for den frie bevægelighed, skal overholde chartret, selv om de vedrører områder, der falder ind under medlemsstaternes kompetencer.

Eksempel: forbud mod krydsord

I Familiapress handlede det om den østrigske lov om illoyal konkurrence (Gesetz über unlauteren Wettbewerb, UWG) ⁽¹⁴³⁾. Loven om illoyal konkurrence indeholdt et generelt forbud mod at tilbyde forbrugerne gratis gaver i forbindelse med salg af varer eller levering af tjenesteydelser. Dette forbud fandt også anvendelse på udgivere af tidsskrifter, som inviterede forbrugerne til at deltage i lodtrækninger. Lovligheden af dette forbud blev udfordret af en avisudgiver i Tyskland. Denne ønskede at sælge publikationer i Østrig, hvor læserne blev tilbudt at deltage i spil (krydsord) med præmier. Domstolen mente, at forbuddet udgjorde en restriktion for frie varebevægelser (en foranstaltning med tilsvarende virkning). Østrig måtte således påberåbe sig en begrundelse.

⁽¹⁴²⁾ Domstolen, C-98/14, *Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft m.fl. mod Magyar Állam*, 11. juni 2015, præmis 74, Domstolen, C-201/15, *Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) mod Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalis kai Koinonikis Allilengyis [Store Afdeling]*, 21. december 2016, præmis 63.

⁽¹⁴³⁾ Domstolen, C-368/95, *Vereinigte Familiapress Zeitungsverlags- und vertriebs GmbH mod Heinrich Bauer Verlag*, 26. juni 1997.

Den østrigske regering hævdede, at formålet med den pågældende nationale lovgivning var at opretholde et alsidigt presseudbud. For at afgøre, om den omhandlede begrænsning kunne begrundes, vurderede Domstolen, om opretholdelse af et alsidigt presseudbud kan udgøre et tvingende hensyn, som kan begrunde restriktioner, der hindrer de frie varebevægelser, og om proportionalitetsprincippet var overholdt. Derudover fandt artikel 10 i EMK (ytringsfrihed) anvendelse som et almindeligt princip i EU-retten. Domstolen mente, at det omhandlede forbud kunne skade ytringsfriheden. Forbuddet skulle således opfylde kravene i artikel 10 i EMK (dvs. at det var hjemlet ved lov og var nødvendigt i et demokratisk samfund) for at være berettiget i henhold til EU-retten.

Fratagelse af substansen af unionsborgerrettigheder

Traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde, artikel 20

Der indføres et unionsborgerskab. Unionsborgerskab har enhver, der er statsborger i en medlemsstat. Unionsborgerskab er et supplement til det nationale statsborgerskab og træder ikke i stedet for dette. [...]

Disse rettigheder udøves med de begrænsninger og på de betingelser, der er fastsat i traktaterne og i foranstaltninger vedtaget med henblik på deres gennemførelse.

- Nationale foranstaltninger, der har den virkning, at de fratager unionsborgere muligheden for at nyde kerneindholdet af de rettigheder, som de har i medfør af deres status som unionsborgere, er i princippet forbudt i henhold til artikel 20 i TEUF⁽¹⁴⁴⁾. Men som det er tilfældet med bestemmelserne om fri bevægelighed, giver artikel 2 i TEUF mulighed for en begrundelse for undtagelse.
- Medlemsstaterne kan påberåbe sig en undtagelse, som navnlig er knyttet til at opretholde den offentlige orden og beskytte den offentlige sikkerhed.
- Når det skal vurderes, om det omhandlede lovforslag er berettiget i henhold til EU-retten, bliver chartret relevant. Det nationale forslag kan kun drage nytte af EU's undtagelser/begrundelser, hvis det tager hensyn til EU's grundlæggende rettigheder⁽¹⁴⁵⁾.

⁽¹⁴⁴⁾ Domstolen, C-34/09, *Gerardo Ruiz Zambrano mod Office national de l'emploi (ONEm)* [Store Afdeling], 8. marts 2011, Domstolen, C-87/12, *Kreshnik Ymeraga m.fl. mod Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, 8. maj 2013.

⁽¹⁴⁵⁾ Domstolen, C-304/14, *Secretary of State for the Home Department mod CS* [Store Afdeling], 13. september 2016, præmis 36, Domstolen, C-165/14, *Alfredo Rendón Marín mod Administración del Estado* [Store Afdeling], 13. september 2016, præmis 81.

Eksempel: opholdstilladelse til en far til en unionsborger

Rendón Marín, en colombiansk statsborger, havde forældremyndigheden alene over sine børn i Spanien. Men på grund af sin straffeattest blev han nægtet opholdstilladelse og skulle forlade spansk territorium og dermed EU's territorium, som de to mindreårige børn, som han havde forsørgerpligt over for, dermed også skulle forlade. Den forelæggende ret var i lyset af artikel 20 i TEUF usikker på, om national ret i en sådan situation kan forbyde at give opholdstilladelse uden mulighed for en undtagelse. Domstolen indrømmede, at artikel 20 i TEUF ikke forhindrede medlemsstaterne i at påberåbe sig offentlig sikkerhed, men understregede, at chartrets artikel 7 (respekt for privatliv og familieliv) skal sammenholdes med forpligtelsen til at tage hensyn til barnets tarv, som anerkendes i chartrets artikel 24, stk. 2 ⁽¹⁴⁶⁾.

Den nationale retsakt omfatter retsmidler, sanktioner eller håndhævelse, som kan anvendes i forbindelse med EU-retsakter (situation B.3)

Nationale foranstaltninger, som anvendes til at sikre anvendelsen og effektiviteten af EU-retten (sanktioner, retsmidler og håndhævelse) udgør »gennemførelse af EU-retten« i henhold til artikel 51, stk. 1. EU's grundlæggende rettigheder finder anvendelse på disse nationale foranstaltninger, hvis de anvendes i denne sammenhæng.

Yderligere oplysninger og specifikke punkter, man skal være opmærksom på vedrørende sådanne foranstaltninger, findes i forklaringen til [situation A.4](#).

Den nationale retsakt indeholder et juridisk begreb, som er blevet anvendt i en EU-retsakt (situation B.4)

Nogle gange henvises der i en EU-retsakt til begreber i national ret. EU's grundlæggende rettigheder finder anvendelse på disse nationale begreber, hvis de anvendes i forbindelse med de pågældende EU-retsakter eller med den nationale gennemførelseslovgivning for den pågældende EU-retsakt ⁽¹⁴⁷⁾.

⁽¹⁴⁶⁾ Domstolen, C-165/14, *Alfredo Rendón Marín mod Administración del Estado* [Store Afdeling], 13. september 2016, præmis 66 og 81.

⁽¹⁴⁷⁾ Se f.eks. Domstolen, C-442/00, *Ángel Rodríguez Caballero mod Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 12. december 2002, præmis 29-32, Domstolen, C-520/03, *José Vicente Olaso Valero mod Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 16. december 2004, præmis 34, Domstolen, C-177/05, *María Cristina Guerrero Pecino mod Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 13. december 2005, præmis 25 og 26.

Yderligere oplysninger og specifikke punkter, man skal være opmærksom på vedrørende sådanne foranstaltninger, findes i forklaringen til [situation A.5](#).

Den nationale retsakt indeholder frivillige henvisninger til (begreber om) EU-retten (situation B.5)

Chartret finder ikke anvendelse på omstændigheder, hvor den nationale lovgiver i forbindelse med regulering af rent interne forhold frivilligt henviser til bestemmelser eller begreber i EU-retten.

En frivillig henvisning til EU-retten udgør ikke »gennemførelse af EU-retten«

- Rene henvisninger til begreber i EU-retten bringer ikke nationale foranstaltninger inden for rammerne af EU-retten ⁽¹⁴⁸⁾.
- Medlemsstaterne er således ikke i medfør af EU-retten forpligtede til at respektere EU's grundlæggende rettigheder i denne situation.

Bemærkning om Domstolens kompetence

- Det skal bemærkes, at Domstolen under visse omstændigheder i henhold til artikel 267 i TEUF (præjudicielle spørgsmål) har kompetence til at fortolke bestemmelser eller begreber i EU-retten, selv om den pågældende situation ikke er direkte reguleret af EU-retten (f.eks. hvis de nationale bestemmelser »umiddelbart og ubetinget« henviser til EU-retten).
- Grundlaget for denne tilgang er, at det er i Unionens interesse, at bestemmelser eller begreber, der er hentet fra fællesskabsretten, fortolkes ensartet, uanset de vilkår, hvorunder de skal anvendes, således at senere fortolkningsuoverensstemmelser undgås ⁽¹⁴⁹⁾. I forbindelse med fortolkningen af EU-retten kan chartret spille en rolle som fortolkningsredskab ⁽¹⁵⁰⁾.

⁽¹⁴⁸⁾ Domstolen, C-482/10, *Teresa Cicala mod Regione Siciliana*, 21. december 2011, præmis 17 og dictum.

⁽¹⁴⁹⁾ Domstolen, C-28/95, *A. Leur-Bloem mod Inspecteur der Belastingdienst/Ondernemingen Amsterdam 2*, 17. juli 1997, præmis 34, Domstolen, C-482/10, *Teresa Cicala mod Regione Siciliana*, 21. december 2011, præmis 17-20.

⁽¹⁵⁰⁾ Dette bliver også tydeligt med hensyn til national ret. Se FRA (2018), *Challenges and opportunities for the implementation of the Charter of Fundamental Rights, Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights*, Wien, april 2018.

Det er ikke i sig selv tilstrækkeligt, at EU har visse beføjelser

- Den omstændighed, at genstanden for et nationalt lovforslag falder inden for et område, hvor Den Europæiske Union har beføjelser, er ikke tilstrækkeligt til, at EU's grundlæggende rettigheder finder anvendelse ⁽¹⁵¹⁾.

Det nationale lovforslag falder inden for et område, hvor EU har beføjelser (situation B.6)

Den omstændighed, at et nationalt lovforslag falder inden for et område, hvor EU har kompetence, er ikke tilstrækkeligt til, at EU's grundlæggende rettigheder finder anvendelse ⁽¹⁵²⁾.

Eksempel: Spansk arbejdsret

Poclava vedrørte den spanske lovgivning om oprettelse og regulering af en tidsbegrænset ansættelseskontrakt til støtte for iværksættere og om en etårig prøvetid ⁽¹⁵³⁾. Domstolen fastslog, at selv om beskyttelsen af arbejdstagere ved ophævelse af en ansættelseskontrakt er en af foranstaltningerne til at nå de mål, der er fastsat i artikel 151 i TEUF, og at EU-lovgiver har kompetence på dette område på de i artikel 153, stk. 2, i TEUF fastlagte betingelser, falder de situationer, som ikke er genstand for de foranstaltninger, der er vedtaget på grundlag af disse artikler, ikke ind under EU-rettens anvendelsesområde.

- Forekomsten af EU-kompetence på det pågældende område bliver kun relevant, hvis to betingelser er opfyldt:
 - EU har udøvet sin kompetence ved at vedtage retsakter.
 - Den nationale foranstaltning falder ind under disse EU-retsakters præcise anvendelsesområde (se yderligere oplysninger i [situation B.1](#)).

Der er en anden form for forbindelse mellem det nationale lovforslag og bestemmelserne i EU-retten (situation B.7)

EU's grundlæggende rettigheder finder kun anvendelse, hvis denne forbindelse med EU-retten betyder, at de nationale forslag indebærer anvendelse af EU-retten.

⁽¹⁵¹⁾ Ibid. Se imidlertid det vidtrækkende forslag fra generaladvokat Sharpston i hendes konklusioner i C-34/09, 30. september 2010, præmis 163.

⁽¹⁵²⁾ Domstolen, C-198/13, Víctor Manuel Julian Hernández m.fl. mod Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) m.fl., 10. juli 2014, præmis 46.

⁽¹⁵³⁾ Domstolen, C-117/14, Grima Janet Nisttahuz Poclava mod Jose María Ariza Toledano (Taberna del Marqués), 5. februar 2015, præmis 41.

Vurdering af andre EU-forbindelser i lyset af begrundelsen i chartrets artikel 51, stk. 1

- Hvis konklusionen baseret på ovennævnte situationer ikke er, at EU's grundlæggende rettigheder finder anvendelse, gør de det sandsynligvis ikke.
- Men hvis der er konstateret en anden form for EU-forbindelse, kan det ikke udelukkes, at denne forbindelse kan udløse anvendelsen af EU's grundlæggende rettigheder.
- I en endelig vurdering er det nødvendigt at holde sig begrundelsen i chartrets artikel 51, stk. 1, for øje, nemlig at sikre, at disse rettigheder ikke krænkes inden for EU's aktivitetsområde, hvad enten det skyldes en handling fra EU's side eller medlemsstaternes gennemførelse af EU-retten (se [kapitel 4](#)) ⁽¹⁵⁴⁾.

8. Kontrol af overensstemmelse med chartret

- Dette kapitel indeholder 11 spørgsmål for at kontrollere, om de nationale lovforslag er i overensstemmelse med de grundlæggende rettigheder.
- Det har fokus på EU's grundlæggende rettigheder som almindelige principper i EU-retten eller i henhold til chartret. EU's grundlæggende rettigheder kan også komme til udtryk i traktatbestemmelser ⁽¹⁵⁵⁾ og afledt EU-ret ⁽¹⁵⁶⁾. Hvis et lovforslag ligger inden for rammerne af sådanne bestemmelser i EU-retten, bør der også tages hensyn til de specifikke krav i disse bestemmelser.
- I retlig teori og praksis er der forskel på rækkefølgen og anvendelsesområdet for de trin og spørgsmål, der skal tages og stilles i vurderingen af overholdelsen af menneskerettighederne. Heller ikke retspraksis er fuldt ud konsekvent i denne henseende. Tjeklisten har ikke til formål at fastlægge en »model«, men at hjælpe brugeren til at vurdere relevante menneskerettighedsdimensioner af et bestemt lovforslag.

⁽¹⁵⁴⁾ Domstolen, C-206/13, *Cruciano Siragusa mod Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, 6. marts 2014, præmis 31.

⁽¹⁵⁵⁾ Se artikel 157 i den konsoliderede udgave af traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF), EUT C 326 af 26.10.2012.

⁽¹⁵⁶⁾ Se f.eks. Rådets direktiv 2000/78/EF af 27. november 2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv, EFT L 303 af 2.12.2000, s. 16-22.

Trin I: Afdækning af begrænsninger for grundlæggende rettigheder

Chartret om grundlæggende rettigheder, artikel 52, stk. 1

Enhver begrænsning i udøvelsen af de rettigheder og friheder, der anerkendes ved dette charter, skal være fastlagt i lovgivningen og skal respektere disse rettigheders og friheders væsentligste indhold. Under iagttagelse af proportionalitetsprincippet kan der kun indføres begrænsninger, såfremt disse er nødvendige og faktisk svarer til mål af almen interesse, der er anerkendt af Unionen, eller et behov for beskyttelse af andres rettigheder og friheder.

1. Begrænser forslaget EU's grundlæggende rettigheder?

- Er rettighederne berørt af den foreslåede nationale foranstaltning?
- Kontrollér det præcise indhold af de relevante grundlæggende rettigheder ved hjælp af de fortolkningskilder, som er nævnt i [kapitel 6](#). Det hjælper med at forstå, om forslaget begrænser udøvelsen af de grundlæggende rettigheder, som anerkendes i chartret.

Eksempler: Begrænsninger for rettigheder

Et eksempel på en begrænsning af chartrets artikel 15, stk. 1 (alles ret til at arbejde og til at udøve et frit valgt eller accepteret erhverv) er et forbud mod, at en pilot flyver, når han eller hun er fyldt 65 år. Samtidig udgør et sådant forbud forskelsbehandling på grund af alder (chartrets artikel 21, stk. 1) ⁽¹⁵⁷⁾.

Et eksempel på en begrænsning i udøvelsen af valgretten (chartrets artikel 39, stk. 2) er national lovgivning om fratagelse af valgretten i tilfælde af en straffedom ⁽¹⁵⁸⁾.

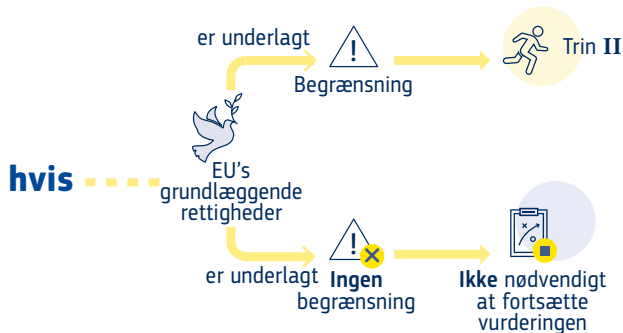
Et eksempel på en begrænsning af retten til respekt for privatlivet (chartrets artikel 7) er udarbejdelse og anvendelse af en psykologisk ekspertrapport i forbindelse med en ansøgning om international beskyttelse vedrørende ansøgerens seksuelle orientering ⁽¹⁵⁹⁾. Dette er tilfældet, selv om den psykologiske test, som

⁽¹⁵⁷⁾ Domstolen, C-190/16, *Werner Fries mod Lufthansa CityLine GmbH*, 5. juli 2017, præmis 34 og 71

⁽¹⁵⁸⁾ Domstolen, C-650/13, *Thierry Delvigne mod Commune de Lesparre Médoc og Préfet de la Gironde [Store Afdeling]*, 6. oktober 2015, præmis 45.

⁽¹⁵⁹⁾ Domstolen, C-473/16, *F mod Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, 25. januar 2018, præmis 52-54.

ekspertrapporten er baseret på, formelt afhænger af den pågældende persons samtykke. Ifølge Domstolen skal det i forbindelse med en asylprocedure overvejes, at samtykket ikke nødvendigvis er frit, da det kræves afgivet under det pres, der udspringer af de omstændigheder, som ansøgeren om international beskyttelse befinder sig under.

Et eksempel på begrænsning af friheden til at oprette og drive egen virksomhed (chartrets artikel 16) er forpligtelsen til, at visse afgiftspligtige personer skal stille en garanti med henblik på momsregistrering (på op til 500 000 EUR). Domstolen fandt, at dette under omstændighederne i sagen BB Construct var en byrde, der begrænser den frie anvendelse af de økonomiske ressourcer, som virksomheden har til rådighed, og følgelig udgør en tilsidesættelse af dennes frihed til at oprette og drive egen virksomhed ⁽¹⁶⁰⁾.

Trin II: Vurdering af, om begrænsninger overhovedet er tilladt

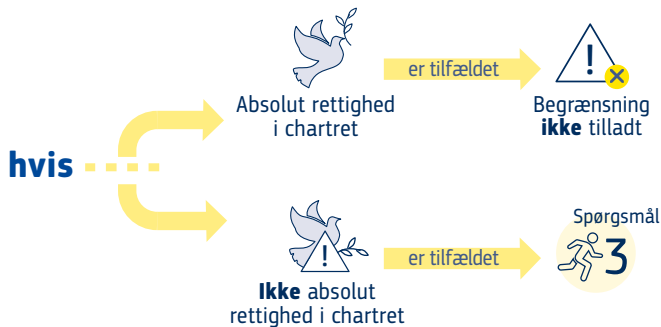
2. Kan de berørte grundlæggende rettigheder være underlagt begrænsninger?

- Kontrollér, om det handler om en absolut rettighed i chartret.
- I chartret fastlægges absolutte rettigheder ikke udtrykkeligt. Baseret på forklaringerne til chartret ⁽¹⁶¹⁾, EMK og de europæiske domstoles retspraksis gøres det

⁽¹⁶⁰⁾ Domstolen, C-534/16, *Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky mod BB construct s.r.o.*, 26. oktober 2017, præmis 38.

⁽¹⁶¹⁾ Ifølge forklaringerne til chartret har chartrets artikel 4, artikel 5, stk. 1 og 2, artikel 10, stk. 1, artikel 48 og artikel 49, stk. 1, samme betydning og omfang som de tilsvarende artikler i den europæiske menneskerettighedskonvention (EMK).

gældende, at den menneskelige værdighed (chartrets artikel 1)⁽¹⁶²⁾, forbud mod tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf (chartrets artikel 4)⁽¹⁶³⁾, forbud mod slaveri og tvangsarbejde (chartrets artikel 5, stk. 1 og 2)⁽¹⁶⁴⁾, retten til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed (chartrets artikel 10, stk. 1)⁽¹⁶⁵⁾, uskyldsformodning og retten til et forsvar (chartrets artikel 48)⁽¹⁶⁶⁾, legalitetsprincipper (chartrets artikel 49, stk. 1)⁽¹⁶⁷⁾ og retten til ikke at blive retsforfulgt eller straffet to gange for samme lovovertrædelse (chartrets artikel 50)⁽¹⁶⁸⁾ kan anses for at være absolutte rettigheder.

- ⁽¹⁶²⁾ Ifølge forklaringerne kan ingen af rettighederne i chartret anvendes til at krænke et andet menneskes værdighed, og den menneskelige værdighed hører til substansen af de rettigheder, der er fastlagt i chartret. Det skal derfor respekteres, også selv om en rettighed er begrænset.
- ⁽¹⁶³⁾ Svarer til artikel 3 i EMK. Denne bestemmelse indeholder ikke en begrænsningsklausul. Den nævnes også udtrykkeligt som ufravigelig i artikel 15, stk. 2, i EMK (artikel 15 omhandler fravigelse i faretilstand).
- ⁽¹⁶⁴⁾ Svarer til artikel 4 i EMK. Denne bestemmelse indeholder ikke en begrænsningsklausul. Den nævnes også udtrykkeligt som ufravigelig i artikel 15, stk. 2, i EMK.
- ⁽¹⁶⁵⁾ Svarer til artikel 9, stk. 1, i EMK. Ifølge denne bestemmelse er det kun retten til at udøve sin religion eller tro, som under særlige omstændigheder kan underlægges begrænsninger. Bemærk dog, at artikel 15 i EMK ikke nævner artikel 9, stk. 1, som ufravigelig.
- ⁽¹⁶⁶⁾ Svarer til artikel 6, stk. 2 og 3, i EMK. Disse bestemmelser indeholder ikke begrænsningsklausuler. Bemærk dog, at artikel 15 i EMK ikke nævner artikel 6, stk. 2 og 3, som ufravigelige.
- ⁽¹⁶⁷⁾ Svarer til artikel 7, stk. 1, i EMK. Denne bestemmelse indeholder ikke en begrænsningsklausul. Den nævnes også udtrykkeligt som ufravigelig i artikel 15, stk. 2, i EMK.
- ⁽¹⁶⁸⁾ Som det påpeges i forklaringerne til artikel 50, kan der ifølge artikel 4 i protokol nr. 7 til EMK ikke ske fravigelse med hensyn til retten til ikke at blive retsforfulgt eller straffet to gange for samme lovovertrædelse.

3. Er begrænsningerne fastsat ved lov?

- Kontrollér, om begrænsningerne er fastsat ved lov. Dette kan enten være i national ret ⁽¹⁶⁹⁾ eller i EU-retsakter ⁽¹⁷⁰⁾.
- Kontrollér, om begrænsningerne er tilstrækkeligt tilgængelige og forudsigelige. Forudsigelighed er et centralt kriterium i udarbejdelsen af retsakter og er blevet udviklet rimeligt detaljeret i Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis.

Eksempel: tilgængelighed og forudsigelighed

En retsakt er tilgængelig, hvis den er korrekt offentliggjort (EU-retsakter offentliggøres f.eks. i EU-Tidende). Forudsigelighed kræver, at en retsakt er formuleret tilstrækkeligt præcist til, at borgeren kan tilpasse sin adfærd til normen. Borgerne skal i rimelig grad kunne forudse konsekvenserne af retsakten. Retsakten skal også tilstrækkeligt præcist angive eventuelle skønsmæssige beføjelser, som de kompetente myndigheder har i forbindelse med gennemførelsen af retsakten ⁽¹⁷¹⁾.

4. Er respekten for det væsentlige indhold af den omhandlede grundlæggende rettighed sikret?

- Kontrollér, om det væsentlige indhold ⁽¹⁷²⁾ af rettigheden påvirkes. Rejser begrænsningen tvivl om rettigheden som sådan? Respekterer begrænsningen substansen i den omhandlede rettighed?
- Det er sandsynligt, at en begrænsning ikke rejser tvivl om retten som sådan, hvis den begrænser udøvelsen deraf til visse klart definerede og afgrænsede tilfælde ⁽¹⁷³⁾.

⁽¹⁶⁹⁾ Se f.eks. Domstolen, C-650/13, *Thierry Delvigne mod Commune de Lesparre Médoc og Préfet de la Gironde* [Store Afdeling], 6. oktober 2015, præmis 47.

⁽¹⁷⁰⁾ F.eks. en EU-forordning eller et EU-direktiv: Domstolen, C-190/16, *Werner Fries mod Lufthansa CityLine GmbH*, 5. juli 2017, præmis 37, Domstolen, C-601/15 PPU, *J. N. mod Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [Store Afdeling], 15. februar 2016, præmis 51.

⁽¹⁷¹⁾ EMD, *Sunday Times mod Det Forenede Kongerige*, nr. 6538/74, 26. april 1979, præmis 49, EMD, *Malone mod Det Forenede Kongerige*, nr. 8691/79, 2. august 1984, præmis 68.

⁽¹⁷²⁾ Domstolen anvender også udtryk som »selve substansen«, »selve kerne[n]« og »rent principielt«. Se f.eks. Domstolen, forenede sager C-379/08 og C-380/08, *Raffinerie Mediterranée (ERG) SpA, Polimeri Europa SpA og Syndial SpA mod Ministero dello Sviluppo economico m.fl.* (C-379/08) og *ENI SpA mod Ministero Ambiente e Tutela del Territorio e del Mare m.fl.* (C-380/08) [Store Afdeling], 9. marts 2010, præmis 88.

⁽¹⁷³⁾ Se f.eks. Domstolen, C-258/14, *Eugenia Florescu m.fl. mod Casa Județeană de Pensii Sibiu m.fl.* [Store Afdeling], 13. juni 2017, præmis 55, Domstolen, C-190/16, *Werner Fries mod Lufthansa CityLine GmbH*, 5. juli 2017, præmis 38 og 75, Domstolen, C-524/15, *Straffesag mod Luca Menci* [Store Afdeling], 20. marts 2018, præmis 43.

Eksempel: ret til respekt for privatliv (chartrets artikel 7)

I Schrems og Digital Rights fandt Domstolen, at lovgivning, som gør det muligt for de offentlige myndigheder generelt at få adgang til indholdet af elektronisk kommunikation, anses for at udgøre et indgreb i det væsentligste indhold af den grundlæggende ret til respekt for privatlivet, således som denne er sikret ved chartrets artikel 7 ⁽¹⁷⁴⁾.

Eksempel: ret til adgang til effektive retsmidler (chartrets artikel 47)

I Schrems fandt Domstolen, at lovgivning, der ikke fastsætter nogen mulighed for retssubjektet til at gøre brug af retsmidler med henblik på at få adgang til personoplysninger, som vedrører den pågældende, eller til at få sådanne oplysninger berigtiget eller slettet, ikke opfylder det væsentligste indhold af den grundlæggende ret til en effektiv domstolsbeskyttelse, således som denne er sikret ved chartrets artikel 47 ⁽¹⁷⁵⁾.

Eksempel: unionsborgeres stemmeret til Europa-Parlamentet (chartrets artikel 39, stk. 2)

Delvigne omhandlede national lovgivning om frakendelse af valgretten i tilfælde, hvor der er afsagt en straffedom ⁽¹⁷⁶⁾. Domstolen fandt, at denne begrænsning i udøvelsen af den ved chartrets artikel 39, stk. 2, sikrede ret overholdt det væsentlige indhold af denne ret. Begrænsningen rejste ikke tvivl om denne ret som sådan, idet den under specifikke betingelser udelukker visse personer på grund af deres adfærd fra den kreds af personer, der har ret til at stemme ved valg til Europa-Parlamentet, forudsat at disse betingelser er opfyldt.

Eksempel: alles ret til at arbejde og til at udøve et frit valgt eller accepteret erhverv (chartrets artikel 15, stk. 1)

I *Fries* vurderede Domstolen gyldigheden af en EU-forordning, som medfører en begrænsning af erhvervsfriheden for indehavere af et pilotcertifikat, som er fyldt 65 år, fordi de fra datoen for deres 65-års-fødselsdag ikke længere må flyve som pilot på et luftfartøj i erhvervsmæssig lufttransport ⁽¹⁷⁷⁾. Forbuddet berørte ikke

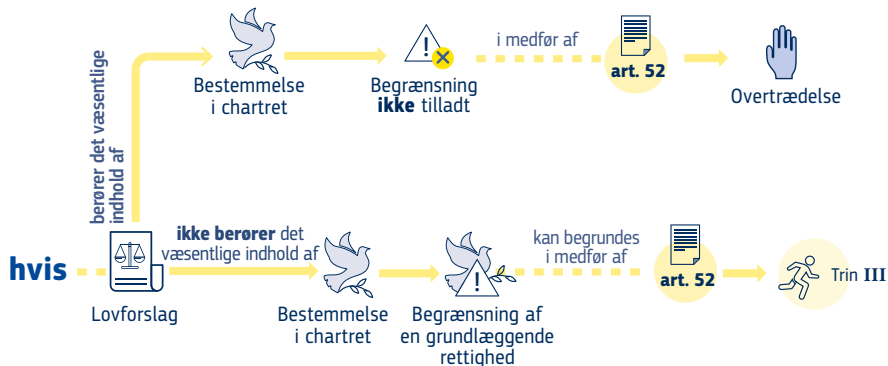
⁽¹⁷⁴⁾ Domstolen, C-362/14, Maximilian Schrems mod Data Protection Commissioner [Store Afdeling], 6. oktober 2015, præmis 94.

⁽¹⁷⁵⁾ Ibid., præmis 95.

⁽¹⁷⁶⁾ Domstolen, C-650/13, Thierry Delvigne mod Commune de Lesparre Médoc og Préfet de la Gironde [Store Afdeling], 6. oktober 2015, præmis 48.

⁽¹⁷⁷⁾ Domstolen, C-190/16, Werner Fries mod Lufthansa CityLine GmbH, 5. juli 2017, præmis 38.

selve substansen i erhvervsfriheden, eftersom det kun indfører visse restriktioner for indehavere af et pilotcertifikat, som er fyldt 65 år.

Trin III: Vurdering af, om begrænsninger kan begrundes

5. Tjener begrænsningerne et legitimt formål?

- Hvad er formålet med begrænsningen?
- Kontrollér, om dette mål er legitimt. Opfylder det mål af almen interesse eller et behov for beskyttelse af andres rettigheder og friheder? Domstolen har fulgt en temmelig bred tilgang, når et mål kvalificeres som legitimt ⁽¹⁷⁸⁾.

⁽¹⁷⁸⁾ F.eks. er følgende mål blevet anset for at være »legitime«: etablering af en fælles markedsordning (Domstolen, sag 44/79, *Liselotte Hauer mod Land Rheinland-Pfalz*, 13. december 1979), beskyttelse af den offentlige sundhed og den offentlige sikkerhed (Domstolen, C-293/97, *The Queen mod Secretary of State for the Environment, Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: H. A. Standley m.fl.*, 29. april 1999) og kravene om international sikkerhed (Domstolen, forenede sager C-402/05 P og C-415/05 P, *Yassin Abdullah Kadi og Al Barakaat International Foundation mod Rådet for Den Europæiske Union og Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber* [Store Afdeling], 3. september 2008). Men rent økonomiske hensyn, såsom navnlig fremme af den nationale økonomi eller sikring af en velfungerende national økonomi, kan ikke begrunde hindringer, som EU-retten forbyder (Domstolen, C-201/15, *Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) mod Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalisisis kai Koinonikis Allilengyis* [Store Afdeling], 21. december 2016, præmis 72).

- At der forfølges flere mål, er ikke til hinder for, at der er tale om et legitimt mål ⁽¹⁷⁹⁾.
- Kontrollér, om retterne kan finde frem til det legitime mål for revisionen: Det forfulgte mål skal fremgå klart, enten af selve foranstaltningen eller af andre elementer i forbindelse med den pågældende foranstaltning.

Eksempel: ret til respekt for privatliv og familieliv (chartrets artikel 7)

I forbindelse med en ansøgning om asyl kan det begrundes at blande sig i ansøgerens privatliv, hvis der søges efter oplysninger, der gør det muligt at vurdere ansøgerens faktiske behov for international beskyttelse. I denne sag handlede det om at vurdere udtalelser, som en ansøger om international beskyttelse havde fremsat om sin seksuelle orientering ⁽¹⁸⁰⁾.

Eksempel: frihed til at oprette og drive egen virksomhed (chartrets artikel 16)

I forbindelse med moms kan indgriben i en persons frihed til at oprette og drive egen virksomhed begrundes i det legitime formål om at sikre en korrekt opkrævning af denne afgift og forebygge skattesvig ⁽¹⁸¹⁾. I dette tilfælde vedrørte denne indgriben kravet om at stille en garanti for at blive momsregistreret.

6. Er begrænsningen passende med hensyn til at løse det konstaterede problem?

- Kontrollér, om begrænsningen er passende. Er begrænsningen passende med hensyn til at opfylde det forfulgte mål?
- Kontrollér intern konsistens: Lovgivningen kan dog kun sikre gennemførelsen af det påberåbte mål, hvis den faktisk forfølger målet hermed på en konsekvent og systematisk måde ⁽¹⁸²⁾.
- Kontrollér, om undtagelser til bestemmelser i en lov i visse tilfælde kan påvirke lovens sammenhæng, navnlig når de på grund af deres rækkevidde fører til et resultat, som er i strid med det formål, som loven efterstræber¹⁸³.

⁽¹⁷⁹⁾ Domstolen, forenede sager C-159/10 og C-160/10, Gerhard Fuchs (C-159/10) og Peter Köhler (C-160/10) mod Land Hessen, 21. juli 2011, præmis 44.

⁽¹⁸⁰⁾ Domstolen, C-473/16, F mod Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, 25. januar 2018, præmis 58.

⁽¹⁸¹⁾ Domstolen, C-534/16, Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky mod BB construct s.r.o., 26. oktober 2017, præmis 39.

⁽¹⁸²⁾ Domstolen, C-190/16, Werner Fries mod Lufthansa CityLine GmbH, 5. juli 2017, præmis 48.

⁽¹⁸³⁾ Ibid.

7. Går begrænsningen videre end det, der er nødvendigt for at nå det forfulgte mål? Findes der nogen foranstaltninger, som vil gribe mindre ind i de grundlæggende rettigheder?

- Kontrollér, om begrænsningen er nødvendig. Findes der alternativer?
- Hvis det er muligt at vælge mellem flere egnede foranstaltninger, skal den mindst indgribende foranstaltning vælges, dvs. den foranstaltning, der griber mindst muligt ind i den omhandlede grundlæggende rettighed ⁽¹⁸⁴⁾.

8. Står begrænsningerne i et rimeligt forhold til det forfulgte mål?

- De forårsagede ulemper må ikke stå i misforhold til det forfulgte mål ⁽¹⁸⁵⁾.
- Foranstaltningen må ikke pålægge de personer, som berøres af forbuddet, en uforholdsmæssig og urimelig byrde i forhold til det forfulgte mål ⁽¹⁸⁶⁾.
- Det er nødvendigt at afveje interessen i at opfylde det legitime mål og det at gribe ind i den omhandlede grundlæggende rettighed.
- Når flere grundlæggende rettigheder er berørt, er det nødvendigt at forene de krav, der er forbundet med beskyttelsen af disse forskellige grundlæggende rettigheder, og opnå en rimelig balance mellem dem ⁽¹⁸⁷⁾.

Eksempel: ret til respekt for privatliv og familieliv (chartrets artikel 7)

I F. fandt Domstolen, at udarbejdelse og anvendelse af en psykologisk ekspertrapport i forbindelse med en ansøgning om international beskyttelse vedrørende

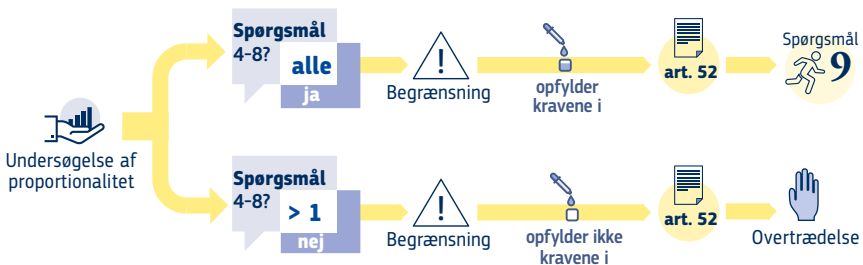
-
- ⁽¹⁸⁴⁾ Domstolen, C-134/15, *Lidl GmbH & Co. KG mod Freistaat Sachsen*, 30. juni 2016, præmis 33, Domstolen, C-189/01, *H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren og Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren mod Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 12. juli 2001, præmis 81.
 - ⁽¹⁸⁵⁾ Domstolen, forenede sager C-92/09 og C-93/09, *Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09) og Hartmut Eifert (C-93/09) mod Land Hessen* [Store Afdeling], 9. november 2010, præmis 76 og 77, Domstolen, C-189/01, *H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren og Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren mod Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 12. juli 2001, præmis 81.
 - ⁽¹⁸⁶⁾ Domstolen, C-258/14, *Eugenia Florescu m.fl. mod Casa Județeană de Pensii Sibiu m.fl.* [Store Afdeling], 13. juni 2017, præmis 58.
 - ⁽¹⁸⁷⁾ Domstolen, C-283/11, *Sky Österreich GmbH mod Österreichischer Rundfunk* [Store Afdeling], 22. januar 2013, præmis 60, Domstolen, C-275/06, *Productores de Música de España (Promusicae) mod Telefónica de España SAU* [Store Afdeling], 29. januar 2008, præmis 65 og 66.

ansøgerens seksuelle orientering var uforholdsmæssig i forhold til det tilsigtede formål, eftersom alvoren af det indgreb i retten til respekt for privatlivet, som den indebærer, ikke kan anses for forholdsmæssig i forhold til den nytteværdi, som denne eventuelt kunne have for vurderingen af kendsgerningerne og omstændighederne som fastsat i det relevante direktiv 2011/95/EU ⁽¹⁸⁸⁾.

Eksempel: frihed til at oprette og drive egen virksomhed (chartrets artikel 16)

I BB Construct beskriver Domstolen de forhold, som der skal tages hensyn til for at afgøre, om national lovgivning, der kræver en sikkerhedsstillelse for at blive momsregistreret, er nødvendig for at nå målet om at sikre en korrekt opkrævning af momsen og forebygge skattesvig ⁽¹⁸⁹⁾. Relevante faktorer er, at sikkerhedsstillens størrelse automatisk beregnes af et informationsteknologisystem uden nogen mulighed for at ændre dette beløb. Dette kan i visse tilfælde føre til et resultat, der går ud over, hvad der er nødvendigt for at sikre en korrekt opkrævning af momsen og forebygge skattesvig. Proportionalitetsprincippet kræver desuden, at sikkerhedsbeløbet modsvarer risikoen for manglende betaling i fremtiden og størrelsen af den tidligere skattegæld.

I den relevante sag anførte den forelæggende ret, at sikkerheden beløb sig til 500 000 EUR, og at dette i betragtning af beløbets størrelse kunne tvinge BB Construct til at erklære sig insolvent. Domstolen fandt, at sikkerhedsstillelsen i betragtning af beløbets betydelige størrelse uden begrundelse ville fratage selskabet dets ressourcer allerede fra dets oprettelse og forhindre det i at udvikle sine økonomiske aktiviteter, og at sikkerheden var en åbenbar uforholdsmæssig tilsidesættelse af friheden til at oprette og drive egen virksomhed.

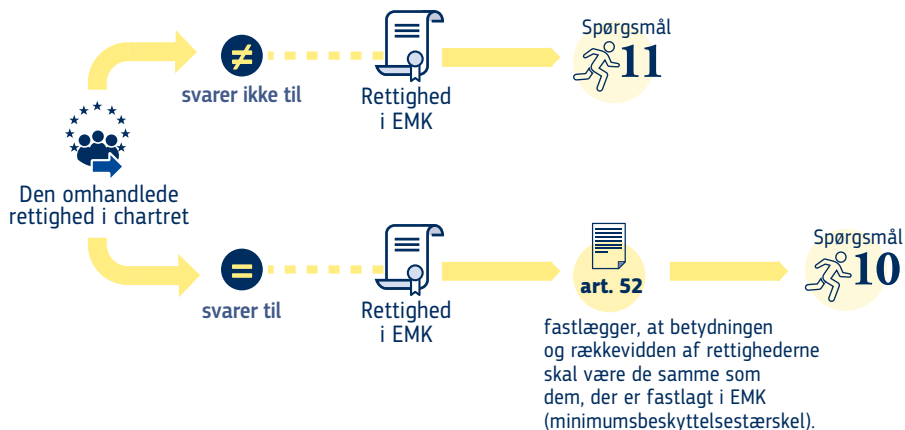

⁽¹⁸⁸⁾ Domstolen, C-473/16, F mod Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, 25. januar 2018, præmis 59-69.

⁽¹⁸⁹⁾ Domstolen, C-534/16, Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky mod BB construct s.r.o., 26. oktober 2017, præmis 40-42.

9. Svarer den omhandlede rettighed i chartret til en rettighed garanteret af EMK?

- Kontrollér forklaringerne til chartret om den omhandlede rettighed og listen i forklaringerne til chartrets artikel 52, stk. 3. Se bilag.

10. Er begrænsningerne i overensstemmelse med EMK?

- Når der fastlægges begrænsninger for rettigheder svarende til rettigheder i EMK, er det nødvendigt at overholde de standarder, der er fastsat af de detaljerede begrænsninger, der er fastsat i EMK.
- Kontrollér EMK og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis for at se, om begrænsning er tilladt.

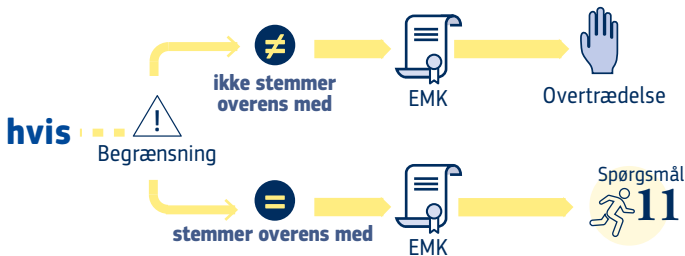
Eksempel: ret til ytringsfrihed

Artikel 10 i EMK (ytringsfrihed) indeholder en begrænset detaljeret begrundelse for begrænsninger af denne frihed. Det er således kun disse grunde, der kan tages i betragtning som legitime mål som begrundelse for begrænsninger i den tilsvarende rettighed i chartret (artikel 11).

Eksempel: ret til frihed

Al Chodor handlede om vurdering af en begrænsning i udøvelsen af den grundlæggende ret til frihed i chartrets artikel 6, som svarer til artikel 5 i EMK⁽¹⁹⁰⁾. Domstolen henviste derfor til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, ifølge hvilken enhver frihedsberøvelse skal være lovlig, ikke blot således at den skal have et retsgrundlag i den nationale lovgivning, men lovlighed omhandler også lovgivningens kvalitet og indebærer, at en national lov, der tillader frihedsberøvelse, skal være tilstrækkeligt tilgængelig, præcis og forudsigelig i sin anvendelse for at undgå enhver fare for vilkårlighed.

Al Chodor omhandlede tilbageholdelse af asylansøgere. Domstolen anså dette for at være et alvorligt indgreb i disse ansøgers ret til frihed, som var underlagt iagttagelsen af strenge garantier, nemlig at der foreligger et retsgrundlag, klarhed, forudsigelighed, tilgængelighed og beskyttelse mod vilkårlighed. Den fastslog i denne sag, at kun en bindende almengyldig bestemmelse kan opfylde disse krav.

11. Findes der i et andet menneskerettighedsinstrument, som EU eller alle medlemsstaterne er parter i, en bestemmelse, der svarer til den omhandlede rettighed i chartret?

- Kontrollér, om der findes sådanne tilsvarende bestemmelser. Se bilaget for at få et overblik over sådanne rettigheder.

⁽¹⁹⁰⁾ Domstolen, C-528/15, Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie mod Salah Al Chodor m.fl., 15. marts 2017, præmis 37-47.

- Kontrollér, om beskyttelsesniveauet i denne tilsvarende bestemmelse overholdes.

⁽¹⁹¹⁾ Et overblik over status for EU's medlemsstaters ratificering af de mest relevante menneskerettighedskonventioner findes på FRA's websted (FN og Europarådet).

Bilag: Oversigt over rettigheder i chartret

Baseret på forklaringerne til chartret indeholder dette bilag en oversigt over chartrets 50 grundlæggende rettigheder og sammenholder dem med Europarådets og De Forenede Nationers menneskerettighedsinstrumenter samt kilder til EU-retten og national ret.

Tilsvarende bestemmelser i EMK

- Ifølge chartrets artikel 52, stk. 3, er betydningen og omfanget (herunder tilladte begrænsninger) af de tilsvarende rettigheder i chartret de samme som dem, der er fastlagt i EMK (inklusive protokollerne).
- Af denne grund viser oversigten de tilsvarende artikler i EMK på grundlag af:
 - forklaringerne til de enkelte bestemmelser i chartret og
 - forklaringerne til chartrets artikel 52, stk. 2.

Tilsvarende bestemmelser i andre menneskerettighedsinstrumenter

- Ifølge chartrets artikel 53 bør beskyttelsesniveauet i andre menneskerettighedsinstrumenter, som Unionen eller alle medlemsstaterne er parter i, fastholdes.
- Af denne grund viser oversigten de tilsvarende rettigheder i andre menneskerettighedsinstrumenter, som Unionen eller alle medlemsstaterne er parter i. Disse kilder er undertiden nævnt i forklaringerne til chartret, men ikke altid.
- Hvis kilden ikke er nævnt i forklaringerne til chartret, er den omhandlede bestemmelse markeret med en stjerne (*).

C. Relevante kilder til EU-retten og national ret

- Ifølge chartrets artikel 52, stk. 2, skal de rettigheder, der anerkendes i chartret, og for hvilke der er fastlagt bestemmelser i traktaterne, udøves på de betingelser og med de begrænsninger, der er fastlagt deri. Af denne grund nævnes disse bestemmelser i oversigten, hvis de er nævnt i forklaringerne til chartret.
- Oversigten indeholder også henvisninger i forklaringerne til chartret til bestemmelser i afledt EU-ret. Flere henvisninger findes i Charterpedia.
- Den nævner også rettigheder, som ifølge forklaringerne til chartret svarer til de nationale forfatningsmæssige traditioner. Ifølge chartrets artikel 52, stk. 4, skal disse rettigheder fortolkes i harmoni med disse traditioner.
- Den indeholder henvisninger til national ret, som er nævnt i forklaringerne til chartret.
- Den indeholder forskellige oplysninger fra forklaringerne til chartret, som f.eks. om en rettighed er EU-specifik (f.eks. retten til at stemme til EU-valg).

Charter om grundlæggende rettigheder		Tilsvarende bestemmelser i EMK (inkl. OP'er) ⁽¹⁾	Andre tilsvarende instrumenter fra Europarådet ⁽²⁾	FN's menneskeret-tighedsinstrumenter ⁽³⁾	EU-ret/national ret, som der henvises til i forklaringerne til chartret
1	Den menneskelige værdighed			Artikel 1 i ICCPR, artikel 1 i ICESCR, artikel 17 i CRPD	Domstolens retspraksis
2 (1)	Ret til livet	Artikel 2		Artikel 6, stk. 1, i ICCPR, artikel 10 i CRPD, artikel 6 i CRC	
2 (2)	Ingen dødsstraf	Artikel 1 og 2 P6, P13-1		Artikel 6, stk. 2-6, i ICCPR, ICCPR – OP2	
3	Ret til respekt for menneskets integritet		Konventionen om menneskerettigheder og biomedicin (ETS 164 og yderligere protokol ETS 168) ^(*)	Artikel 7 i ICCPR, artikel 7, stk. 1, litra g), i Romstatutten for Den Internationale Straffedomstol vedtaget i Rom den 17. juli 1998 ^(*)	Domstolens retspraksis

- ⁽¹⁾ Der henvises også til disse bestemmelser i EMK i forklaringerne til chartret (med undtagelse af chartrets artikel 20 og 23, hvor forklaringerne ikke henviser til EMK).
- ⁽²⁾ Indeholder kun et udvalg af relevante bestemmelser. Der tages kun hensyn til centrale menneskeretlighedskonventioner, som er ratificeret af alle 28 medlemsstater (undtagelse: ESC og ESC 96).
- ⁽³⁾ Indeholder kun et udvalg af relevante bestemmelser. Der tages kun hensyn til centrale menneskeretlighedskonventioner, som er ratificeret af alle 28 medlemsstater (undtagelse: OPCRC – SC blev undertegnet af 28 medlemsstater, men kun ratificeret af 27).
- ^(*) Bestemmelser, som der henvises til i forklaringerne til chartret, er markeret med en asteriks (*).

Charter om grundlæggende rettigheder	Tilsvarende bestemmelser i EMK (inkl. OP'er) (1)	Andre tilsvarende instrumenter fra Europarådet (2)	FN's menneskerettighedsinstrumenter (3)	EU-ret/national ret, som der henvises til i forklaringerne til chartret
4	Forbud mod tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf	ECPT	Artikel 7 i ICCPR, CAT artikel 15 i CRPD, artikel 37 i CRC, artikel 5, litra b), i ICERD	
5 (1)	Forbud mod slaveri og tvangsarbejde		Artikel 8 i ICCPR	
5 (2)	Tvangs- eller pligtarbejde			
5 (3)	Menneskehandel	Konventionen om indsatsen mod menneskehandel	Artikel 8, stk. 1 og 2, i ICCPR	Bilag til Europakonventionen, navnlig artikel 27, stk. 1, EU's rammeafgørelse om bekæmpelse af menneskehandel (EFT L 203 af 1.8.2002, s. 1)
6	Ret til frihed og sikkerhed		Artikel 9 og 10 i ICCPR, artikel 14 i CRPD	Artikel 82, 83 og 85 i TEUF
7	Respekt for privatliv og familielev		Artikel 17 i ICCPR, artikel 22 i CRPD, artikel 16 i CEDAW, artikel 16 i CRC, artikel 5, litra d), i ICERD	

Charter om grundlæggende rettigheder		Tilsvarende bestemmelser i EMK (inkl. OP'er) (1)	Andre tilsvarende instrumenter fra Europarådet (2)	FN's menneskeret-tighedsinstrumenter (3)	EU-ret/national ret, som der henvises til i forklaringerne til chartret
8 (1)	Beskyttelse af personoplysninger	Artikel 8	Databeskyttelseskonventionen (konvention 108) (*)		Artikel 16 i TEUF og artikel 39 i TEU, direktiv 95/46/EF, forordning 45/2001
8 (2)	Rimeligt, udtrykkeligt angivne formål, samtykke eller berettiget grundlag, adgang, berigtigelse				
8 (3)	Uafhængig myndigheds kontrol				
9	Ret til at indgå ægteskab og ret til at stifte familie	Artikel 12		Artikel 23 i ICCPR	Henvisning til »national lovgivning«
10 (1)	Ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed	Artikel 9		Artikel 18 i ICCPR, artikel 14 i CRC, artikel 5, litra d), i ICERD	Henvisning til »nationale forfatningsmæssige traditioner« og »national lovgivning«
10 (2)	Militærnægtelse af samvittighedsgrunde	Artikel 9			Domstolens retspraksis, protokol om offentlig radio- og TV-virksomhed i medlemsstaterne vedlagt i traktaterne, Rådets direktiv 89/552/EF (navnlig syvende betragtning)

Charter om grundlæggende rettigheder		Tilsvarende bestemmelser i EMK (inkl. OP'er) (1)	Andre tilsvarende instrumenter fra Europarådet (2)	FN's menneskeret-tighedsinstrumenter (3)	EU-ret/national ret, som der henvises til i forklaringerne til chartret
11 (1)	Ytringsfrihed	Artikel 10		Artikel 19 i ICCPR, artikel 21 i CRPD, artikel 13 i CRC, artikel 5, litra d), i ICERD	
	Mediefrihed og mediernes pluralisme			Artikel 17 i CRC	Domstolens retspraksis, protokol om offentlig radio- og TV-virksomhed i medlemsstaterne vedlagt traktaterne, Rådets direktiv 89/552/EF (navnlig syvende betragtning), henvisning til EU's »konkurrenceret«
12 (1)	Forsamlings- og foreningsfrihed	Artikel 11		Artikel 21 og 22 i ICCPR, artikel 8 i ICESCR, artikel 15 i CRC, artikel 5, litra d), i ICERD	Artikel 11 i fællesskabspagten om arbejdstagernes grundlæggende arbejdsmarkedsmæssige og sociale rettigheder (i det følgende: fællesskabspagten) (*)
12 (2)	Politiske partier				Artikel 10, stk. 4, i TEU
13	Frihed for kunst og videnskab	Artikel 10			Krydshenvisning til chartrets artikel 1

Charter om grundlæggende rettigheder		Tilsvarende bestemmelser i EMK (inkl. OP'er) (1)	Andre tilsvarende instrumenter fra Europarådet (2)	FN's menneskeret-tighedsinstrumenter (3)	EU-ret/national ret, som der henvises til i forklaringerne til chartret
14	Ret til uddannelse	Artikel 2 P.1	Artikel 10 i ESC*	Artikel 13 i ICESCR, artikel 24 i CRPD, artikel 10 i CEDAW, artikel 28 i CRC, artikel 5, litra e), i ICERD	Fælles forfatningsmæssige traditioner i medlemsstaterne, punkt 15 i fællesskabspagten (*)
14 (1)	Erhvervsuddannelse og efter- og videreuddannelse			Artikel 13, stk. 2, litra b), i ICESCR	
14 (2)	Gratis obligatorisk undervisning			Artikel 13, stk. 2, litra a), og artikel 14 i ICESCR	Krydshenvisning til chartrets artikel 24
14 (3)	Uddannelsesinstitutioner, forældres valg			Artikel 13, stk. 3, i ICESCR	Krydshenvisning til chartrets artikel 16 og »national lovgivning«
15 (1)	Erhvervsfrihed og ret til at arbejde		Artikel 1, stk. 2, i ESC (*)	Artikel 6, stk. 1, i ICESCR, artikel 27 i CRPD, artikel 11 i CEDAW, artikel 5, litra e), i ICERD	Domstolens retspraksis, artikel 15-6 i TEUF (med hensyn til begrebet »arbejdsvilkår«), henvisning til national lovgivning, punkt 4 i fællesskabspagten (*)
15 (2)	Frihed til at søge beskæftigelse, arbejde, etablere sig og levere tjenesteydelser				Frihedsrettigheder sikret ved artikel 26, 45, 49 og 56 i TEUF

Charter om grundlæggende rettigheder	Tilsvarende bestemmelser i EMK (inkl. OP'er) (1)	Andre tilsvarende instrumenter fra Europarådet (2)	FN's menneskeret-tighedsinstrumenter (3)	EU-ret/national ret, som der henvises til i forklaringerne til chartret
15 (3)		Artikel 19, stk. 4, i ESC (*)		Artikel 153, stk. 1, litra g), i TEUF, henvisning til »national lovgivning« (med hensyn til rekruttering af sømænd)
16				Domstolens retspraksis, artikel 119, stk. 1 og 3, i TEUF
17	Artikel 11 i P1		Artikel 5, litra d), i ICERD	Domstolens retspraksis, henvisning til EU's »afledte ret«
18				Artikel 78 i TEUF, protokoller vedrørende Det Forenede Kongerige, Irland og Danmark, protokol om asyl
19 (1)	Artikel 4 i P4		Artikel 5 i ICERD, artikel 13 i ICCPR (*)	
19 (2)	Artikel 3	Artikel 3 i ECPT	Artikel 3 i CAT, artikel 22 i CRC, artikel 13 i ICCPR	
20	Artikel 6 og 14, artikel 1 i P12		Artikel 14, stk. 1, og artikel 16 i ICCPR	»Generelt retsprincip, der er optaget i alle europæiske forfatninger«, Domstolens retspraksis

Charter om grundlæggende rettigheder	Tilsvarende bestemmelser i EMK (inkl. OP'er) (1)	Andre tilsvarende instrumenter fra Europarådet (2)	FN's menneskeret-tighedsinstrumenter (3)	EU-ret/national ret, som der henvises til i forklaringerne til chartret
21 Ikke-forskelsbe-handling	Artikel 14	Artikel 11 i konventionen om menneskerettigheder og biomedicin med hensyn til genetisk arv (*), artikel 3 i konventionen om indsatsen mod menneskehandel	ICERD, artikel 2 og 27 i ICCPR, artikel 5 i CRPD, CEDAW	Artikel 19 i TEUF, stk. 2, svarer til artikel 18, stk. 1, i TEUF »og skal anvendes i overensstemmelse med denne artikel«
22 Kulturel, religiøs og sproglig mangfoldighed			Artikel 27 i ICCPR, artikel 15 i ICESCR, artikel 30 i CRPD, artikel 5, litra e), i ICERD	Artikel 6 i TEU, artikel 167, stk. 1 og 4, i TEUF, artikel 3, stk. 3, i TEU, artikel 17 i TEUF
23 Ligestilling mellem kvinder og mænd	Artikel 14 i P12	Artikel 20 i ESC 96 (*), artikel 17 i konventionen om indsatsen mod menneskehandel	Artikel 3 i ICCPR, artikel 3 i CEDAW	Artikel 3 i TEU, artikel 8 i TEUF, artikel 157 i TEUF, direktiv 76/207/EØF (ligebehandling af mænd og kvinder), punkt 16 i fællesskabspagten (*)
24 Børns rettigheder			Artikel 3, 9, 12 og 13 i CRC (*), artikel 24 i ICCPR, artikel 7 i CRPD, OPCRC – SC	Artikel 81 i TEUF
25 Ældres rettigheder		Artikel 23 i ESC 96 (*)		Artikel 24 og 25 i fællesskabspagten (*)
26 Integration af mennesker med handicap		Artikel 15 i ESC (*)	CRPD	Punkt 26 i fællesskabspagten (*)

Charter om grundlæggende rettigheder	Tilsvarende bestemmelser i EMK (inkl. OP'er) (1)	Andre tilsvarende instrumenter fra Europarådet (2)	FN's menneskeret-tighedsinstrumenter (3)	EU-ret/national ret, som der henvises til i forklaringerne til chartret
27	Ret til information og høring af arbejdstagerne i virksomheden	Artikel 21 i ESC 96 (*)	ILO-konventioner	Artikel 154 og 155 i TEUF, direktiv 2002/14/EF (høring af arbejdstagere), 98/59/EF (kollektive afskedigelser), 2001/23/EF (overførsel af virksomheder) og 94/45/EF (europæiske samarbejdsudvalg), punkt 17 og 18 i fællesskabspagten (*)
28	Forhandlingsret og ret til kollektive skridt	Artikel 6 i ESC (*)		EMD's retspraksis om artikel 11 i EMK, henvisning til »national ret og praksis«, punkt 12-14 i fællesskabspagten (*)
29	Ret til arbejdsformidling	Artikel 1, stk. 3, i ESC (*)		Punkt 13 i fællesskabspagten
30	Beskyttelse mod ubegrundet opsigelse	Artikel 24 i ESC 96 (*)	Artikel 5, litra e, i ICERD	Direktiv 2001/23/EF (overførsel af virksomheder), direktiv 80/987/EØF (arbejdsgiverens insolvens) som ændret ved direktiv 2002/74/EF

Charter om grundlæggende rettigheder	Tilsvarende bestemmelser i EMK (inkl. OP'er) (1)	Andre tilsvarende instrumenter fra Europarådet (2)	FN's menneskeret-tighedsinstrumenter (2)	EU-ret/national ret, som der henvises til i forklaringerne til chartret
31 (1)	Retfærdige og rimelige arbejdsforhold	Artikel 3 i ESC (*), artikel 26 i ESC 96 (*)	Artikel 7 i ICESCR, artikel 5, litra e), i ICERD	Direktiv 89/391/EØF (arbejdstageres sikkerhed og sundhed), »arbejdsvilkår« skal forstås i den betydning, der fremgår af artikel 156 i TEUF, punkt 19 i fællesskabspagten (*)
31 (2)	Maksimal arbejdstid	Artikel 2 i ESC (*)	Artikel 7, litra d), i ICESCR	Direktiv 93/104/EF (arbejdstid), punkt 8 i fællesskabspagten (*)
32	Forbud mod børnearbejde og beskyttelse af unge på arbejdspladsen	Artikel 7 i ESC (*)	Artikel 10, stk. 3, i ICESCR	Direktiv 94/33/EF (beskyttelse af unge på arbejdspladsen), punkt 20-23 i fællesskabspagten (*)
33 (1)	Familieliv og arbejdsliv	Artikel 16 i ESC (*)	Artikel 23, stk. 1, i ICCPR, artikel 10 i ICESCR	
33 (2)	Beskyttelse mod afskedigelse	Artikel 8 i ESC (*), artikel 27 i ESC 96*	Artikel 10, stk. 2, i ICESCR	Rådets direktiv 92/85/EØF (sikkerheden og sundheden under arbejdet for arbejdstagere som er gravide), direktiv 96/34/EF om rammeaftalen vedrørende forældreorlov

Charter om grundlæggende rettigheder	Tilsvarende bestemmelser i EMK (inkl. OP'er) (1)	Andre tilsvarende instrumenter fra Europarådet (2)	FN's menneskeret-tighedsinstrumenter (3)	EU-ret/national ret, som der henvises til i forklaringerne til chartret
34	Social sikring og social bistand		Artikel 9-11 i ICESCR, artikel 28 i CRPD, artikel 13 i CEDAW, artikel 26 i CRC, artikel 5, litra e), i ICERD	
34 (1)	Social sikring og social bistand	Artikel 12 i ESC (*)		Artikel 153 og 156 i TEUF, punkt 10 i fællesskabspagten (*)
34 (2)	Have bopæl og bevæge sig lovligt inden for Unionens område	Artikel 12, stk. 4, og artikel 13, stk. 4, i ESC (*)		Forordning (EØF) nr. 1408/71 og forordning (EØF) nr. 1612/68, punkt 2 i fællesskabspagten (*)
34 (3)	Bekæmpe social udstødelse og fattigdom	Artikel 13 i ESC (*), artikel 30 og 31 i ESC 96 (*)	Artikel 5, litra e), i ICERD	Artikel 153 i TEUF, punkt 10 i fællesskabspagten (*)
35	Sundhedsbeskyttelse	Artikel 11 og 12 i ESC (*)	Artikel 12 i ICESCR, artikel 25 i CRPD, artikel 12 i CEDAW, artikel 24 i CRC	Artikel 168 i TEUF
36	Adgang til tjenesteydelse af almen økonomisk interesse			Artikel 14 i TEUF, henvisning til »nationale bestemmelser«

Charter om grundlæggende rettigheder	Tilsvarende bestemmelser i EMK (inkl. OP'er) (1)	Andre tilsvarende instrumenter fra Europarådet (2)	FN's menneskeret-tighedsinstrumenter (3)	EU-ret/national ret, som der henvises til i forklaringerne til chartret
37 Miljøbeskyttelse			Artikel 12, litra b), i ICESCR	Artikel 3, stk. 3, i TEU, artikel 11 og 191 i TEUF »inspireret af bestemmelserne i visse nationale forfatninger«
38 Forbrugerbeskyttelse				Artikel 169 i TEUF
39 Stemmeret og valgbarhed til Europa-Parlamentet			Artikel 29 i CRPD, artikel 7-8 i CEDAW, artikel 25 i ICCPR, artikel 5, litra c), i ICERD	Artikel 20, stk. 2, og artikel 22 i TEUF, artikel 14, stk. 3, i TEU
40 Stemmeret og valgbarhed til kommunale valg			Artikel 29 i CRPD, artikel 7-8 i CEDAW, artikel 25 i ICCPR, artikel 5, litra c), i ICERD	Artikel 20, stk. 2, og artikel 22 i TEUF
41 Ret til god forvaltning				Domstolens retspraksis, artikel 20, stk. 2, litra d), artikel 25, 296, 298 og 340 i TEUF, krydshenvisning til chartrets artikel 47
42 Ret til aktindsigt				Artikel 15, stk. 3, i TEUF, forordning (EF) nr. 1049/2001 (aktindsigt)
43 Den Europæiske Ombudsmand				Artikel 20 og 228 i TEUF
44 Ret til at indgive andragender				Artikel 20 og 227 i TEUF

Charter om grundlæggende rettigheder	Tilsvarende bestemmelser i EMK (inkl. OP'er) (1)	Andre tilsvarende instrumenter fra Europarådet (2)	FN's menneskeret-tighedsinstrumenter (3)	EU-ret/national ret, som der henvises til i forklaringerne til chartret
45	Fri bevægelighed og opholdsret		Artikel 12 i ICCPR, artikel 18 i CRPD, artikel 10 i CRC, artikel 5, litra d), i ICERD	Artikel 20, stk. 2, litra a), i TEUF, Domstolens retspraksis, artikel 77, 78 og 79 i TEUF
46	Diplomatisk og konsulær beskyttelse			Artikel 20 og 23 i TEUF
47, stk. 1	Afgang til effektive retsmidler og til en upartisk domstol	Artikel 13	Artikel 2, stk. 3, i ICCPR, artikel 13 i CRPD, artikel 40, stk. 2, litra b), i CRC, artikel 6 i ICERD	Domstolens retspraksis, artikel 251-281 i TEUF
47, stk. 2	Retfærdig og offentlig rettergang	Artikel 6, stk. 1	Artikel 14, stk. 3, litra d), i ICCPR, artikel 40, stk. 2, litra b), i CRC	Domstolens retspraksis
47, stk. 3	Retshjælp (efter behov)	Artikel 6, stk. 1	Artikel 14, stk. 3, litra d), i ICCPR, artikel 40, stk. 2, litra b), i CRC	
48	Uskylsformodning og ret til et forsvar	Artikel 6, stk. 2 og 3	Artikel 14, stk. 2 og 3, i ICCPR, artikel 40, stk. 2, litra b), i CRC	

Charter om grundlæggende rettigheder	Tilsvarende bestemmelser i EMK (inkl. OP'er) (1)	Andre tilsvarende instrumenter fra Europarådet (2)	FN's menneskerettighedsinstrumenter (3)	EU-ret/national ret, som der henvises til i forklaringerne til chartret
49, stk. 1 og 2	Artikel 7 (*)		Artikel 15 i ICCPR (*), artikel 40, stk. 3, i CRC	Henvisning til »fælles forfatningsmæssige traditioner« og Domstolens retspraksis
49, stk. 3				
50	Artikel 4 i P7*		Artikel 14, stk. 7, i ICCPR	Domstolens retspraksis, Schengenkonventionen, artikel 7 i konvention om beskyttelse af De Europæiske Fællesskabers finansielle interesser

Kilde: FRA, 2018

Index

Case-law of the Court of Justice of the European Union

<i>A. Leur-Bloem v. Inspecteur der Belastingdienst/Ondernemingen Amsterdam 2</i> , C-28/95, 17. juli 1997.....	68
<i>Abdoulaye Amadou Tall mod Centre public d'action sociale de Huy (CPAS de Huy)</i> , C-239/14, 17. december 2016.....	32
<i>Åklagaren mod Hans Åkerberg Fransson</i> [GC], C617/10, 26. februar 2013.....	39, 40, 43, 57
<i>Alfredo Rendón Marín mod Administración del Estado</i> [Store Afdeling], C-165/14, 13. september 2016.....	66, 67
<i>Andrea Francovich og Danila Bonifaci m.fl. mod den Italienske Republik</i>	35
<i>Ángel Rodríguez Caballero mod Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)</i> , C-442/00, 12. december 2002.....	33, 44, 60, 67
<i>Angelo Ferlini mod Centre Hospitalier de Luxembourg</i> , C411/98, 3. oktober 2000.....	34
<i>Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) mod Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalis kai Koinonikis Allilengyis</i> [Store Afdeling], C-201/15, 21. december 2016.....	63, 65, 76
<i>Antonio Miravittles Ciurana m.fl. mod Contimark SA og Jordi Socias Gispert</i> , C-243/16, 14. december 2017.....	59
<i>Association de médiation sociale mod Union locale des syndicats CGT m.fl.</i> [Store Afdeling], C-176/12, 15. januar 2014.....	22, 34
<i>Aurubis Bulgaria AD mod Nachalnik na Mitnitsa Stolichna</i> , C-546/09, 31. marts 2011.....	18, 57
<i>Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft m.fl. mod Magyar Állam</i> , C-98/14, 11. juni 2015.....	45, 65
<i>Berlioz Investment Fund SA mod Directeur de l'administration des contributions directes</i> [Store Afdeling], C-682/15, 16. maj 2017.....	43, 57
<i>Blanka Soukupová mod Ministerstvo zemědělství</i> , C-401/11, 11. april 2013.....	18, 31

<i>Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) og Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00)</i> <i>mod The Scottish Ministers</i>	42, 43, 51
<i>Brasserie du Pêcheur SA mod Bundesrepublik Deutschland og The Queen</i> <i>mod Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd m.fl.</i>	35
<i>Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-La-Neuve mod</i> <i>Moussa Abdida, C562/13, 18. december 2014</i>	32
<i>Claude Chartry mod État belge, C-457/09, 1. marts 2011</i>	40
<i>Cruciano Siragusa mod Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali</i> <i>e Ambientali di Palermo, C-206/13, 6. marts 2014</i>	41, 62, 70
<i>Daniele Annibaldi mod Sindaco del Comune di Guidonia og Presidente</i> <i>Regione Lazio, C-309/96, 18. december 1997</i>	41
<i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH mod</i> <i>Bundesrepublik Deutschland, C-279/09, 22. december 2010</i>	18, 20
<i>Deponiezweckverband Eiterköpfe mod Land Rheinland-Pfalz, C-6/03,</i> <i>14. april 2005</i>	42, 54
<i>Dieter Krombach mod André Bamperski, C-7/98, 28. marts 2000</i>	42, 51
<i>Ebony Maritime SA og Loten Navigation Co. Ltd mod Prefetto della</i> <i>Provincia di Brindisi m.fl., C-177/95, 27. februar 1997</i>	57
<i>Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE og Panellinia Omospondia Syllogon</i> <i>Prossopikou mod Dimotiki Etairia Pliroforissis og Sotirios Kouvelas</i> <i>og Nicolaos Avdellas m.fl., C-260/89, 18. juni 1991</i>	44, 63, 64
<i>Emiliano Torralbo Marcos mod Korota SA og Fondo de Garantía Salarial,</i> <i>C265/13, 27. marts 2014</i>	40
<i>Erich Stauder mod byen Ulm – Sozialamt, sag 29-69, 12. november 1969</i>	16
<i>Eugenia Florescu m.fl. mod Casa Județeană de Pensii Sibiu m.fl. [Store</i> <i>Afdeling], C-258/14, 13. juni 2017</i>	42, 51, 74, 78
<i>Europa-Kommissionen mod Kongeriget Spanien, C-610/10, 11. december 2012</i>	20
<i>Europa-Parlamentet mod Rådet for Den Europæiske Union [Store</i> <i>Afdeling], C-540/03, 27. juni 2006</i>	24
<i>F mod Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, C-473/16, 25. januar 2018</i>	71, 77, 79

<i>Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky mod BB construct s.r.o.,</i> C-534/16, 26. oktober 2017.....	72, 77, 79
<i>Gabrielle Defrenne mod Société anonyme belge de navigation aérienne</i> Sabena, sag 43-75, 8. april 1976	34
<i>Geoffrey Léger mod Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des</i> <i>Droits des femmes og Etablissement français du sang, C-528/13,</i> 29. april 2015.....	18
<i>Georg Stollwitzer mod ÖBB Personenverkehr AG, C-482/16, 14. marts 2018.....</i>	33
<i>Gerardo Ruiz Zambrano mod Office national de l'emploi (ONEm)</i> [Store Afdeling], C-34/09, 8. marts 2011	66
<i>Gerhard Fuchs (C-159/10) og Peter Köhler (C-160/10) mod Land Hessen.....</i>	77
<i>Grima Janet Nisttahuz Poclava mod Jose María Ariza Toledano (Taberna</i> <i>del Marqués), C-117/14, 5. februar 2015.....</i>	63, 69
<i>H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot</i> <i>Bescherming van Dieren and Afdeling Assen en omstreken van de</i> <i>Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren mod Minister</i> <i>van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, C-189/01, 12. juli 2001.....</i>	78
<i>Hubert Wachauf mod Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft,</i> <i>sag 5/88, 13. juli 1989.....</i>	51, 52
<i>Idéal tourisme SA mod État belge, C-36/99, 13. juli 2000.....</i>	56
<i>Impact mod Minister for Agriculture and Food m.fl. [Store Afdeling],</i> C-268/06, 15. april 2008	57
<i>International Transport Workers' Federation og Finnish Seamen's Union</i> <i>mod Viking Line ABP og OÜ Viking Line Eesti, C-438/05, 11. december 2007.....</i>	34
<i>Internationale Handelsgesellschaft mbH mod Einfuhr- und Vorratsstelle</i> <i>für Getreide und Futtermittel, sag 11-70, 17. december 1970.....</i>	16
<i>IR mod JQ [Store Afdeling], C-68/17, 11. september 2018</i>	34
<i>J. N. mod Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie [Store Afdeling],</i> C-601/15 PPU, 15. februar 2016	22, 74

<i>J.Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung mod Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, sag 4-73, 14. maj 1974</i>	16
<i>Jiří Sabou mod Finanční ředitelství pro hlavní město Prahu [Store Afdeling], C-276/12, 22. oktober 2013</i>	18, 43, 53
<i>Johan Piek mod Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, C-384/05, 11. januar 2007</i>	42, 51, 52
<i>José Vicente Olaso Valero mod Fondo de Garantía Salarial (Fogasa), C520/03, 16. december 2004</i>	44, 60, 67
<i>Juan Carlos Sánchez Morcillo og María del Carmen Abril García mod Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA, C-169/14, 17. juli 2014</i>	32
<i>Kreshnik Ymeraga m.fl. mod Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration, C-87/12, 8. maj 2013</i>	66
<i>Land Baden-Württemberg mod Panagiotis Tsakouridis [Store Afdeling], C-145/09, 23. november 2010</i>	44, 64
<i>Ledra Advertising Ltd m.fl. mod Europa-Kommissionen og Den Europæiske Centralbank (ECB) [Store Afdeling]</i>	40
<i>Lidl GmbH & Co. KG mod Freistaat Sachsen, C-134/15, 30. juni 2016</i>	78
<i>Lietuvos Respublikos transporto priemonių draudikų biuras mod Gintaras Dockeyvičius og Jurgita Dockeyvičienė, C-587/15, 15. juni 2017</i>	42, 51
<i>Liliana Tudoran m.fl. mod SC Suport Colect SRL, C-92/14, 3. juli 2014</i>	40
<i>Liselotte Hauer mod Land Rheinland-Pfalz, sag 44/79, 13. december 1979</i>	76
<i>M. G. Eman og O. B. Sevinger mod College van burgemeester en wethouders van Den Haag [Store Afdeling], C-300/04, 12. september 2006</i>	35, 43, 51
<i>María Cristina Guerrero Pecino mod Fondo de Garantía Salarial (Fogasa), C-177/05, 13. december 2005</i>	44, 60, 67
<i>Maribel Dominguez mod Centre informatique du Centre Ouest Atlantique og Préfet de la région Centre [Store Afdeling], C-282/10, 24. januar 2012</i>	54

<i>Marie Landtová mod Česká správa socialního zabezpečení, C399/09,</i> 22. juni 2011.....	33
<i>Mario Vital Pérez mod Ayuntamiento de Oviedo, C416/13, 13. november 2014.....</i>	18
<i>Mark Alemo-Herron m.fl. mod Parkwood Leisure Ltd, C-426/11, 18. juli 2013.....</i>	32
<i>Maximillian Schrems mod Data Protection Commissioner, C-362/14, 25. juli 2014... </i>	75
<i>Michael Schwarz mod Stadt Bochum, C291/12, 17. oktober 2013.....</i>	18
<i>N. S. (C-411/10) mod Secretary of State for the Home Department og</i> <i>M. E. m.fl. (C-493/10) mod Refugee Applications Commissioner og</i> <i>Minister for Justice, Equality and Law Reform [Store Afdeling].....</i>	10, 53
<i>Ntionik Anonymi Etaireia Emporias H/Y, Logismikou kai Paroxis</i> <i>Ypiresion Michanografisis og Ioannis Michail Pikoulas mod Epitropi</i> <i>Kefalaiagoras, C-430/05, 5. juli 2007.....</i>	57, 58
<i>NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos</i> <i>mod Netherlands Inland Revenue Administration, sag 26-62,</i> <i>5. februar 1963.....</i>	32
<i>O og S mod Maahanmuuttovirasto og Maahanmuuttovirasto v. L.....</i>	43
<i>Othmar Michaeler (C-55/07 og C-56/07), Subito GmbH (C-55/07</i> <i>og C-56/07) og Ruth Volgger (C-56/07) mod Amt für sozialen</i> <i>Arbeitsschutz og Autonome Provinz Bozen</i>	16
<i>Paraskevas Louloudakis mod Elliniko Dimosio, C-262/99, 12. juli 2001.....</i>	57
<i>Pelckmans Turnhout NV mod Walter Van Gastel Balen NV m.fl.,</i> <i>C-483/12, 8. maj 2014</i>	40, 64
<i>Petya Milkova mod Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia</i> <i>i sledprivatizatsionen kontrol, C-406/15, 9. marts 2017.....</i>	15, 53
<i>Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké</i> <i>policie mod Salah Al Chodor m.fl., C-528/15, 15. marts 2017.....</i>	81
<i>Productores de Música de España (Promusicae) mod Telefónica de</i> <i>España SAU [Store Afdeling], C-275/06, 29. januar 2008.....</i>	78
<i>Rådet for Den Europæiske Union mod Bank Mellat, C-176/13 P, 18. februar 2016.....</i>	20

<i>Rådet for Den Europæiske Union mod Bank Saderat Iran, C-200/13 P,</i> 21. april 2016	20
<i>Raffinerie Mediterranee (ERG) SpA, Polimeri Europa SpA og Syndial SpA</i> <i>mod Ministero dello Sviluppo economico m.fl. (C-379/08) og ENI</i> <i>SpA mod Ministero Ambiente e Tutela del Territorio e del Mare</i> <i>m.fl. (C-380/08) [Store Afdeling]</i>	74
<i>Robert Pfleger m.fl., C-390/12, 30. april 2014.....</i>	18, 44, 45, 64
<i>Roman Angonese mod Cassa di Risparmio di Bolzano SpA, C-281/98, 6. juni 2000.....</i>	34
<i>Safe Interenvíos, S.A.mod Liberbank, S.A. m.fl., C-235/14, 13. maj 2014.....</i>	64
<i>Schindler Holding Ltd m.fl. mod Europa-Kommissionen, C-501/11 P, 18. juli 2013.....</i>	22
<i>Secretary of State for the Home Department mod CS [Store Afdeling],</i> <i>C-304/14, 13. september 2016.....</i>	66
<i>Seda Küçükdeveci mod Swedex GmbH & Co. KG [Store Afdeling],</i> <i>C-555/07, 19. januar 2010</i>	33, 44, 61, 62
<i>Servet Kamberaj mod Istituto per l'Edilizia Sociale della Provincia</i> <i>autonoma di Bolzano (IPES) m.fl. [Store Afdeling], C-571/10, 24. april 2012.....</i>	22
<i>Sky Italia Srl mod Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni,</i> <i>C-234/12, 18. juli 2013.....</i>	18, 55
<i>Sky Österreich GmbH mod Österreichischer Rundfunk [Store Afdeling],</i> <i>C-283/11, 22. januar 2013.....</i>	78
<i>Società italiana petroli SpA (IP) mod Borsana Srl, C-2/97, 17. december 1998 ...</i>	42, 54
<i>Srl CILFIT og Lanificio di Gavardo SpA mod Ministry of Health, sag</i> <i>283/81, 6. oktober 1982.....</i>	37
<i>Staatssecretaris van Justitie mod Tayfun Kahveci og Osman Inan.....</i>	42, 51
<i>Stefano Melloni mod Ministerio Fiscal [Store Afdeling], C399/11, 26. februar 2013.....</i>	26
<i>Straffesag mod Gianpaolo Paoletti m.fl., C-218/15, 6. oktober 2016.....</i>	58
<i>Straffesag mod Luca Menci [Store Afdeling], C-524/15, 20. marts 2018.....</i>	74
<i>Straffesag mod Magatte Gueye (C-483/09) og Valentín Salmerón</i> <i>Sánchez (C-1/10).....</i>	63

<i>Straffesag mod Maria Amélia Nunes og Evangelina de Matos, C-186/98, 8. juli 1999</i>	57
<i>Straffesag mod Özlem Garenfeld, C-405/10, 10. november 2011</i>	43, 57, 58
<i>Telez Sverige AB mod Post- och telestyrelsen og Secretary of State for the Home Department mod Tom Watson m.fl. [Store Afdeling]</i>	22, 23
<i>Teresa Cicala mod Regione Siciliana, C-482/10, 21. december 2011</i>	42, 68
<i>Texdata Software GmbH, C-418/11, 26. september 2013</i>	18, 40, 43, 59
<i>The Queen mod Secretary of State for the Environment, Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: H. A. Standley m.fl., C-293/97, 29. april 1999</i>	76
<i>The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd mod Stephen Grogan m.fl., C-159/90, 4. oktober 1991</i>	64
<i>Thierry Delvigne mod Commune de Lesparre Médoc og Préfet de la Gironde [Store Afdeling], C-650/13, 6. oktober 2015</i>	40, 43, 51, 71, 74, 75
<i>Thomas Pringle mod Government of Ireland m.fl., C-370/12, 27. november 2012</i>	42, 51
<i>Toshiba Corporation m.fl. mod Úřad pro ochranu hospodářské soutěže [Store Afdeling], C-17/10, 14. februar 2012</i>	18
<i>Unibet (London) Ltd og Unibet (International) Ltd mod Justitiekanslern [Store Afdeling], C-432/05, 13. marts 2007</i>	57
<i>Vera Egenberger mod Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V., C-414/16, 17. april 2018</i>	34
<i>Vereinigte Familienpress Zeitungsverlags- und vertriebs GmbH mod Heinrich Bauer Verlag, C-368/95, 26. juni 1997</i>	65
<i>Víctor Manuel Julian Hernández m.fl. mod Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) m.fl., C-198/13, 10. juli 2014</i>	41, 54, 62, 69
<i>Vino Cosimo Damiano mod Poste Italiane SpA, C-161/11, 22. juni 2011</i>	41
<i>Vino Cosimo Damiano mod Poste Italiane SpA, C-20/10, 11. november 2010</i>	41

<i>Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09) og Hartmut Eifert (C-93/09)</i> <i>mod Land Hessen [Store Afdeling].....</i>	<i>78</i>
<i>WebMindLicenses kft mod Nemzeti Adó- és Vámhivatal Kiemelt Adó- és</i> <i>Vám Főigazgatóság, C-419/14, 17. december 2015.....</i>	<i>40</i>
<i>Werner Fries mod Lufthansa CityLine GmbH, C-190/16, 5. juli 2017.....</i>	<i>71, 74, 75, 77</i>
<i>Werner Mangold mod Rüdiger Helm [Store Afdeling], C-144/04,</i> <i>22. november 2005.....</i>	<i>33</i>
<i>Yassin Abdullah Kadi og Al Barakaat International Foundation mod</i> <i>Rådet for Den Europæiske Union og Kommissionen for De</i> <i>Europæiske Fællesskaber [Store Afdeling].....</i>	<i>76</i>

Case-law of the European Court of Human Rights

<i>Andrle mod Den Tjekkiske Republik, nr. 6268/08, 20. juni 2011.....</i>	<i>31</i>
<i>Malone mod Det Forenede Kongerige, nr. 8691/79, 2. august 1984</i>	<i>74</i>
<i>Sunday Times mod Det Forenede Kongerige, nr. 6538/74, 26. april 1979</i>	<i>74</i>

EU Legislation

Berigtigelse til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2010/13/EU af 10. marts 2010 om samordning af visse love og administrative bestemmelser i medlemsstaterne om udbud af audiovisuelle medietjenester (direktiv om audiovisuelle medietjenester) (EUT L 95 af 15.4.2010, s. 1), EUT L 263 af 6.10.2010.....	55
Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1013/2006 af 14. juni 2006 om overførsel af affald, EUT L 190 af 12.7.2006, s. 1.....	58
Rådets direktiv 2000/78/EF af 27. november 2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv, EFT L 303 af 2.12.2000, s. 16-22.....	15, 62, 70
Rådets ellefte direktiv 89/666/EØF af 21. december 1989 om offentlighed vedrørende filialer oprettet i en medlemsstat af visse former for selskaber henhørende under en anden stats retsregler, EFT L 395/36 af 30.12.1989, s. 36.....	59
Rådets rammeafgørelse 2001/220/RIA af 15. marts 2001 om ofres stilling i forbindelse med straffesager, EFT L 82 af 22.3.2001, s. 1.....	63

Sådan kontakter du EU

Personligt

Der findes flere hundrede Europe Direct-informationscentre i hele EU. Find dit nærmeste center på: https://europa.eu/european-union/contact_da

Pr. telefon eller e-mail

Europe Direct er en tjeneste, der besvarer spørgsmål om EU. Kontakt Europe Direct:

- på gratisnummer: 00 800 6 7 8 9 10 11 (visse operatører tager betaling for disse opkald)
- på følgende nummer: +32 22999696 eller
- pr. e-mail: https://europa.eu/european-union/contact_da

Sådan finder du oplysninger om EU

Online

Oplysninger om EU er tilgængelige på alle EU's officielle sprog på Europawebstedet: https://europa.eu/european-union/index_da

EU-publikationer

Du kan downloade eller bestille EU-publikationer gratis eller mod betaling på: <https://publications.europa.eu/da/publications>. Du kan bestille flere eksemplarer af de gratis publikationer ved at kontakte Europe Direct eller dit lokale informationscenter (se https://europa.eu/european-union/contact_da).

EU-ret og relaterede dokumenter

Du kan nemt få adgang til EU's juridiske oplysninger (herunder al EU-ret siden 1952) på alle officielle EU-sprog på EUR-Lex: <http://eur-lex.europa.eu>

Åbne data fra EU

EU's portal for åbne data (<http://data.europa.eu/euodp/da>) giver adgang til datasæt fra EU. Dataene kan downloades og genanvendes gratis til både kommercielle og ikkekommercielle formål.

Den Europæiske Union har haft sin egen borgerrettighedslovgivning – chartret om grundlæggende rettigheder – siden 2000. Den blev retligt bindende i 2009 og har samme retlige værdi som EU's traktater. De, der er bekendt med de vigtigste principper i EU-retten, kan normalt hurtigt udtale sig om, at chartret altid er bindende for EU, og for medlemsstaterne når de »gennemfører EU-retten«. Realiteten er dog, at selv eksperter nogle gange har svært ved at forstå, hvad der hører ind under chartrets anvendelsesområde, og hvad der ikke gør. Denne håndbog har til formål at fremme en bedre forståelse af chartret, herunder når det gælder lovgivning og politikudformning.

FRA – DEN EUROPÆISKE UNIONS AGENTUR FOR GRUNDLÆGGENDE RETTIGHEDER

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Østrig

Tlf. +43 158030-0 – Fax +43 158030-699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

Den Europæiske Unions
Publikationskontor